



MAVERAÜNNEHİR'DEN ANADOLU'YA

HADİS VE İLİM/ İRFAN GELENEĞİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTAPÇIĞI

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON "HADITH AND THE TRADITION OF SCIENCE AND KNOWLEDGE FROM MAVERAUNNEHİR TO ANATOLIA"
THE PROCEEDINGS BOOK OF ABSTRACT

الندوة العلمية الدولية "جهود علماء بلاد ما وراء النهر إلى بلاد الأناضول في خدمة الحديث وعلوم الشريعة الإسلامية"



SEMPOZYUM TARİHİ:
27-28 MAYIS 2024

SEMPOZYUM YERİ:
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ AHMED
YESEVİ KONFERANS SALONU

**“MAVERAÜNNEHİR'DEN ANADOLU'YA HADİS VE
İLİM/İRFAN GELENEĞİ” ULUSLARARASI
SEMPOZYUMU**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON “HADITH AND
THE TRADITION OF SCIENCE AND KNOWLEDGE
FROM MAVERAUNNEHIR TO ANATOLIA”**

*الندوة العمليّة الدوليّة “جهود علماء بلاد ماوراء النهر الي الأناضول في خدمة
الحديث وعلوم الشريعة الإسلامية*

Çankırı 27-28 Mayıs / 27-28 May 2024

Bildiri Özetleri Kitapçığı
The Proceedings Book of Abstract

ISBN: 978-625-98655-5-3

ÇANKIRI
2024

İÇİNDEKİLER

Maveraünnehir'in Huttel Beldesinde Hadis İlminin Gelişimi- Abdulcelil ALPKIRAY	1
İbnü'l-Cezerî (Ö. 833/1429) ve Anadolu'dan Mâverâünnehir'e Kırâat İlminin İntikali- Abdulhekim AĞIRBAŞ	2
Buharalı Bir Sûfînin Anadolu'daki İzleri -Muhammed Pârsâ Örneği- Abdulmelik İBRAHİMOĞLU	4
Benî Mâzza Ailesi ve Mâverâünnehir Bölgesinde Hanefî Mezhebine Katkıları- Abdulsalam AL-YAGOOB	5
Şeyh Yusuf Efendi'nin Hadis Çalışmaları-Ahmet AL-KUBAİSİ.....	6
Kafkasya`Nın İlk Türkçe İlmihal Örneği “Zübdâtül-İslam” Eseri ve Eserdeki Hadislerin Tahlili- Ahmed NİYAZOV	7
Mâverâünnehir Kelamcılarının Şîa'ya Bakışı (İmam Mâtürîdî, Ebü'l-Yüsr Pezdevî, Ebü'l-Muîn En-Nesefî ve Nureddîn Es- Sâbûnî Örneğinde)- Ahmed AKDENİZ	8
Dijital Kültürde Dinî Unsurların Bağlamı Üzerine Bazı Mülâhazalar- Ahmet Serdar ARSLAN	10
Mâverâünnehir Bölgesinde İslâm Düşüncesine Etkisi Olan Bazı Zâhidler/Sûfîler- Ahmet YILDIRIM.....	14
Kuran Tefsirlerinde Azerbaycan Coğrafyasının İzleri- Aladdin SULTANOV	15
Semerkandi'nin Bahru'l-Ulum Adlı Tefsirinde Fankulât-Cevabî Konuşma Kavramı (En'am Suresi'nden A'raf Suresi'nin Sonuna Kadar Yaptığı Alıntılar)- Ali Ahmed Mahmoud AL-SULTAN	16

Muhaddislerin Fahiş Fiyata Yaklaşımı ve Yapılan Yorumların İtikadi Boyutta Değerlendirilmesi- Ali Asqarhon KOSİMOV	19
Horasan ve Mâveraünnehir Emiri Abdullah B. Tâhir'in (Ö. 235/845) Muhaddislere Destegi- Ali İbrahim EL-ACİN	20
İslam'a Adanan Bir Hayat (Muhammed Sadık Yusuf'un Hayatı ve Çalışmaları Hakkında)- Alisher SABİROV	21
Mâverâünnehir Bölgesinde Erken Dönem Tefsir Çalışmaları- Aslan ÇITIR	22
Имом Мотуридийнинг “Таъвилотул Қуръон” Асарининг Номланиши Ва Услубий Ўзига Хосликлари- Azimcan Sharipovich GAFUROV	24
Имом Мотуридийнинг “Таъвилотул Қуръон” Асарида Илохий Мўъжизаларнинг Пайғамбарлик Исботидаги Аҳамияти Масаласи- Azimcan Sharipovich GAFUROV	25
Arab Xalifalığıga Qaramlık Davrida Turonda Tanga-Pul Muomalasi (VII Asr O'rtalari- IX Asr Boshlari)- Azimqulov Javohir ZAFARZODA	26
İmam Taberî ve Tefsirdeki Metodu- Baraa Ismael ABDULLAH ..	27
Yöntem ve Yorum Bağlamında Muhammed İhsan Oğuz'un (1887-1991) Çalışmalarında Kur'an ve Tefsirin Yeri- Burhan ÇONKOR	28
Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde Arap Dili ve Belağatına Dair Mülahazaları (Fatıha ve Bakara Sûreleri Özelinde)- Bekir YILDIRIM	30
Abdullah B. el-Mübarek'in (Ö. 181) Kitâbu'l-Cihad Adlı Eseri ve Sonrasına Tesiri- Bünyamin ERUL	32
Dârimî'nin es-Sünen Adlı Eseri Bağlamında Hz. Peygamber'in Temel Ekonomi İlkeleri- Cemil LİV	33
Dini Meşrulaştırım Açısından Hz. Peygamber Söyleminde Aile Kurumu- Ercan ÇELİK	35

Arapça ve Özbekçe’de Ortak Lafızlar, Arapça-Özbekçe Sözlük Hazırlama Yöntemi ve Anadili Özbekçe Olanlara Arapça Öğretimindeki Faydaları- Eymen Osman Abdulalim eş-Şerîf El-MISRÎ	37
Ebû Reyhan El-Bîrûnî’nin Karşılaştırmalı Din Bilimine Katkıları- Fouad LARHZIZER	39
Dede Ömer Rûşenî ve Tefsir İlmine Katkıları- Galib Ahmed ANWAR	40
İslamın İlk Dönemlerinde Azerbaycan’da Müheddisler- Galib SAYILOV	41
Şeyh Yusuf Efendi’nin Hadis Çalışmaları- Gassan Ahmed Mustafa AL-FATAYAN	42
Ebu’l-Leys Es-Semekandî’nin Bahru’l-Ulûm Adlı Tefsirinde Keramet ile İlgili Ayetlerin Yorumu- Gülhan MADEN	43
Muhammed İhsan Oğuz’da Kelam Felsefe İlişkisi- Hakan COŞAR	44
Eş‘Arî Ekolünün Orta Asya Temsilcisi: Türkistanlı Kaffâl Eş-Şâşî- Hamdi YALÇIN	45
Shayboniyler Davrıda Movarounnahrda Hadis İlmî- Hamidullah AMINOV	46
İman-Amel İlişkisi ve Tasavvuf Bağlamında Muhammed İhsan Oğuz’un Görüşlerinin Seleflik ile İlişkisi- Hatice POLAT	47
Anadolu İrfanının Şekillenmesinde Önemli Katkıları Olan Semerkantlı Bir Fakih: Ebü’l-Leys Es-Semerkandî- Hediye GÜLTEKİN	48
Muhammed İhsan Oğuz’un (Ö. 1991) Vesîletü’n-Necât Mufassal İlmihâl Adlı Eserinin Fikhî Değerlendirmesi- Hidayet ZERTÜRK	50
Hadis İlmî/Divan Edebiyatı Ürünü Olarak Duânâmeler ve Vânî Mehmed Efendi’nin (Ö. 1685) Duânâmesi- Hikmetullah ERTAŞ .51	

Бухоролик Ҳамда Термизлик Хаттотлар Фаолияти Ва Кўчирган Ҳадислари Тарихи- Husen Hayrulloevic JURAYEV	52
Kâmil Miras'ın (1875-1957) İnşikâku'l- Kamer Hadisesine Bakışı- Hüseyin ÇINAR	53
Çelebî Seyyid Muhammed En-Neşehrî'nin Kudsî Hadisle İlgili Keşfü Gitai'l-İşkâl... Adlı Mahtut Risâlesinin Değerlendirilmesi- İbrahim HANEK	56
Şeyh Yahya B. Abdullah Fahreddin Er-Rûmî'nin Fıkıh İlmine Katkıları- İbrahim Jasm Abdullah ALJANABİ	57
Muhammed Harezmi'nin Dogmatik Görüşlerinin Analizi- İslam Sabirogli BORIYEV	58
İbn Sînâ Örneğinde Mâverâünnehir'de Siyaset Felsefecileri- Isam ABDULMOLLA	59
Neseffî'nin Ehliyet Ârırlarının Fıkıh Usulü ve Hukuk Bağlamında Karşılaştırmalı İncelemesi- Laith Motei Yahia ALAZAB	60
İmam Buhari'nin Müslüman Dünyasındaki Bilim Mirası ve Özbekistan'da Hadistlerin Çalışması- Masharipova Gularam KAMİLOVNA	61
Anadolu İrfan Medeniyetinin Önemli Bir Temsilcisi: Molla Fenârî ve Sünnet Anlayışı- Mehmet Ali AYTEKİN	62
Mâverâünnehir Medeniyetinin Mâverâsı- Mehmet GÖRMEZ	63
Zarafşan Bölgesi'nin Tasavvuf Tarihinde "İrşadnameler"ın Tahlihi- Mekhrojiddin AMONOV	64
Nefsini Bilen Rabbini Bilir Sözü Bağlamında Tasavvufta Bilgi Telakkisi- Muammer CENGİZ	65
Muhammed B. Selâm El-Bîkendî'nin (Ö. 225/838) Hayatı ve Hadisçiliği- Muhammed Ali ASAR	66
Günümüz Afganistan Medreselerinde Fıkıh Eğitimi- Muhammad Akram HAKİM	67

Arap ve Batı Hikayesi ve Etki ve Etkilenen Teorisi- Musaab Abdulrahman AL-MASHHADANİ	69
Buhara Medreselerinin Tarihî Öncülüğü ve İlmî Rolü: Fakih İmam Ebu Hafs Medresesi Örneği- Mohammad THALGİ.....	71
İmam Ebu Berâkât Neseffî ve Tefsir Metodu- Muhammed Fevzi Hatif ALOBAİDİ	72
Kirmânî ve Tefsir Çalışmaları- Mustafa Kareem Hussin ALISAWI	73
Son Dönem Özbekistan’da Yapılan Hadis Çalışmaları- Muzaffarkhon JONIEV	74
Alâeddin Es-Semerkandî’nin Şerhu Te’vîlâtî’l-Kur’ân’ında Nesh Olgusu- Orhan İYİBİLGİN	76
Hicri İlk Üç Asırda Yetişen Semerkant Hadis Alimleri ve Onların Bölge Hadisçiliğine Katkıları- Otabek MUHAMMADİYEV.....	77
Muhammed İhsan Oğuz’un Ahsemiyye Eserinde Rabita ve Zikir Meselesi- Ramazan EMEKTAR.....	78
Hz. Peygamber Tarafından Soylarıyla Övünen Kimselere Yöneltilen Ağır İfadelerin Tahlil ve Değerlendirmesi- Recep ERKOCAASLAN	79
Hicri Üçüncü Asırda Yaşamış Azerbaycanlı Muhaddislerin Hadis İlimine Katkıları (El-Berdîcî Özelinde)- Rufet ŞİRİNOV	81
Мовароуннархлик Муҳаддис Ҳаким Ат-Термизийнинг Нодир Асарлари- Saidcon Husenovıç HAYRULLOYEV / Akbar Ahmetovıç ALLAMOV	82
Şeyhü’l-İslâm İmam Nureddin Ali B. İbrahim B. Ahmed El-Halebî’nin “Hayru’l-Kelâm Ale’l-Besmele ve’l-Hamdele” Adlı Eserin İncelemesi- Saif HAMEED.....	83
Divan-I Hikmet’te Değerler Psikolojisi- Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN	84
Kazakistan’da Din Eğitimi ve Devletin Din Politikası- Sultanmurat ABZALOV.....	85

Horasan/Mâverâünnehir ile İlgili Hadislerin Tespiti ve Bölgenin Sosyo-Kültürel Yapısı Bağlamında Değerlendirilmesi- Veli TATAR	86
Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsirinde Müşkilü'l-Kur'an'a Yaklaşımının Değerlendirilmesi- Yahya ARSLAN	87
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ahlak Eğitimi: Muhammed İhsan Oğuz'un Eserlerindeki Ahlak Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirme- Zeynep YÜKSEL	89

SUNUŞ

Maveraünnehir'den Anadolu'ya Hadis ve İlim/İrfan Geleneği Uluslararası Sempozyumu, 27-28 Mayıs 2024 tarihlerinde gerçekleştirilmiş olup sempozyumda İslam dünyasının ilim geleneği başta olmak üzere dini ve manevî değerleri detaylı bir şekilde konuşulmuştur. Sempozyum, Çankırı Karatekin Üniversitesi'nin ev sahipliğinde Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi, İmam Tirmizi İslam Araştırmaları Merkezi, Muhammed İhsan Oğuz Vakfı ve Türkiye Gençlik Vakfı iş birliğiyle yapılmıştır. Sempozyuma Özbekistan'dan Fas'a, Azerbaycan'dan Ürdün'e Kırgızistan'dan Birleşik Arap Emirlikleri'ne kadar çok geniş bir İslam coğrafyasından katılım olmuştur. Sempozyumumuza Özbekistan, Azerbaycan vb. Orta Asya'daki Türkî Cumhuriyetleri başta olmak üzere, Afganistan, Ürdün, Irak, Fas, BAE gibi ülkelerden bilim adamları ciddi bir teveccüh gösterip gerek çevrimiçi gerekse yüz yüze katkıda bulunmuştur. Bunun yanında sempozyumda yurt içinden otuz aşkın bilim insanı bildiri sunmuştur. Bilim insanları, sempozyumda İslam dünyasının ilim/irfan geleneğine ilişkin bildirimleri eşliğinde konuları bilimsel zeminde görüşmüş, ilgili meseleler hakkında mukayeseler yapmış, çözüm önerileri teklif etmiştir. Kısaca Maveraünnehir'den Anadolu'ya Hadis ve İlim/İrfan Geleneği Uluslararası Sempozyumu'na farklı İslam beldelerinden alimleri katılmış ve tahkim sürecinden geçen özetler "Bildiri Özetleri Kitapçığı"na alınmıştır. Etkinliğimize gerek yüz yüze gerekse çevrimiçi katılıp destek verdikleri için tüm araştırmacılara ve sempozyumun gerçekleşmesinde emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Sempozyum Yürütme Kurulu

Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi tarafından düzenlenen Maveraünnehir'den Anadolu'ya Hadis ve İlim/İrfan Geleneği Uluslararası Sempozyumu'na gönderilen özetlerin bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, gönderilen bildiri özetleri üzerinde tasarruf hakkını saklı tutar. Gönderilen bildiri özetleri, katılımcıların kendi ülkelerindeki akademik standartlardan kaynaklı farklılıklar taşısa bile tek bir formatta yayımlanmaya dikkat etmeye çalışılmıştır. Bildiri özetleri kitapçığımız farklı dillerde yazılmış özetleri ihtiva etmektedir. Zira katılımcılar, özetlerini Türkçe, İngilizce, Arapça, Özbekçe, Kazakça gibi farklı dillerde tarafımıza ulaştırmış bildiri özetlerinin hazırlanmasında yapılan dil tercihinde bu durum esas alınmıştır.

Kongre Düzenleme Kurulu

BİLDİRİ ÖZETLERİ

MAVERAÜNNEHİR'İN HUTTEL BELDESİNDE HADİS İLMİNİN GELİŞİMİ

Abdulcelil ALPKIRAY
Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara/TÜRKİYE,
celilalp@hotmail.com

Öz

Huttel, günümüzde Tacikistan sınırları içerisinde bulunan bir bölge olup İslam coğrafyacıları tarafından Maveraünnehir sınırları içerisinde gösterilmektedir. Güneyde Afganistan, doğuda Türkistan'a olan komşuluğu, Huttel'in bir nevi İslam dünyasının uç noktalarından birisi olduğunu göstermektedir. Emeviler döneminde fethedilen Huttel bölgesi, zor coğrafi şartlara rağmen kısa sürede İslam'ın yerleştiği bölgelerden olmuştur. İslam dünyasının doğudaki en uç bölgesi olmasına rağmen dönemin ilmi gelişmesinden uzak kalmamış ve Huttelî nisbeli çok sayıda alimin yetişmesine katkı sağlamıştır. Tebliğimizde esas alacağımız hadis ilmi noktai nazarından baktığımızda, Maveraünnehir bölgesindeki ilmi gelişimle birlikte üçüncü yüzyıl itibarıyla Huttel'de muhaddislerin varlığını görmekteyiz. Müslim'in hocaları ve Ebû Dâvûd'un öğrencileri arasında Huttelî nisbeli muhaddislere rastlanmaktadır. Hadis ravisi olması yanında telif eserler verenler de olmuştur. Ebû'l-Kâsım İshâk b. İbrâhîm el-Huttelî'nin (283/896) *ed-Dibâc* adlı eseri, Ebû İshâk İbrâhîm b. Abdillâh el-Huttelî'nin *el-Mahabbatü li'llâh sübhânehû ve te'âlâ* isimli eseri bölgenin teliflerine birer örnektir. Hadis alanındaki maruf eserlerden birisi de *Suâlatü İbni'l-Cüneyd* adıyla bilinen rical eseri olup, İbnü'l-Cüneyd el-Huttelî'nin derslerini dinlediği Yahyâ b. Maîn'e hadis râvilerinin cerh ve ta'dîli konusunda sorduğu soru ve cevaplardan oluşmaktadır. Huttel'de ortaya çıkan muhaddislerin bir kısmı Maveraünnehir bölgesinde Buhara ve Semerkand gibi şehirlerde bulunurken bir kısmı da Belh, Bağdat ve Şam gibi merkezlere ilim yolculuklarına çıkmışlardır. Huttel'in tarihi süreçte Maveraünnehir ilim havzasına yaptığı katkı, bölgede yaşayan muhaddislerin kimliği, rivayetleri ve telifleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Maveraünnehir, Huttel, Hadis, Gelişim.

İBNÜ'L-CEZERÎ (Ö. 833/1429) VE ANADOLU'DAN MÂVERÂÜNNEHİR'E KİRÂAT İLMİNİN İNTİKALİ

Abdulhekim AĞIRBAŞ

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Çankırı/TÜRKİYE, aagirbas@karatekin.edu.tr

Öz

Kur'ân-ı Kerîm'in okunuş farklılıklarını nakledenlerine nisbetle bildiren kırâat ilminin Anadolu ve Mâverâünnehir diyarına intikalinde İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) önemli bir yere sahiptir. Kırâat ve hadis âlimi olan İbnü'l-Cezerî, Şam ve Mısır'da bu alandaki şöhretiyle temayüz edince, İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden talebeler onun ilmi birikiminden istifade edebilmek amacıyla bu şehirlere gelmiştir. Bu talebelerden bir de Bursa Hüdâvendigar Camii'nin imamı Mü'min b. Ali b. Muhammed er-Rûmî'dir. Muhammed er-Rûmî (ö. 799/1396), aşere eğitimini İbnü'l-Cezerî'den aldıktan sonra Bursa'ya dönerek onun bu alandaki ilmi dirayetinden Osmanlı padişahı Yıldırım Beyazîd'e (ö. 805/1403) sitayişle bahsederek İbnü'l-Cezerî'nin devlet ricâli tarafından Bursa'ya davet edilmesinde etkili olmuştur. Bu davete icabet ederek 798/1395 yılında Bursa'ya gelen İbnü'l-Cezerî, 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Timur'un (ö. 807/1405) galibiyetine kadar olan yedi yıllık sürede bir taraftan kırâat tedrisatında talebe yetiştirmiş diğer taraftan da bu alanda önemli eserler telif ederek Anadolu'da bu ilmin temellerini atmıştır. Ankara Savaşı'ndan sonra da İbnü'l-Cezerî'nin ilmi birikiminden istifade edilebilmesi için onu yanında götüreren Timur; Semerkant ve yakınındaki Keş, daha sonra da Herat, Yezd ve Şîrâz şehirlerinde de yaklaşık çeyrek asırlık dönemde kırâat eğitim-öğretiminin bu bölgelere yayılmasına ve kök salmasına vesile olmuştur. Anadolu'dan Mâverâünnehir'e kırâat ilminin intikalinde İbnü'l-Cezerî'nin kırk kişiden daha fazla hocanın rahle-i tedrisinden geçmesi sonucu bu ilmi hüviyete sahip olmasının yanı sıra devlet yöneticilerinin kendisine kucak açması da önemli bir role sahiptir. Bu amaçla, günümüz kırâat eğitim-öğretimine rol model olması yönüyle "İbnü'l-Cezerî ve Anadolu'dan Mâverâünnehir'e Kırâat İlminin İntikali" konulu tebliğ temel eserler çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kırâat, İbnü'l-Cezerî, Anadolu, Mâverâünnehir.

Ibn Al-Jazari (D. 833/1429) and The Transfer of The Science of Kirāat from Anatolia to Māverānehr

Abstract

Ibn al-Jazari (d. 833/1429) has an important place in the transmission of the science of qiraat, which reports the differences in the recitation of the Qur'ān al-kerīm in relation to its transmitters, to Anatolia and Māverānaynehir. When Ibn al-Jazari, a scholar of qiraat and hadith, became famous in Damascus and Egypt, students from different parts of the Islamic geography came to these cities to benefit from his scholarly knowledge. One of these students was Mu'min b. Ali b. Muhammad er-Rūmī, the imam of the Hüdāvendigar Mosque in Bursa. Muhammad al-Rūmī (d. 799/1396) returned to Bursa after receiving his ashara education from Ibn al-Jazari and spoke highly of his scholarly prowess in this field to the Ottoman sultan Yıldırım Beyazid (d. 805/1403) and was instrumental in inviting Ibn al-Jazari to Bursa by the state officials. Ibn al-Jazari responded to this invitation and came to Bursa in 798/1395, and during the seven-year period until the victory of Timur (d. 807/1405) in the Battle of Ankara in 1402, he trained students in the teaching of qiraat on the one hand and laid the foundations of this science in Anatolia by compiling important works in this field on the other. Timur, who took Ibn al-Jazari with him after the Battle of Ankara so that he could benefit from his scholarly knowledge, was instrumental in the spread and rooting of Qiraat education in Samarkand and the nearby cities of Kash, then Herat, Yazd and Shīrāz for about a quarter of a century. The fact that Ibn al-Jazari had this scholarly credential as a result of having passed through more than forty teachers, as well as the embrace of state rulers, played an important role in the transfer of the science of qiraat from Anatolia to Māverānayn. For this purpose, the paper on "Ibn al-Jazari and the Transmission of the Science of Qiraat from Anatolia to Māverānaynehir" will be discussed within the framework of basic works in terms of being a role model for today's Qiraat education.

Keywords: Qur'ān, Qiraat, Ibn al-Jazari, Anadolu, Māverānehir.

BUHARALI BİR SÛFİNİN ANADOLU'DAKİ İZLERİ - MUHAMMED PÂRSÂ ÖRNEĞİ-

Abdumelik İBRAHİMOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Diyarbakır/TÜRKİYE, melikvergi@gmail.com

Öz

Mâverâünnehir bölgesinin Buhara, Semerkant, Tirmiz gibi kentleri, özellikle İslâmiyet'ten sonra asırlarca ilim ve irfan yuvası olmuştur. Bu şehirler arasında Buhara ehemmiyeti hâiz bir konumdadır. Zira Buhara, tarikat faaliyetlerinin gerçekleştiği, ilim ve irfanın yaygınlaştığı tasavvufî bir merkez haline gelmiş ve çok sayıda sûfî zatın yaşadığı mânevî bir yurt olmuştur. Yûsuf Hemedânî'nin (ö. 535/1140) meşhur müridi ve halifesi olup Hâcegân tarikatının pîri Abdülhâlik Gucdevânî (ö. 615/1218), onun halifesi Ârif Rîvgerî (ö. 634/1236-37), onun halifesi Mahmûd Encîrfağnevî (ö. 685/1286) ve Nakşbendiyye tarikatının pîri Bahâeddîn Nakşibend (ö. 791/1389) de dâhil olmak üzere ona kadar olan Hâcegân silsilesi Buhara'da yaşayıp irşâd faaliyetlerinde bulunmuş ve mürîd yetiştirmiştir. Bahâeddîn Nakşibend'in yetiştirdiği bu mürîd ve halifelerden biri Hâce Muhammed Pârsâ'dır (ö. 822/1420). Timurlular devrinde (1370-1507) Buhara'da yaşayan Muhammed Pârsâ zâhirî ilimleri medresede tahsil etmiş, mânevî eğitimini de Şâh-ı Nakşibend'in dergahında tamamlamıştır. Şeyhinin vefatından sonra hem medresesinde talebe yetiştirip eserler telif etmiş hem de dergahında mürîd eğitip irşâd faaliyetlerinde bulunmuştur. Pek çok talebeye ve mürîde icâzet ve hilâfet vermiştir. Muhammed Pârsâ gerek yazdığı eserlerle gerekse verdiği icazetlerle çok aktif bir ilim ve irfan ortamı oluşturmuştur. Onun bu etkisi Buhara'nın sınırlarını aşmış, Anadolu'ya kadar ulaşmıştır. Nitekim onun eserleri erken dönemde Osmanlı topraklarına ulaşmış ve tercüme edilmiştir. Merzifon müftüsü İlyâs b. Yahyâ er-Rûmî'ye (ö. 855/1451) verdiği icâzet Buhara fıkıh ekolünün Anadolu ile köprü kurmasına vesile olmuştur. İmdi bu tebliğde Muhammed Pârsâ'nın Buhara'yı aşır Anadolu'ya kadar ulaşan bu etkisi çeşitli açılardan ele alınacak ve nasıl bir etki bıraktığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bildirinin ana hedefi, Muhammed Pârsâ'nın Buhara'daki ilmî ve tasavvufî etkisi ve bunun Anadolu'daki izlerini sürmektir. Çalışma, ilk dönem eserlerinden istifade edilerek hazırlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Buhara, Anadolu, Muhammed Pârsâ, İlmî ve İrfanî Miras.

BENÎ MÂZZA AİLESİ VE MÂVERÂÜNNEHİR BÖLGESİNDE HANEFİ MEZHEBİNE KATKILARI

أسرة بني مازة وجهودهم في خدمة المذهب الحنفي ببلاد ما وراء النهر

Abdulsalam AL- YAGOOB

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, alyacoub@karatekin.edu.tr

الملخص

إن خدمة الشريعة الإسلامية شرف لكل مسلم أينما حل وارتحل، وأمر الدعوة إلى الله بحمله الخلف عن السلف، وأسرة بني مازة كان لها دور بارز في حمل هذه الرسالة ببلاد ما وراء النهر وما جاورها، وكان لعلاقتهم ببني سلجوق الأثر الواضح في نشر المذهب الحنفي وتثبيتته في تلك البلاد والهدف من البحث؛ إبراز دور أسرة بني مازة في خدمة ونشر المذهب الحنفي في المنطقة الممتدة من بلاد ما وراء النهر إلى بلاد الأناضول، وتسهيل الضوء على نشاطهم في القضاء، والتدريس، والنبأية، والسياسة، ومدى مساهمتهم المتميزة في نشر علوم الفقه العقيدة والحديث والعربية والأدب، وإثراء الحركة الفكرية، والمناظرات العلمية، خصوصاً ما كان في مدينة بخارى. ولأهمية الموضوع سأتناول فيه؛ ترجمة لأبرز علماء هذه الأسرة، وسبب هذه النسبة لابن مازة، ودورها العلمي، وجهودها في نشر مذهب السادة الأحناف، وإبراز مكانتها العلمية والفكرية، وعلاقة بعض أفرادها بالحكام السلاجقة، ومشاركتهم القتال ضد الحملات المغولية. والنتيجة المرجوة من هذا البحث؛ بيان نسب هذه الأسرة العلمية العريقة، والوقوف على مدى تأثيرها في نشر المذهب الحنفي وخدمته في بلاد ما وراء النهر خصوصاً مدينة بخارى، وامتداد ذلك التأثير إلى بلاد الأناضول.

الكلمات المفتاحية: الفقه. مازة. بخارى. المذهب الحنفي. ما وراء النهر

ŞEYH YUSUF EFENDİ'NİN HADİS ÇALIŞMALARI

الشيخ يوسف افندي زاده و جهوده الحديثية

Ahmed AL-KUBAİSİ

Associate Professor, Imam Adhem University College, The
Fundamental of Religion, IRAQ, myyy1966@gmail.com

المخلص

يتناول هذا البحث جهود العلامة يوسف أفندي زاده الأماصي الأسطنبولي الأناضولي، فهو من علماء الأناضول في القرن الثاني عشر الهجري (ت: ١١٦٧ هـ)، ووالده شيخ محمد يوسف من العلماء الكبار كذلك لا سيما في القراءات القرآنية فقد كان شيخ مشايخ القراء بدار الخلافة في القسطنطينية، وللشيخ يوسف زاده رحمه الله مؤلفات كثيرة في عدة فنون وصلت إلى واحد وخمسين مؤلفاً في علوم شتى، أبرزها مؤلفاته في الحديث الشريف، لا سيما صحيح الإمام البخاري وصحيح الإمام مسلم، فشرحه على صحيح الإمام البخاري، والذي سماه (نجاح القاري لصحيح البخاري) يعد من أوسع الشرحات فهو موسوعة حديثة وفقهية وتاريخية، كما أن شرحه على صحيح الإمام مسلم والذي سماه (عناية الملك المنعم في شرح صحيح مسلم، شرحاً عظيماً جمع فيه شروحات من سبقه وهذجا واختصرها وجعلها في شرح واحد، وإن كانت منبته قد حالت دون اكتماله. فأردنا من خلال هذا البحث المتواضع أن نبين جهود هذا الشيخ الكبير، من خلال التعرف على جانب من العلوم التي برع فيها وهو جانب علم الحديث، ونترك المجال للباحثين ليبحثوا عن ما تبقى من جهوده في مختلف الفنون العلمية لعلها تكون دافعاً للسعي في تحقيقها وإظهارها للعلماء وطلبة العلم لينهلوا مما فيها من معارف وعلم. ومما يفرح أن بعض الجامعات الكبيرة والكليات العريقة، خاصة في بلدنا العراق ككليتنا كلية الإمام الأعظم الجامعة قد التفتت إلى هذا الجانب فكلفت طلاب الدراسات العليا لتحقيق بعض مصنفات الشيخ يوسف لإظهارها لنور الطباعة ليعم النفع وتكثر الفائدة. نسأل الله أن تكون هذه الكلمات وهذه الورقات سبباً في نشر العلم، وبيان جهود عالم مبارك أفنى عمره في العلم تعليماً وتديساً.

الكلمات المفتاحية: حديث، يوسف زاده، جهوده الحديثية.

KAFKASYA'NIN İLK TÜRKÇE İLMİHAL ÖRNEĞİ “ZÜBDƏTÜL-İSLAM” ESERİ VE ESERDEKİ HADİSLERİN TAHLİLİ

Ahmet NİYAZOV

Doç. Dr., Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Bakü/AZERBAYCAN,
ahniyazov@hotmail.com

Öz

Müslüman toplumsal tarihinin ilmî kaynaklarının olağanüstü zenginliğine rağmen daha araştırmalar yapılması gereken dönem ve bölgeler bir hayli mevcuttur. Postsovyet mekanı bunlardan biridir. XX. Asrın başlangıcında yasaklanan medrese geleneği ve buna bağlı sosyal hayat tarzı bir asra kadar karanlık bir zaman diliminin gizli mahzenlerinde kapalı bir dönem geçirmiştir. Yeni yüzyılda değişen dünya düzeninde tarihe bakış da değişti ve gün yüzüne çıkan medrese literatürü hızla ilmi çevrelerle buluşmaya başladı. Böylece Kafkasya bölgesinin de medrese geleneğinin edebî ürünleri akademik çalışmalara konu oldu. Söz konusu literatür arasında bölge medreselerinde okutulan ilmihal eserlerinin 1) Abdüsselam ibn Muhammed Müskürinin “Zübdətül-İslam”ı; 2) Abdünnafi Ağdaşının “Talimüs-Salat”ı; 3) Hacı Zekeriya Efendinin “Şeraiül-İslam”ı; 4) Ovacıklı Muhammed Saidin, “Üç yüz mesele”si; 5) Mirza Abbas Abbaszadenin “Şeriat dersi”; 6) Abdürrahim Hadizadenin “Kitab-i şeriat”ı; 7) Muhtar Efendi Efendizadenin, “Şeraiül-İslam” ve sair olduğu tespit edilmiş, bu eserlerden birkaçı tedkik edilerek basılmıştır. Onlar arasında Müskürinin “Zübdətül-İslam”ı Azerbaycan Türkçesinde olması ve ilmihaller arasında Kafkasya’da okutulan en eski Türkçe eser olması hasebiyle ve bölgede yetişen bir alim tarafından yazılmış önemli bir eser olduğu tespit edilmiştir. Eserin istinsah nüshalarının Mısır kütüphanelerinde bulunması da onun ne denli önemi haiz kitaplardan olduğunun kanıtıdır. Bu sebeple 2023 senesinde eserin yazma ve istinsah nüshaları bir araya getirilerek tarafımızdan tedkik edilmiş ve basılmıştır. Eser Orta çağ medrese geleneğini yansıtan özellikleri ile dikkat çekmesi ile birlikte eserde kullanılan hadis-i şeriflerin tahlili çalışmasını yapmak da eserin incelenmesi konusunda ve aynı zamanda bu alandaki çalışmalara zenginlik katacaktır. Konumuz “Kafkasya’nın İlk Türkçe İlmihal Örneği “Zübdətül-İslam” Eseri ve Eserdeki Hadislerin Tahlili” olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, İlim, Medrese, Eser, İlmihal, Yazma, Hadis, Tahlil.

MÂVERÂÜNNEHİR KELAMCILARININ ŞİA'YA BAKIŞI (İMAM MÂTÜRİDÎ, EBÜ'L-YÜSR PEZDEVÎ, EBÜ'L-MUÎN EN-NESEFÎ VE NUREDDİN ES-SÂBÛNÎ ÖRNEKLİĞİNDE)

Ahmet AKDENİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Diyarbakır/TÜRKİYE, ahmet.akdeniz@dicle.edu.tr

Öz

Ehl-i sünnet mektebinin üç önemli ekolünden biri olan Mâtüridiyye, Mâverâünnahir bölgesinde neşet etmiş ve tarihsel süreç içerisinde Kuzey Afrika, Orta Asya, Hindistan, Pakistan, Malezya, Anadolu ve Balkanlar'ı içine alan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Mâtürîdî kelamcılar, akıl ile nakli uzlaştıran hikmet eksenli kelim anlayışları ile bir yandan dinî inanç esaslarının toplumsal zeminde benimsenmesinde önemli bir fonksiyon icra ederlerken, bir yandan da fikirlerine muhalif gördükleri dâhili ve harici oluşumlara karşı mücadele etmişlerdir. Onlar, kaleme aldıkları eserlerde görüşlerini inşa ederken sıklıkla bid'at firkaları kapsamında değerlendirdikleri Hâricilik, Mu'tezile ve Şîa'nın görüşlerini tenkit edici göndermede bulunmaktadır. Mâtürîdî kelamcılarının eserlerinde bazen sarahaten bazen de satır aralarında dile getirilen bu görüşler tetkik edildiğinde Şîa'ya yöneltilen eleştirilerin önemli bir yekûn tuttuğu gözlemlenmektedir. Şîa'ya yöneltilen bu eleştirilerin istatistiksel bir skalası çıkarıldığında bazı hususlarda yoğunlaşmanın olduğu göze çarpmaktadır. Bu hususların başında şüphesiz imamet bahisleri gelmektedir. Allah'ın sıfatları, bilgi teorisi, kaza ve kader gibi konular her iki mezhebin sıklıkla karşı karşıya geldiği diğer hususlar olarak dikkati çekmektedir. Bizler bu çalışmamızda Mâverâünnahir bölgesi kelamcılarının en önemli temsilcilerinden olan İmâm Mâtürîdî, Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, Ebü'l-Muîn en-Nesefî ve Nureddîn es-Sâbûnî'nin eserlerinden hareketle onların Şîa karşıtı görüşlerini ortaya koymaya gayret edeceğiz. Bunu yaparken hem Mâverâünnahir bölgesi kelamcılarının tarihsel süreç içerisinde Şîa'ya karşı takındıkları tavırda –varsa- yaşanan farklılaşmanın anlaşılmasına katkı sağlayacak hem de söz konusu kelamcılarının fikirlerinde görülen farklılıklara işaret edeceğiz. Ayrıca iki mezhep arasında ortaya çıkan fikir ayrılıklarının siyasi, dinî ve fikrîsel temellerine temas etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Şîa, İmâmet, Bilgi.

**The View of The Theologians of Māverānāynahr about Shī'a
(With the Examples of Imām Māturīdī, Abū Al-Yusr Pazdawī,
Abū Al-Mu'ūn Al-Nafsī and Nureddīn Al-Sābūnī)**

Abstract

Maturidiyya, one of the three important schools of the Ahl al-Sunnah school, originated in the Transoxiana region and spread over a wide geography including North Africa, Central Asia, India, Pakistan, Malaysia, Anatolia and the Balkans throughout the historical process. While Maturidi theologians, with their wisdom-based understanding of theology that reconciles reason and narration, performed an important function in the adoption of the principles of religious belief on the social ground, they also fought against internal and external formations that they saw as opposing their ideas. While constructing their views in the works they wrote, they often make critical references to the views of Kharijites, Mu'tazila and Shia, which they consider within the scope of bid'ah sects. When these views, which are sometimes expressed explicitly and sometimes between the lines, are examined in the works of Māturīdī theologians, it is observed that the criticisms directed at Shia amount to a significant extent. When a statistical scale of these criticisms directed at Shia is drawn, it is noticeable that there is a concentration on some issues. Among these issues, imamate bets undoubtedly come first. Issues such as God's attributes, theory of knowledge, qada and fate are noteworthy as other issues that both sects frequently encounter. In this study, we will try to reveal the anti-Shia views of Imam Maturidi, Ebū'l-Yūs̄r el-Pezdevî, Ebū'l-Mu'în en-Nesefî and Nureddin es-Sābūnî, who are among the most important representatives of the theologians of the Transoxiana region, based on their works. In doing this, we will contribute to understanding the differentiation - if any - in the attitude of the theologians of the Transoxiana region towards Shia throughout the historical process, and we will point out the differences seen in the ideas of the theologians in question. We will also try to touch upon the political, religious and intellectual foundations of the differences of opinion that arise between the two sects.

Keywords: Kalam, Shia, Imamate, Knowledge.

DİJİTAL KÜLTÜRDE DİNİ UNSURLARIN BAĞLAMI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR

Ahmet Serdar ARSLAN

Arş. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Çankırı/TÜRKİYE, asarslan@karatekin.edu.tr

Özet

Evrensel etkileşimi yerel kültür başta olmak üzere günlük yaşantıya dâhil eden dijital olgular, çoğunlukla mühendislik gibi teknoloji ile yakından ilgilenen disiplinlerin sınırları içerisinde algılanır. Öte yandan kültür, süreklilik ve aktarılabilirlik açısından kendi olgusal bağlamına sahiptir ve dijital ortamdaki olayların anlaşılmasında sadece teknolojik değil aynı zamanda geçmiş ve gelecek ile tümleşik bir sosyal süreç barındırır. Sosyal ilişkiler içerisinde tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar gelen her bir olgunun zamana ve coğrafyaya özgü nitelikleri ve bunların kültür içerisinde arkaik veya güncel unsurlarla dolaşımı, bağlamlar arası bir yapıda çok yönlü değerlendirmeye ihtiyaç duyar. Dijital ortamlar; sosyal sınırları birleştirir, kompleks bir yapı yaratır, bireyci ve çoğulcu ikili bir yapıyı anlık oluşturur, kavramları yeniden biçimlendirir veya değiştirir. Bu ortam içerisinde birey, yerel ve evrensel kültür unsurlarını kolajlayarak kendi kişisel kültürünü oluşturmaya ve yaymaya başlayabilir. Oysa dijital ortamın değerlendirilmesinde genellikle materyalist bir bakış açısının, tikelci yorumlamanın ön planda olduğu da gözlemlenmektedir. Daha açık bir ifade ile geleneğin, örfün, âdetin dijital ortama aktarılması açısından sosyal sürecin çoğunlukla ikincil konumda tutulduğu söylenebilir. Oysa dijital olgulara bir mekân veya uzam açısından yaklaşıldığında; dahası onu kullanan bireyin, kültürünü gittiği veya bulunduğu her ortama kendisi ile götürdüğü düşünüldüğünde, ortaya çıkan sosyal sürecin sosyal bilimlerin ana unsurlarından biri olduğu dikkat çekmektedir. Bu sosyal süreç gündelik hayattan bağımsız olarak daha kompleks yapıların birleşiminden doğan bir sosyal karmaşa alanı oluşturabilmektedir. Öyleyse dijital kültürü anlamak için salt kendi olgusal durumunu değil gündelik hayatın bağlamıyla beraber geçmişten günümüze sosyal olguların tespit edilebilen bağlamsal unsurlarının çözümlenmesiyle irdeleme ihtiyacı hasıl olmaktadır. Bu çalışma kapsamında performans teorisinin üçlü araştırma modelinden yola çıkılarak kullanılan bağlam odaklı çözümlenmeye göre halk inanışları dâhilinde din ve dinî unsurların sözlü ve yazılı olarak birlikte incicam ettiği dijital ortamdaki durumu gerek yerel gerek popüler gerekse evrensel kültür kapsamında ve sözlü, yazılı, dijital olmak üzere aktarılış biçimlerine göre sınıflandırılmaktadır. Böylece, din olgusunun, sadece

fiziksel bir mekâna veya şartlara göre oluşan değil, anlık olarak aktarılan bir bilgi türüne de dönüştüğü gözlemlenmiştir. Burada bireyin dini yaşama biçimi ile dinî bilgi arasındaki ayrımı dikkat edilmelidir. Birey sıradan bir sosyal iletinin altına din veya dinî unsurlara dair yorum yapabileceği gibi kendi inancı ve yaşantısı dâhilinde bir bilgiyi dinî bir unsur olarak yayabilir, fikirlerini paylaşabilir ve aktarabilir. Bu da önceleri sınırları keskin çizgilerle belirlenmiş otoritenin kaybolmasına ve silikleşmesine veya bilginin kontrolsüz yayılımına imkân tanımaktadır. Nihayetinde bu bildiride dijital ortamın bağlamsal yapısı, halk kültürü kapsamında dinî unsurların sunulduğu açısından ele alınmış ve özellikle fiziksel ortamlarda yayılma alanı daha dar olan dinî bilgi türlerinin dijital ortamın sosyal süreçleri içerisinde çoğunlukla bireysel olmak üzere anlık üretilen bir bilgi türüne dönüşebildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital kültür, halkbilimi, performans teori, bağlamlararasılık, dinî unsurlar.

Some Thoughts on The Context of Religious Elements in Digital Culture

Abstract

Digital phenomena incorporating universal interaction into daily life, especially local culture, are often perceived within the boundaries of disciplines closely related to technology, such as engineering. On the other hand, culture has its phenomenological context in terms of continuity and transmissibility, and in understanding the events in the digital environment, it is not only technological but also involves a social process integrated with the past and the future. It is necessary to multifaceted evaluate the time and geography-specific characteristics of each phenomenon from the earliest periods of history to the present day in social relations and their circulation with archaic or contemporary cultural elements in an inter-contextual structure. Digital environments merge social boundaries, create complex structures, instantly create a binary structure of individualism and pluralism, and reshape or change notions. In this environment, the individual can begin to create and spread his or her culture by collaging local and universal cultural elements. However, it is also observed that a materialist perspective and particularist interpretation are generally at the forefront in the evaluation of the digital environment. More precisely, it can be said that the social process is mostly secondary in the transmission of tradition, custom, and folklore to the digital environment. However, when digital phenomena are approached in terms of space or environment; moreover, when it is considered that the individual who uses it takes his or her culture wherever he or she goes or is present, it is notable that the social process that emerges is one of the main elements of social sciences. Independently of everyday life, this social process can create an area of social complexity arising from a combination of more complex structures. Therefore, to understand digital culture, there is a need to analyze not only its factual situation but also the context of daily life and the contextual elements of social phenomena from the past to the present. Within the scope of this study, according to the context-oriented analysis based on three levels research model of performance theory, the situation of religion and religious elements within folk beliefs in the digital environment, where religion and religious elements are integrated in oral and written form is categorized within the scope of both local, popular and universal culture and according to the forms of transmission as oral, written and digital. Thus, it has been observed that the phenomenon of religion has turned into a type of knowledge that is not only formed based on physical space or conditions but also transmitted instantaneously. At this point, it should be noted that there is a distinction between the individual's practice of religion and

religious knowledge. An individual can comment on religion or religious elements under an ordinary social message, as well as disseminate information within his or her own beliefs and experiences as a religious element, share and transmit his or her ideas. This makes it possible for previously sharply defined authority to disappear and become blurred, or for information to spread uncontrolled. Ultimately, in this paper, the contextual structure of the digital environment is discussed in terms of the presentation of religious elements within the scope of folk culture, and it has been determined that especially religious knowledge types, which have a narrower spreading area in physical environments, can turn into a type of information that is produced instantly, mostly individually, within the social processes of the digital environment.

Keywords: Digital culture, folklore, performance theory, inter-contextuality, religious elements.

MÂVERÂÜNNEHİR BÖLGESİNDE İSLÂM DÜŞÜNÇESİNE ETKİSİ OLAN BAZI ZÂHİDLER/SÛFİLER

Ahmet YILDIRIM

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Ankara/TÜRKİYE, ayildirim2000@gmail.com

Öz

Türkistan coğrafyasının İslâm'la tanışmasıyla birlikte bütün bu coğrafyanın içinde yer alan Horasan ve Mâverâünnehir bölgeleri ve diğer bölgeler İslâm hâkimiyetine girmiştir. İslamlaşmayla beraber zamanla ilim merkezleri ve havzaları oluşmuştur. Mâverâünnehir bölgesi İslâm düşüncesi ve medeniyetinin çok önemli ilim, irfan ve kültür havzalarından biridir. Mâverâünnehir iki nehir arası bir havzadan, bir coğrafyadan öte, İslâm'ın ilim, irfan, kültür, hikmet, sanat ve İslam medeniyetinin kök saldıği toprakların adı olmuştur. Mâverâünnehir deyince, İslâmî ilimlerin lider, kaynak, sembol isimlerini, hem dinî ve dünyevî ilimlerin geliştigi, pozitif ve sosyal ilimlerde temayüz etmiş, İslam ve Batı âlemine asırlarca rehberlik eden kıymetli âlimleri ve eserlerini görüyoruz. Bu coğrafyadaki İslâm düşüncesiyle ilgili önemli bilgilere sahip olunmakla birlikte, bölgede ortaya çıkan ve var olan İslâm düşüncesine etkisi olan unsurlar arasında yer alan zâhidler/sûfiler hakkında istenilen ölçüde bilgiye sahip değiliz. Tarihi verilere ve kaynaklara baktığımızda bölgedeki İslam düşüncesine bölgede yetişen ve çeşitli sebeplerle bölgeye uğrayan, faaliyet gösteren zâhid ve sûfilerin önemli etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Zâhid ve sûfiler bu etkiyi hem yaşantılarıyla hem de düşünceleriyle ortaya koymuşlar, ayrıca bölgedeki insanların hayatlarına yön veren örnek şahsiyetler olarak kabul edilmişlerdir. Hatta bu etkinin boyutları tartışılrsa da geçici olmadığı, bilhassa Anadolu'da yansımaları görüldüğü ve ayrıca bölgenin gelecek tarihi içindeki etkilerinin belirleyici bir mahiyet arz ettiği de söylenebilir. Biz de bu tebliğimizi yukarıda zikredilen hususlar çerçevesinde konuyu ele alıp vardığımız sonuçları ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Mâverâünnehir, Zâhidler, Sûfiler, İslam Düşüncesi.

KURAN TEFSİRLERİNDE AZERBAJYAN COĞRAFYASININ İZLERİ

Aladdin SULTANOV

Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi (AMEA) Şeki Bölgesel
Bilim Merkezi (Şeki REM), AZERBAJYAN,
aladdin_sultanov@yahoo.com

Öz

İslamın ilk yüzyılında İslamiyetle tanışan bölgelerden biri de Hz. Ömer'in (ö. 23/644) döneminde feth edilen Azerbaycan coğrafyasıdır. Günümüzde Azerbaycan cumhuriyetinin var olduğu coğrafya yedinci yüzyılda İslamın ikinci halifesi Ömer ibn Hattabın döneminde feth edilmiştir. Bu sebeple bir çok sahabe hem cihad, hem de tebliğ amacıyla bölgeye gelmiş ve burada ilmi faaliyetler göstermişler. Hatta Hz. Osman (ö. 35/656) döneminde Kuranın istinsah edilmesi de Azerbaycanda vuku bulan kargaşa ile ilişkilendirilmektedir. Yedinci asırda Azerbaycana gelen söz konusu müslümanlar Azerbaycanda kaldıkları dönemde bölgede bir kısım olaylara şahit olmuş ve bir takım yapılarla karşılaşmışlar. Diğer taraftan Rivayet tefsirlerine bakıldığı zaman Kur'an-i Kerim'in bir çok ayetinin tefsirlerinin Azerbaycan bölgesi ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Örneğin, Ashabı-res, Ashabı-kehf, Musa-Hızır kıssası, Zülkarneyn seddi ve Yecuc-mecuc kavimleri ile ilgili ayetlerin bu bölge ile ilişkilendirilerek tefsir edildiği görülmektedir. Mukatil bin Süleyman (ö. 150/767) ve İbn Cerir Taberi (ö. 310/923) gibi klasik dönem rivayet tefsircileri bu konuların geçtiği Kuran ayetlerinin tefsirinde Azerbaycan bölgesindeki bazı bölgeleri bu ayetlerle ilişkilendirmişler. Son dönem tefsircilerinden olan Muhammed Tahir İbn Aşur (ö. 1393/1973) ise Kuranda cennet nimetlerinden biri olarak geçen halı ile Azerbaycan halısının kastedildiğini ileri sürmüştür. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Azerbaycana gelen müslümanların geri döndüklerinde anlattıklarının müfessirler için ilham kaynağı olduğu ve tefsir üzerinde bir etki bıraktığı kanaati oluşmaktadır. Çalışmamız bu etkinin ne kadar gerçekçi olabileceği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuran, Tefsir, Azerbaycan, Fetih.

**SEMERKANDİ'NİN BAHRU'L-ULUM ADLI TEFSİRİNDE
FANKULÂT-CEVABÎ KONUŞMA KAVRAMI (EN'AM
SURESİ'NDEN A'RAF SURESİ'NİN SONUNA KADAR
YAPTIĞI ALINTILAR)**

Ali Ahmed Mahmoud AL-SULTAN
Musul/ IRAK, enalilah111@gmail.com

Öz

Fankalat, hem eski hem de modern şeriat alimlerinin kullandığı yorum yöntemlerinden biri olup, yorumcunun belirli bir konu üzerinde akıl yürütmesi sırasında, sözde soruyu ortaya koyacak ve daha sonra ona cevap verecek şekilde sunulan bilimsel konulara yönelik bir rehberliktir. Bu sorular zihni canlandırmak, anlayışı yeniden canlandırmak, bir itirazı geri çevirmek veya yanıltıcı şüphe uyandırmak olabilir ve bu alıntıların gerçekte söylenmiş veya söylenecek sözler olup olmadığı veya anlaşmazlık içinde olup olmadığı. Akademisyenler arasında veya ihtimal dahilinde, araştırmacı nesnel yaklaşımı yöntem olarak benimsemiş, bunların meydana geldiği yerler, sınıflandırılmaları, onları kimlerin etkilediği ve sonrasında araştırma ve çıkarımda bulunmaya başvurmuştur. Yani tartıştığınız konuyu tespit ederek, ona uygun bir başlık koyarak, ilim adamlarının bu konuda söylediklerini aktararak, bilimsel ilke ve kurallara uygun olarak çıkarım yapmanın yolunu açıklayarak, sonra bir hüküm ve sonuca vararak inceleyin. Belki de araştırmacının ulaştığı en önemli sonuçlardan biri, her paragrafta ele alınan konunun, karşılaştırmalı çalışmalarda oldukça faydalı olan, şüpheleri olanlara ve ateist teorilere cevap veren, eksiksiz ve bağımsız bir araştırma olmayı hak ettiği. Semerkandî'nin tefsirinde bahsettiği yaklaşık (67) alıntı, bu çalışmada ele alınmış olup, (En-An) surelerinde dağıtılan yaklaşık (7) alıntı, bilimsel konularda gerekli diyalektik çalışmalar için geçerli bir yöntem görevi görmektedir. Bunların çoğu onun düşüncesinin ürünü ve ilim ve ilminin meyvesinden gelmiştir ve Semerkandî bu ayetlerin konularına verdiği cevapların çoğunda doğru çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Semerkandî, Fankulât.

فَنَقَلَاتُ السَّمَرَقَنْدِي فِي تَفْسِيرِهِ بَحْرَ الْعُلُومِ مِنْ سُورَةِ الْأَنْعَامِ إِلَى خَتَامَةِ سُورَةِ الْأَعْرَافِ

الملخص

الفنقلاّت من الأساليب التفسيرية التي استخدمها علماء الشريعة من المفسرون وغيرهم قديماً وحديثاً، وهي عبارة عن توجيهٍ لمسائل علمية تُعرض أثناء استدلال المفسر على مسألة معينة بطريقة عرض السؤال المفترض ومن ثمّ الإجابة عليه، وقد تكون هذه الأسئلة تنشيطاً للذهن، أو شحناً للفهم، أو لدفع اعتراضٍ موهوم، أو لرفع شبهةٍ مُضِلّة، وسواءً كانت هذه الفنقلاّت قولاً قيل أو سيقال حقيقةً، أو خلافاً بين العلماء، أو من باب الاحتمال، وقد اتخذ الباحث المنهج الموضوعي طريقاً له، ملتجئاً إلى البحث والاستقراء عن مواضع ورودها، وتصنيفها، ومن أثارها، ثم بعد ذلك دراستها، بتحديد المسألة التي ناقشتها، ووضع عنوانا مناسباً لها، وذكر أقوال العلماء فيها، وبيان وجه الاستدلال عليها بما يتفق مع الأصول والقواعد العلمية، ومن ثمّ الخلوّص إلى حكم ونتيجة، ولعل من أهم المخرجات التي توصل إليها الباحث أن المسألة التي تناولتها كل فنقلة تستحق أن تكون بحثاً كاملاً ومستقلاً، يفيد كثيراً في الدراسات المقارنة، والرد على أصحاب الشبهات والنظريات الإلحادية، وتصلح منهجاً صالحاً للدراسات الجدلية اللازمة في المحاور العلمية، وقد ذكر السمرقندي في تفسيره قراءةً (67) فنقلة، تناولت منها (7) فنقلاّت في هذا البحث، موزعة في السور من (الأنعام إلى الأعراف)، وأكثرها جاءت من نتاج فكره وعصارة علمه ودرايته، وقد أصاب السمرقندي في أكثر إجاباته عن مسائل هذه الفنقلاّت.

الكلمات المفتاحية: تفسير، السمرقندي، فنقلاّت.

The Narrations of Al-Samarqandi in His Interpretation, Bahr Al-Ulum, from Surat Al-An'am to The End of Surat Al-A'raf

Abstract

Al-Fanqalat is one of the interpretive methods used by Sharia scholars, both ancient and modern, and it is a guidance to scientific issues that are presented during the interpreter's reasoning on a particular issue in a way of presenting the supposed question and then answering it. These questions may be to stimulate the mind, or to recharge the understanding, or to repel an objection. Delusional, or to raise misleading suspicion, and whether these quotations are words that have been said or will be said in reality, or in disagreement among scholars, or as a matter of possibility, the researcher has taken the objective approach as his method, resorting to research and extrapolation about the places of their occurrence, their classification, and who influenced them, and then after... That is to study it, by identifying the issue that you discussed, setting an appropriate title for it, mentioning what scholars have said about it, and explaining the way of inferring it in accordance with scientific principles and rules, and then arriving at a ruling and a result. Perhaps one of the most important outcomes that the researcher has reached is that the issue that each paragraph dealt with It deserves to be a complete and independent research, which is very useful in comparative studies, responding to those who have doubts and atheistic theories, and serves as a valid method for the necessary dialectical studies in scientific topics. Al-Samarqandi mentioned in his interpretation approximately quotations, of which quotations were discussed in this research, distributed in the surahs from (Al-An'am to Al-A'raf), and most of them came from the product of his thought and the juice of his knowledge and knowledge, and Al-Samarqandi was correct in most of his answers to the issues of these verses.

Keywords: Tafsir, Al-Samarqandi, Narration.

MUHADDİSLERİN FAHİŞ FİYATA YAKLAŞIMI VE YAPILAN YORUMLARIN İTİKADİ BOYUTTA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali Asqarhon KOSİMOV

İmam Tirmizi Uluslararası Araştırma Merkezi Türkiye Temsilcisi,
ÖZBEKİSTAN, aliasqar-eagle95@mail.ru

Öz

Gelişen ve değişen dünyada tarihi seyir içerisinde insanoğlu yaradılışından itibaren günümüze kadar dini inanç boyutunda itikadi meselelerle muhatap olduğu kadar ait olduğu toplumlardaki bireylerle karşılıklı ilişkilerinde de her zaman alış-veriş içerisinde olmuşlardır. Dolayısıyla dünya ve insanla beraber ticari hayat da sürekli gelişmiştir. Bu noktada zaman ve mekân unsurları doğrultusunda ticaretin insani ve İslamî kuralları da bölgelere göre farklılık arz etmiştir. İnananların kılavuzu olan kutsal kitap Kur'an'ı Kerimde tüm hatlarıyla ilgili konunun kurallaştırılmamış olması ve beşeriyete "üsve-i hasene" olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v)'ın da bu konuda bir evrensel kural belirtmemiş olması kolaylıkların yanında çeşitli sorunlara ve istismarlara da sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünneti ve hadislerini beşeriyete ulaşmasını sağlayan muhaddisler devreye girmiş ve konu ile ilgili birtakım açıklamalarla beraber kurallarda getirmiştir. İlgili çalışmada yukarıda zikredilen hususlar irdelenmiş ve muhaddislerin yorumlarıyla beraber zikredilen ifadelerin itikadi boyuttaki muhakemesi vurgulanmıştır. Akabinde bu hususların toplumdaki etkileri ve günümüz ile mukayesesine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hadis, İtikat, Fahiş Fiyat.

HORASAN VE MÂVERAÛNNEHİR EMİRİ ABDULLAH B. TÂHİR'İN (Ö. 235/845) MUHADDİSLERE DESTEĞİ

رعاية أمير خراسان و ما وراء النهر عبد الله بن طاهر-رحمه الله (230 هـ-845 م)
للمُحدِّثين

Ali İbrahim EL-ACİN
Dr., Âl-i Beyt Üniversitesi, ÜRDÜN, aliajeen@yahoo.com

الملخص

يتناول البحث دور الأمير عبد الله بن طاهر الخزاعي (230 هـ -845 م)، أمير خراسان و ما وراء النهر، وأحد أمراء الدولة الطاهرية التي كانت تتبع للخلافة العباسية في رعايته لعلماء الحديث، حيث قام الباحث باستقراء علاقته بعلماء الحديث في هذه الفترة، وخاصة الإمام يحيى بن يحيى النيسابوري و الإمام إسحاق بن راهويه المروزي، وكذلك تحليل النصوص التاريخية المتعلقة بهذه العلاقة، لاستخراج مظاهر رعاية الأمير بعلماء الحديث. وظهر اهتمام الأمير عبد الله بن طاهر بالحديث و المُحدِّثين، فكان ذو معرفة برجال الحديث و مراتبهم وأحوالهم، وكان له عناية خاصة بهم، فاستقدم عدداً منهم من بغداد عندما تولى إمارة خراسان بإذن من الخليفة المأمون، وقربهم من مجلسه، وأوكل لهم بعض مهام الدولة كالإشراف على الرباط، وكان يجلبهم و يحترمهم، ويقضي حوائجهم، ومعجباً بتأليفهم، وداعماً لها معنوياً و مادياً. وهذه الرعاية أدت لتنشيط حركة رواية الحديث في خراسان و ما وراء النهر، فهؤلاء العلماء كانوا من طبقة شيوخ أصحاب الكتب الستة و غيرهم من أصحاب المصنفات الحديثية، كما تأثر الأمير عبد الله بن طاهر بالمُحدِّثين في الجانب الاعتقادي، وساهم هؤلاء العلماء في النهضة الفكرية و الحضارية في بلاد ما وراء النهر. و تعد علاقة الأمير بالعلماء ظاهرة متميزة في التاريخ الإسلامي، وتكشف عن العلاقة الإيجابية بين العلماء و السلطة، وذلك أن صلاح السلطة ممثلة بالأمير عبد الله بن طاهر أدت لخدمة السنة النبوية و نشرها.

الكلمات المفتاحية: الأمير عبد الله بن طاهر، المُحدِّثون. رواية، الحديث

İSLAM'A ADANAN BİR HAYAT (MUHAMMED SADIK YUSUF'UN HAYATI VE ÇALIŞMALARI HAKKINDA)

Alisher SABİROV
Dr., Kuran Araştırmaları Merkezi, KIRGIZİSTAN,
alsabir888@gmail.com

Öz

Bildirimizde Şeyh Muhammed Sadık Muhammed Yusuf'un hayatını ve çalışmalarını detaylı bir şekilde anlatılması planlanmaktadır. Şeyh Muhammed Sadık'ın hayatı boyunca İslam'ı tanıtmak, öğretmek ve yaymak için yoğun çaba sarf etmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde dinin sıkı denetim altında olduğu bir ortamda, İslam eğitimini canlandırmak ve yaymak için önemli adımlar atmıştır. Mir Arap medresesindeki eğitimi ve sonrasında Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Dairesi'nde görev alması, Müslümanların dinî ve eğitim ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretmesini sağlamıştır. Müftü olarak seçildikten sonra cami ve medreselerin yeniden açılmasında rol oynamış, dinî eğitim materyallerinin yaygınlaştırılmasına önem vermiştir. Ayrıca, Sovyet dönemi yasaklarından sonra hac ibadetinin tekrar başlamasında önemli rol oynamış ve İslam dünyasıyla ilişkileri güçlendirmiştir. Şeyh Muhammed Sadık, dini eserler ve yayınlar konusundaki katkıları ve bilimsel mirası ile İslam dünyasında önemli bir figür sayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Muhammed Sadık Muhammed Yusuf, Kazakistan, Mir Arap Medresesi, Dini Eğitimde Reform.

MÂVERÂÜNNEHİR BÖLGESİNDE ERKEN DÖNEM TEFSİR ÇALIŞMALARI

Aslan ÇITIR

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, aslancitir@gmail.com

Öz

Mâverâünnehr'in İslam'la buluşmasının akabinde kurulan ilim merkezleri; hadis, tefsir gibi birçok ilim sahasına kıymetli eserler kazandırmıştır. Araştırma konusu, Mâverâünnehir'de yazılıp günümüze ulaşan erken dönem tefsir çalışmalarıdır. Mâverâünnehr'in meşhur muhaddislerinden Dârimî'nin (öl. 255/869) *et-Tefsîr* ve Buhârî'nin (öl. 256/870) *Tefsîru'l-kebîr* adlı eserleri, müstakil tertipte dercedilen, ancak günümüze ulaşamayan erken dönem tefsirleridir. Kur'ân'dan sonra en güvenilir referans sayılan *el-Câmi'u's-sahîh*'in müellifi Buhârî; eserinin bir kısmını içeren *Kitâbü't-tefsîr* bölümünü tefsire tahsis etmiş; İbn Abbas (öl. 68/687-88) ve Mücahid'den (öl. 103/721) âyetlerin tefsirlerine ilişkin nakillerde bulunmuştur. Buhârî, kitabının hemen hemen her tarafında tefsire fazlaca yer vermiştir. O, Garîbü'l-Kur'ân tertibini içeren garîb kelimelere dair filolojik tefsir analizinde de bulunmuştur. O'nun filolojik tefsir kaynakları ise Nadr b. Şümeyl (öl. 204/820), Ferrâ' (öl. 207/822), Ma'mer b. Müsennâ (öl. 209/824), Ebû Ubeyd (öl. 224/838) gibi dört büyük filologların eserleridir. Tefsirle ilgili bir diğer çalışma ise Müslim'in (öl. 261/875) *Câmi'u's-sahîh* adlı eserinin son sayfalarında-az miktarda da olsa-bulunan âyetlerin tefsirine yer verdiği *Kitâbü't-tefsîr* kısmıdır. Müslim; bu bölümde el-Bakara, en-Nisâ, el-Mâide, el-A'râf, el-İsrâ, el-Hacc, en-Nûr, el-Furkân, el-Ahzâb, el-Hadîd, en-Nasr sûrelerinin bazı âyetlerinin tefsirini yapmıştır. Buhârî'den sonra Mâverâünnehir muhaddislerinden tefsire en fazla yer ayıran Tirmîzî (öl. 279/892), *es-Sünen* adlı eserinin *Tefsîru'l-Kur'ân* bölümünde ilk müfessir Hz. Muhammed'den (s.a.s) nakledilen Kur'ân'ın bazı âyetleriyle alakalı rivâyetlere yer vermiş, bazı âyetlerin de nüzul sebeplerinden bahsetmiştir. O, bu bölüme, naklettiği rivâyetlerin ve nüzûl sebeplerinin sağlamlığını kuvvetlendiren iki hadisle başlamıştır. Bunlar; kasten hadis uydurmanın ve bilgisizce Kur'ân âyetlerini yorumlamanın yasaklandığını anlatan hadislerdir. Sonuç olarak Mâverâünnehr'in günümüze ulaşan erken dönem ilk tefsir çalışmaları, Mâverâünnehir muhaddislerinin hadis kitaplarının *tefsîr* bölümünde teşekkül etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mâverâünnehir, Buhârî, Müslim, Tirmîzî.

Early Period Tafsir Studies in The Transoxiana Region

Abstract

Science centers established after Transoxiana met with Islam; It has contributed valuable works to many fields of science such as hadith and tafsir. The subject of the research is the early period tafsir studies written in Transoxiana and survived to the present day. The works of Dârimî (d. 255/869), one of the famous hadith scholars of Transoxiana, called *et-Tafsîr*, and Buhârî (d. 256/870), named *Tafsîru'l-kebir*, are early period tafsirs. These individual (müstakil) works have not survived to the present day. Bukhari, the author of *al-Câmi'u's-sahîh*, which is considered the most reliable reference after the Qur'an; He allocated the *Kitâbü't-Tafsir* section, which includes a part of his work, to tafsir; he made quotes regarding the interpretations of the verses from Ibn Abbas (d. 68/687-88) and Mujahid (d. 103/721). Bukhari included much tafsir in almost every part of his book. He also made a philological tafsir analysis on *gharîb* words in the style of *Gharîbü'l-Qur'an*. His philological tafsir sources are the works of four great philologists such as Nadr b. Şümeyl (d. 204/820), Ferrâ' (d. 207/822), Ma'mer b. Müsenna (d.209/824), and Abu Ubeyd (d. 224/838). Another work related to tafsir is the *Kitâbü't-tafsir* section of Muslim's (d. 261/875) work called *Câmi'u's-sahîh*, in which he includes the tafsir of the verses found, albeit in small quantities, in the last pages. Muslim; In this section, he made tafsir of some verses of surahs such as *al-Baqara*, *al-Nisa*, *al-Mâidah*, *al-A'râf*, *al-Isrâ*, *al-Hajj*, *al-Nur*, *al-Furqân*, *al-Ahzâb*, *al-Hadîd* and *al-Nasr*. After Bukhari, the name who devoted the most space to exegesis among the Transoxiana hadith scholars is Tirmidhi (d. 279/892). He included tafsir in the *Tafsîru'l-Qur'an* section of his work called *es-Sünen*. He included narrations transmitted from the first mufassir prophet Muhammad about some verses of the Qur'an and also touched upon the reasons for the revelation of some verses. He; started this section with two hadiths that strengthen the soundness of the narrations he narrated and the reasons for their revelation. As a result, the first tafsir works of Transoxiana that have survived to the present day were formed in the tafsir section of the hadith books of Transoxiana hadith scholars. These; These are the hadiths that explain that deliberately fabricating hadiths and interpreting the verses of the Qur'an without knowledge are prohibited.

Keywords: Tafsir, Transoxiana, Bukhari, Muslim, Tirmidhi.

ИМОМ МОТУРИДИЙНИНГ “ТАЪВИЛОТУЛ ҚУРЪОН” АСАРИНИНГ НОМЛАНИШИ ВА УСЛУБИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ

Azimcan Sharipovich GAFUROV
Araştırmacı, İslam Medeniyeti Merkezi, ÖZBEKİSTAN,
abdazim@umail.uz

Аннотация

Мақолада Имом Мотуридийнинг “Таъвилоту аҳлис сунна” асари ҳақида сўз юритилган. Шу билан бирга Қуръони карим маъноларини таъвил қилишда қўллаган усулнинг ўзига хос жиҳатлари баён қилинган. Алломанинг “Таъвилоту аҳли сунна” (Аҳли суннанинг таъвиллари) китоби дунё мусулмон олимлари эътиборини тортиб келаётган асарлардан саналади. Алломанинг “Таъвилоту аҳли сунна” асари “Аҳли сунна вал жамоа”нинг Қуръон оятлари маъноларини тушунишдаги қарашлари тўғри эканини исботлайди. Шу билан бирга, адашган фирқаларнинг нотўғри қарашларини ҳам очиқ берувчи муҳим манбадир. Имом Мотуридийнинг “Таъвилоту аҳли сунна” асарининг бошқа бир номи “Таъвилотул Қуръон” деб номланади. Бу асар Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти фондида сақланади.
Калит сўзлар: Таъвил, тафсир, аҳлур Раъй, аҳлул Маъсур, рисолат, пайғамбарликнинг исботи.

**ИМОМ МОТУРИДИЙНИНГ “ТАЪВИЛОТУЛ ҚУРЪОН”
АСАРИДА ИЛОҲИЙ МЎЪЖИЗАЛАРНИНГ
ПАЙҒАМБАРЛИК ИСБОТИДАГИ АҲАМИЯТИ
МАСАЛАСИ**

Azimcan Sharipovich GAFUROV
Araştırmacı, İslam Medeniyeti Merkezi, ÖZBEKİSTAN,
abdazim@umail.uz

Аннотация

“Мўъжиза – пайғамбарликни инкор қилувчиларга унинг Аллоҳдан эканлигини тасдиқлаш учун набийлар ва расулларга бериладиган фавқулодда содир бўладиган ишдир”. Мўъжизалар пайғамбарларга ишонмасдан ёлғончига чиқарилган ҳолларда Аллоҳ таъоло томонидан рисолатнинг тўғри эканлигини тасдиқлаш учун кўрсатилиши пайғамбарлар тарихида бир неча бор исботланган. Масалан, Мусо алайҳис саломнинг пайғамбарлигини Фиръавн инкор қилганда Мусо алайҳис саломнинг қўлидаги таёғи аждарҳога айланиши мўъжизаси, ёки Фиръавн бани Исроил халқини таъқиб қилиб келганда Мусо алайҳис салом асосини денгизга урганда, денгиз иккига ажралиб, йўл очилгани мўъжизаси, (Шуаро сураси 62-63-оятлар) Яъқуб а.с.нинг қирқ йил кўрмаган кўзлари очилиши ва кўра бошлагани (“Юсуф” сураси 96-ояти) ва бошқалар. Аллоҳнинг ҳамма анбиёлари ва расуллари мўъжизалар кўрсатганлар, фақат бунда Аллоҳнинг рухсатини олиш лозимлиги шарти бўлган. Пайғамбарлар мўъжиза кўрсатишганда, кўпчилик инсонлар иймон келтиришган, бироқ шунда ҳам кофирлар имон келтирмаган. (10: 75-76),(17: 59), (52: 44). Кофирлар пайғамбарлардан бизга фаришталар мўъжиза кўрсатиб, сен айтаётган гапларингни тасдиқлаб беришсин деган куфрона талабларни қўйиши бошларига бало келтирганлиги Қуръони каримда бир неча оятларда баён қилинади.

Калит сўзлар: Имом Мотуридийнинг, Таъвилотул Қуръон.

ARAB XALIFALIGIGA QARAMLIK DAVRIDA TURONDA TANGA-PUL MUOMALASI (VII ASR O'RTALARI- IX ASR BOSHLARI)

Azimqulov Javohir ZAFARZODA

O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Tarix İnstituti Kichik
İlmiy Xodimi, ÖZBEKİSTAN, azimkulob.@gmail.com

Öz

VII asr o'rtalaridan boshlab Turon hududiga Arab xalifaligi qo'shinlari tomonidan yurishlar boshlandi. İlk davrlarida bu yurishlar mintaqa aholisini o'rganish, ularning harbiy salohiyatidan xabardor bo'lish va shu bilan birga bu hududning boyliklarini qo'lga kiritish maqsadida amalga oshirildi. 651 yilda arablar o'sha paytning boy va madaniy jihatdan rivojlangan shaharlaridan bo'lgan Marvga yaqinlashib, uni deyarli jangsiz egallab oldilar. Basra voliyisi Abdulloh ibn Omir (625-677/678) boshchiligidagi qo'shin 652 yilda Hirot va Bodg'isni jang qilmasdan egallaydi. VII asrning o'rtalarida Turon o'lkasi Turk hoqonligi nazorati ostida bo'lib, hoqonlik tomonidan tayinlangan turli xil mahalliy sulolalar tomonidan boshqarilib kelinardi.

Anahtar Kelimeler: Arab, Turon, Tanga-Pul Muomalasi.

İMAM TABERÎ VE TEFSİRDEKİ METODU الامام الطبري ومنهجه في التفسير

Baraa Ismael Abdullah ABDULLAH
Ankara/TÜRKİYE, bara.19902017@gmail.com

الملخص

فإنَّ القرآنَ الكريمَ هوَ أشرفُ الكتبِ السماويَّةِ وأعلاها شأنًا ومَنزلةً، والاشتغالُ به مِن أفضلِ الأعمالِ الَّتِي يُقدِّمها الإنسان، فهوَ رُفعةٌ في الدنيا وشرفٌ في الآخرة، وقد اشتغلَ العلماءُ في علومِ القرآنِ بمجالاتٍ متعددة، فَمَنهم مَن تَخَصَّصَ في التَّفْسيرِ، وَمَنهم مَن تَخَصَّصَ بعلمِ القراءاتِ، وَمَنهم من جمَعِ بَيْنَ مواضِعِ القرآنِ فأخَذَ مِن كُلِّ عِلْمٍ بِطَرَفٍ. سببُ اختيارِ الموضوعِ: إنَّ خَيْرَ عَمَلٍ يَقومُ بِهِ الإنسانُ في كُلِّ وَقْتٍ هوَ نَشْرُ العِلْمِ، ولا سيما كُتُبِ العِلْمِ الشَّرْعِيَّةِ، وقد وقعَ اختيارُ عنوانِ البَحْثِ على جهودِ الامامِ الطبري لانه شيخُ المفسرينِ واغلبُ من جاء من بعده اخذَ من تفسيرِ الامامِ الطبري واعتمدَ عليه رحمه اللهُ تعالى وهو يسندُ كثيرَ من الرواياتِ الى الرسولِ صلى اللهُ عليه وسلم والى التابعينِ فهو يسندُ من ابنِ عباسِ رضي اللهُ عنه ومن تلاميذه ابنِ مجاهدٍ وعكرمةٍ وغيرهم. اردت ابراز هذه الشخصية العظيمة وذكرها في مؤتمرِ المبارك لما هذه الشخصية من فضل على هذه الامة جميعا منذ عصره الى قيامه الساعة . قسمت البحث الى مبحثين: المبحث الاول: سوف اتكلم عن شيوخه وتلاميذه ومكانته العلمية والفترة التي عاش مع هذا التفسير المبارك وعن مكانته بين العلماء. المبحث الثاني: منهج الامام الطبري في تفسيره ومميزات تفسير الامام الطبري ثم الخاتمة. ثم النتائج التي اتوصل اليها.

الكلمات المفتاحية: الطبري , تفسير , جهوده.

YÖNTEM VE YORUM BAĞLAMINDA MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN (1887-1991) ÇALIŞMALARINDA KUR'AN VE TEFSİRİN YERİ

Burhan ÇONKOR

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Çankırı/TÜRKİYE, burhanconkor@karatekin.edu.tr

Öz

1887 yılında Kastamonu'da dünyaya gelen Muhammed İhsan Oğuz, Osmanlı devletinin yıkılışına, Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluşuna şahitlik etmiş bir âlimdir. Muhammed İhsan Oğuz gerek yaşantısında gerekse eserlerinde Matürîdî itikadını benimsemiş, Nakşibendîlik perspektifinde tasavvufî hayatını şekillendirmiştir. Muhammed İhsan Oğuz, çeşitli devlet kademelerinde memuriyet görevlerinde bulunduktan sonra 1938 yılında emekliliğe ayrılmış ve bu tarihten sonra ilmî çalışmalarına ağırlık vermiştir. Oğuz, Kur'an ve sünnet çizgisindeki görüşlerini ifade ettiği çeşitli konularda çok sayıda eser kaleme almış ve 3 Ağustos 1991 tarihinde yine Kastamonu'da vefat etmiştir. Oğuz'un eserlerinde kelam ve tasavvufa dair konular ağırlıklı olarak yer almakla beraber, yazdığı müstakil eser ve başlıklarla da Kur'an ve tefsire dair görüşlerini ortaya koymuştur. Oğuz'un eserleri incelendiğinde, Kur'an, sünnet ve selef-sâlihine ait görüşler ön plana çıkmaktadır ve o, bu yaklaşımını çeşitli vesilelerle sürekli vurgulamaktadır. Kur'an merkezli bir içerik oluşturma gayreti ve Ehl-i sünnet geleneğini ortaya koyma amacının açıkça görüldüğü bu çalışmalarda, rivayetler ve özellikle de hadis-i şerifler Kur'an'dan sonraki müracaat kaynaklarıdır. Görüşlerini temellendirmek üzere yer verdiği ayetleri, diğer Kur'an ayetleriyle tefsir ederek Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri, rivayetlerle tefsir ederek de rivayet tefsir yöntemlerini kullanmıştır. İlk baskısı 1977'de yapılan ve orijinal adı *Fusûl-i seb'a* olan, sonrasında ise *İslam Düşüncesinde 7 Önemli Konu* adıyla sadeleştirilerek basılan eserinde Kur'an tefsiri ve yöntemi ile müfessirin şartlarına dair önemli açıklamalara yer vermiş ve görüşlerini ortaya koymuştur. Fatih ve Kadir suresi gibi bazı surelerin tercümesini de yapan müellif, eserlerinde daha çok konulu tefsir metodu uygulamıştır. Çalışmamızda öncelikle Muhammed İhsan Oğuz'un Kur'an ve tefsire dair görüşleri üzerinde durulacak, ardında da Kur'an ayetlerini yorumlama metodolojisi, farklı eserlerinden örneklerle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Âyet, Muhammed İhsan Oğuz.

The Place of The Qur'an and Tefsir in the Works of Muhammed İhsan Oğuz (1887-1991) in The Context of Method and Interpretation

Abstract

Born in 1887 in Kastamonu, Muhammed İhsan Oğuz was a scholar who witnessed the collapse of the Ottoman Empire and the establishment of the Republic of Turkey. Muhammad Ihsan Oğuz, both in his life and in his works, adopted the Matürîdî faith and shaped his Sufi life in the perspective of Naqshbandism. After serving as a civil servant at various state levels, Muhammad Ihsan Oğuz retired in 1938 and after this date, he focused on his scholarly studies. He wrote many works on various subjects in which he expressed his views in line with the Qur'an and Sunnah, and he died on August 3, 1991, also in Kastamonu. Oğuz's works mainly deal with theology and Sufism, but he also wrote independent works and titles in which he expressed his views on the Qur'an and exegesis. When Oğuz's works are examined, the views of the Qur'an, the Sunnah and the salaf-sālihīn come to the fore and he constantly emphasizes this approach on various occasions. In these works, where the effort to create a Qur'an-centered content and the aim of presenting the Ahl al-Sunnah tradition are clearly seen, narrations and especially hadiths are the sources of reference after the Qur'an. He used the methods of exegesis of the Qur'an with the Qur'an by exegeting the verses he included to justify his views with other Qur'anic verses, and the methods of narrative exegesis by exegeting with narrations. In his work, the first edition of which was published in 1977 and originally titled *Fusûl-i seb'a*, and later simplified and published under the title of *7 Important Topics in Islamic Thought*, he included important explanations on Qur'anic exegesis and its method and the conditions of the exegete and put forward his views. The author, who also translated some suras such as Surah Fatihah and Surah al-Qadr, mostly applied the thematic tafsir method in his works. In our study, firstly, Muhammad Ihsan Oğuz's views on the Qur'an and tafsir will be emphasized, and then his methodology of interpreting the verses of the Qur'an will be tried to be revealed with examples from his different works.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Verse, Muhammad Ihsan Oğuz.

ELMALILI HAMDİ YAZIR'IN HAK DİNİ KUR'AN DİLİ TEFSİRİNDE ARAP DİLİ VE BELAĞATINA DAİR MÜLAHAZALARI (FATIHA VE BAKARA SÛRELERİ ÖZELİNDE)

Bekir YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, bekiryildirim@karatekin.edu.tr

Öz

Anadolu coğrafyası Ebusûud Efendi gibi Arap Dili ve Belağatının inceliklerini Arapça ile tefsirine yansıtan kişiler yetiştirdiği gibi Türkçe ile aksettiren ilim ehli kişiler de çıkarmıştır. Onlardan biri de Hak Dini Kur'an Dili tefsiriyle meşhur olan Antalya'nın Elmalı ilçesinde 1878 yılında dünyaya gelen ve 1942 yılında İstanbul'da vefat eden Muhammed Hamdi Yazır'dır. Müellif eserini Türkçe olarak yazmış, âyetleri tefsir ederken bilimsel verilerden faydalandığı gibi âyetlerin yorumlanmasında Arap Dili ve Belağatına ait bilgilerden de istifade etmiştir. Bu çalışmada Elmalı'nın "Hak Dini Kur'an Dili" adlı tefsirinde Fatiha ve Bakara Sûrelerinde Arap Dili ve Belağatının tefsirine yansımaları ele alınacaktır. Müellif mezkûr eserinde sûrelerde geçen kelimelerin sözlük anlamlarına değindiği gibi müradiflerini de zikretmiştir. Yine bazı yerlerde açıkladığı kelimelerin Türkçedeki kullanımlarını zikretmenin yanı sıra Süryani ve İbrânice dillerindeki karşılıklarını da zikretmiştir. Bazı yerlerde kelimeleri sarf açısından tahlil etmiş ve açıklamalarda bulunmuştur. Kimi âyetlerde cümle tahlilleri yapmış veya cümleyi oluşturan unsurları nahiv ilminin verilerine göre açıklamıştır. Bazı âyetlerde yer alan belağata dair inceliklere değindiği gibi kullanılan edebî sanatın âyetlerdeki manaya yansımalarını da zikretmiştir. Kimi yerlerde konuyla ilgili Arap dil bilimine ait görüşleri zikrettikten sonra kendi değerlendirmesini ifade etmiş, bazı yerlerde ise sadece tartışmaları aktarmakla yetinmiştir. Bazen Arap şiirinden örnekler vermiştir. Naklettiği bilgilerin kaynağını genellikle doğrudan zikretmezken bazen açıkça istifade ettiği kaynakları belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belağatı, Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara ve Fatiha Sûreleri.

Elmalılı Hamdi Yazır's Considerations on Arabic Language and Rhetoric in His Tafsîr of The True Religion Qur'ân Language (With A Special Focus on The Surahs Fatiha and Bakara)

Abstract

Anatolian geography has produced people like Abusûud Efendi, who reflected the subtleties of Arabic language and rhetoric in his tafsîr in Arabic, as well as scholars who reflected them in Turkish. One of them is Muhammad Hamdi Yazır, who was born in 1878 in the Elmalı district of Antalya and died in Istanbul in 1942. The author wrote his work in Turkish, utilized scientific data while interpreting the verses, as well as the knowledge of Arabic Language and Rhetoric in the interpretation of the verses. In this study, the reflections of Arabic Language and Rhetoric on the exegesis of Surahs Fatiha and Baqara in Elmalı's tafsîr named "Hak Dini Qur'an Dili" will be discussed. In the aforementioned work, the author mentioned the dictionary meanings of the words mentioned in the suras as well as their equivalents. In some places, in addition to mentioning the Turkish usage of the words he explained, he also mentioned their equivalents in Syriac and Hebrew languages. In some places, he analyzed the words in terms of sarf and made explanations. In some verses, he analyzed the sentences or explained the elements of the sentence according to the data of the science of grammar. In some verses, he touched upon the subtleties of eloquence and also mentioned the reflections of the literary art used on the meaning of the verses. In some places, he expressed his own evaluation after mentioning the views of Arabic linguistics on the subject, and in other places, he merely quoted the debates. Sometimes he gave examples from Arabic poetry. While he usually did not directly cite the source of the information he conveyed, sometimes he explicitly mentioned the sources he used.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Elmalılı Hamdi Yazır, True Religion, Language of the Quran, Surahs of Baqara and Fatiha.

ABDULLAH B. EL-MÜBAREK'İN (Ö. 181) *KİTÂBU'L-CİHAD* ADLI ESERİ VE SONRASINA TESİRİ

Bünyamin ERUL

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE,
berul@ankara.edu.tr

Öz

Abdullah b. el-Mübarek'in (ö. 181) *Kitâbu'l-Cihad* adlı eseri, hadis tarihinde cihad konusunda telif edilmiş ilk müstakil kitaptır. Eserde yer alan cihâdın fazileti, sevabı ve İslâm'daki önemine dair 262 rivayetin %41,9'u merfû', %31,2'si mevkûf ve %27,8'i ise maktû'dur. İki cüzden oluşan eserin ikinci cüzünde 237. hadisten sonra "Korku Namazı Bâbı" şeklinde tek bir bâb başlığı bulunmaktadır. Kitap, talebesi Saîd b. Rahme b. Nuaym el-Missîsî (ö. 251-260/865-873) tarafından rivayet edilmiştir. Bilinen tek nüshası Almanya'nın Leipzig kütüphanesinde bulunan bu kitap, Nezih Hammâd tarafından 1971 yılında Beyrut'ta neşredilmiş, 1980'de M. Adil Teymur, 2012'de de İshak Doğan tarafından dilimize çevrilmiştir. Eser hakkında, Mustafa Fayda tarafından 1971'de yayınlanan 3 sayfalık bir tanıtımdan başka akademik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Eser, kendisinden sonraki birçok temel hadis kitabına kaynaklık yaptığı gibi cihad konusunda yazılan birçok esere de öncülük yapmıştır. Eser, belli bir konuda telif edilmiş en erken müstakil eserlerden birisi olması açısından son derece önemli olduğu gibi, H. II. Asrın rivayet üslubunu yansıtmaları bakımından da önem arz etmektedir. Tebliğde, Merv'li Türk bir aileden gelen mücahid ve murabıt bir muhaddisin bu değerli eserinin öneminden, sonraki hadis külliyatına ve cihad literatürüne tesirinden söz edilecek ve bu alanda çeşitli akademik çalışmaların yapılması gerektiğine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Abdullah b. el-Mübarek, Cihad, Hadis, Rivayet Üslubu.

DÂRİMÎ'NİN ES-SÜNEN ADLI ESERİ BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN TEMEL EKONOMİ İLKELERİ

Cemil LİV

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Çankırı/TÜRKİYE, yzmliv@gmail.com.tr

Öz

İnsanlar tarih boyunca temel ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomi sistemleri ve bu sistemlere uygun müesseseler oluşturmuşlardır. Bu sistemlerin temel parametreleri de ekonomik dünya görüşlerine göre şekil almıştır. Bunlardan bir tanesi günümüzde de piyasa hakimiyetine sahip olan kapitalist sistemdir. Sınırsız bireysel özgürlüğü, kar maksimizasyonunu, kişisel menfaati ve mülkiyeti temel ilke olarak belirleyen bu sistem dağıtımda adalete yer vermemesi, kontrolsüz tüketimi teşvik etmesi, toplumsal menfaat ve dayanışmayı göz ardı etmesi ile sorunların kaynağı haline gelmiştir. Dünya üzerinde var olan diğer bir sistem ise bireysel özgürlüğü ve mülkiyeti en büyük tehlike gören devletin mülkiyeti ve toplumun menfaatini temel alan sosyalist sistemdir. Bu sistemde ise kişisel mülkiyetin olmayışı üretim kaynaklarının istenen verimlilikte kullanılamamasına, yoksullaşmaya ve yöneticilerin bürokratik zulmü gibi problemlere neden olmuştur. Bu sistemlerle oluşturulan ekonomi piyasasında yaşanan krizler alternatif arayışlarını gerekli kılmıştır. En önemli alternatif ise İslam İktisat sistemidir. İslam iktisat sistemi bireysel özgürlüğü ve mülkiyeti tanımakla birlikte çeşitli ilkelerle sınırlandırır. Kişisel menfaatin yanı sıra toplum menfaatini de dikkate alır. Ekonomiye temel ahlaki prensipler getirerek üretim, tüketim ve dağıtımda haksız rekabetin ve bencilliğin önüne geçerek nicel büyüme yerine toplumsal refahı temel gaye edinen bir sistem oluşturmayı hedeflemiştir. İslam iktisat düşüncesinin en önemli kaynaklarını Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır. Çalışmada bu kaynaklardan Hz. Peygamber'in ekonomi ile ilgili temel ilkeleri ve bunların tatbiki mesabesinde olan Medine ekonomi piyasası konu edinilmiştir. Bu bağlamda piyasa istikrarı, kaynakların verimli kullanılması, toplumun tüm fertlerinin üretim ve kalkınmada yer alması, sosyal dayanışma hamlesi, üretim, tüketim ve dağıtım planının da adalet prensibi gibi ekonominin temel konularına işaret eden hadislerin tahlili tebliğin temel meselesi olmuştur. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in iktisadi öğretilerini içeren hadisler müstakil bir bölümde bulunmamaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili olduğunu düşünülen hadisler seçilerek tahlil edilmiştir. Hadislerin belirlenmesinde Mâverâünnehir bölgesinin önemli alimlerinden olan Dârimî'nin "es-Sünen" adlı eseri temel kaynak olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte ilgili hadislerin diğer kaynaklardaki

yerlerine de atıfta bulunulmuştur. Çalışmada temel kaynak olarak belirlenen Dârimî 181/797 senesinde önemli ilim merkezlerinden olan Semerkant'ta dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fazl b. Abdillâh'tır. Künyesi Ebû Muhammed olsa da İslam tarihinde Dârimî nisbesiyle meşhur olmuştur. İlk tahsilini Semerkant'ta kendi aile çevresinde yaptıktan sonra hadis ilmi öğrenmek adına Hicaz, Mısır, Şam, Irak, Kufe ve Horasan gibi önemli ilim merkezlerine rihleler yapmıştır. Başta Buhâri (256/ 870), Müslim (öl. 261/875), Nesâî (öl. 303/915), Ebû Dâvud (öl. 275/888), Tirmizî (öl. 279/893) olmak üzere pek çok muhaddis rivayette bulunmuştur. 255/869 senesinde Merv şehrinde vefat etmiştir. Son derece zeki, kanaat ehli, zühd ve vera sahibi birisi olarak bilinen Dârimî, Fıkıh ve Tefsir sahasında da otorite olmakla birlikte Hadis ilminde meşhur olmuştur. Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) Dârimî'yi cerh ve tadil hususunda otorite kabul etmiş, onun rivayetlerinin bu nedenle tercih sebebi olduğunu ifade etmiştir. Dârimî'nin çalışmamıza da konu edindiğimiz en önemli eseri es-Sünen'dir. Bir mukaddime ile başladığı eserinde hadisleri konularına göre (ale'l-ebvâb) sıralamıştır. Bu eserde ibadet, nikah, talak ve ceza hukuku sahasına giren konuların yanı sıra ticaret ve ekonomiye dair hadislerle de yer vermiştir. Çalışmada Dârimî'nin çeşitli baplarda yer verdiği ekonomiye dair hadisler tahlil edilerek İslam İktisat düşüncesinin temel ilkelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda mülkiyet, üretim, tüketim, piyasa ve dağıtım konularında Hz. Peygamber'den nakledilen prensiplere yer verilmeye çalışıldı. Hz. Peygamber Medine'de kurduğu devlette toplumun manevi dünyası kadar iktisadi refahına da önem vermiştir. Medine'de ilk iş olarak Müslümanların kendi pazarını oluşturmuştur. Pazara dışarıdan istikrarlı mal akışını sağlamak ve yabancı yatırımcıların piyasaya ilgisini çekmek için güven endekslerine önem vermiş, piyasa istikrarını bozucu unsurlarla mücadele etmiştir. Kaynakların etkili ve verimli kullanılması için atıl durumdaki toprakların işletilmesi ve ekonomiye kazandırılmasını sağlayıcı tedbirler almıştır. İş gücü kaynağını önemsemiş, herkesin üretime katılması, kendi alın teri ile kazanç sağlamasının gereğini vurgulamıştır. Emeğin zayi edilmemesi için işçilerin haklarını koruyucu önlemler almıştır. Kendi çabası ile asgari geçimini sağlayamayacak durumda olan dezavantajlı gruplara sahip çıkmış, sosyal dayanışmayı önemsemiş, kaynakların ve gelirin adil dağıtımını için prensipler getirmiştir. Hz. Peygamber'in söz konusu öğretileri ekonomik krizlerle mücadele eden toplumlar için önemli bir ümit kaynağı; nicel büyüme yerine toplumsal refahı önemseyen, üretim ve tüketimde dengeyi, dağıtımda adaleti ve sosyal dayanışmayı düstur edinen bir sistem arayışına olanlar için önemli bir alternatif olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dârimî, Sünen, İktisat, Ekonomi, Piyasa.

DİNİ MEŞRULAŞTIRIM AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER SÖYLEMİNDE AİLE KURUMU

Ercan ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, ercancelik@karatekin.edu.tr

Öz

Meşru kelimesi Arapça ş-r-a kökünden türemiştir. Daha çok Allah'ın kulları için koyduğu yol manasına gelen şerea kelimesinden türeyen meşrulaştırma ise herhangi bir olayı veya olguyu nihai bir gerçekliğe bağlayarak zihnimizde haklılaştırma veya makul hale getirme süreci olarak tarif edilir. Toplumsal kurumların ve olguların genel kabul ve geçerliliğinde meşruluk arayışları önemlidir. Bunu sağlarken çoğunlukla dini referanslara müracaat edilir. Çünkü din en başat meşrulaştırma aracıdır. Dini meşrulaştırım, din ve dini kaynaklar yoluyla haklılaştırma, açıklama ve geçerlilik kazandırmadır. Toplumsal meşrulaştırım içinde en güçlü ve kuvvetli olanı dini meşrulaştırımdır. Aile toplumun en temel kurumlarından. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren ailenin kuruluşunda dini referanslar mevcuttur. Din, aile kurumunun statüsüne, kuruluş ve işleyişine marjlar koymakta böylece ailenin üyeleri arasındaki rolleri meşrulaştırarak toplumun genel kabulüne sunmakta ve ona adeta bir dokunulmazlık kazandırmaktadır. Peygamberler, toplumdaki bazı kurumların ve uygulamaların meşrulaştırılmasında otorite kaynağıdır. Hz. Peygamber aile kurumunun oluşturulmasında kendisine müracaat edilen, Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kaynaktır. Evlenme, aile, akrabalık gibi toplumsal kurumlar dinin ışığı altında anlaşılır ve toplumun ideali ona göre şekillenir. Aile içinde doğum, ölüm, evlenme, ad koyma gibi olaylar din ile iç içe geçmiştir. Sadece evlilik değil bekarlık da bazen dini referanslarla kutsallaştırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, Meşrulaştırma, Aile, Peygamber.

Family Institution in the Prophet's Discourse in Terms of Religious Legitimization

Abstract

The word legitimate is derived from the Arabic root sh-r-a. Legitimization, which derives from the word shera, which means the way Allah has set for His servants, is defined as the process of justifying or rationalizing any event or phenomenon in our minds by connecting it to an ultimate reality. The search for legitimacy is important in the general acceptance and validity of social institutions and phenomena. Religious references are often used to achieve this. Because religion is the most dominant legitimization tool. Religious legitimization is the justification, explanation and validation through religion and religious sources. Religious legitimization is the most powerful and strongest among social legitimization. The family is one of the most fundamental institutions of society. Since the earliest periods of history, religious references have been present in the establishment of the family. Religion places margins on the status, establishment and functioning of the family institution, thus legitimizing the roles between the members of the family, presenting it to the general acceptance of society and giving it an almost inviolability. Prophets are a source of authority in legitimizing certain institutions and practices in society. The Prophet Muhammad is the second source, after the Qur'an, that is consulted in the establishment of the family institution. Social institutions such as marriage, family and kinship are understood in the light of religion and the ideal of society is shaped accordingly. Events such as birth, death, marriage and naming within the family are intertwined with religion. Not only marriage but also celibacy can sometimes be sanctified with religious references.

Keywords: Sociology of religion, Legitimization, Family, Prophet

ARAPÇA VE ÖZBEKÇE'DE ORTAK LAFIZLAR, ARAPÇA- ÖZBEKÇE SÖZLÜK HAZIRLAMA YÖNTEMİ VE ANADİLİ ÖZBEKÇE OLANLARA ARAPÇA ÖĞRETİMİNDEKİ FAYDALARI

الألفاظ المشتركة بين اللغتين العربية والأوزبكية
وكيفية صناعة قاموس والاستفادة منه في تعليم العربية للناطقين بالأوزبكية

Eymen Osman Abdulalim eş-Şerî EL-MISRÎ
Buhara Üniversitesi, Buhara/ÖZBEKİSTAN,
aymanshoraey@gmail.com

الملخص

تظهر مشكلة البحث في وجود كثير من الألفاظ العربية التي انتشرت في اللغة الأوزبكية وأصبحت من مكوناتها، وليس هناك معجم يضمها ويصنع منها مادة صالحة لدراستها ومقارنة اللفظ العربي باللفظ الأوزبكي، وبيان أسباب انتشار هذه الألفاظ، وكيفية الاستفادة منها في تدريس اللغة العربية في أوزبكستان. وقد استخدم البحث المنهج العام أو التكاملي؛ فيه من المنهج الوصفي والتقابلي، والتاريخي، والمقارن. واشتمل البحث على مقدمة وخمسة مباحث وخاتمة. وتوصل البحث إلى مدى تغلغل كثير من الألفاظ العربية في اللغة الأوزبكية حتى صارت منها، وأوضح الأسباب، وكيفية صناعة معجم مزدوج لهذه الألفاظ بالاستعانة المعاجم العربية، وكيف يمكن الاستفادة منه في تعليم اللغة العربية للناطقين باللغة الأوزبكية.

الكلمات المفتاحية: قاموس، صناعة معجم، اللغة، الأوزبكية، العربية، أوزبكستان، تعليم.

Common Phrases in Arabic and Uzbek, Their Origins and Their Function in Their Teaching Arabic to Native Uzbek Speakers

Abstract

The problem of the research appears in the presence of many Arabic words that have spread in the Uzbek language and become one of its components, and there is no dictionary that includes them and creates a suitable material for studying them, comparing the Arabic pronunciation with the Uzbek pronunciation, explaining the reasons for the spread of these words, and how to benefit from them in teaching the Arabic language in Uzbekistan. The research used the general or integrative approach. It includes descriptive, contrastive, historical, and comparative approaches. The research included an introduction, five sections, and a conclusion. The research found the extent to which many Arabic words have penetrated the Uzbek language until they became one of it, and explained the reasons, how to create a double dictionary for these words using Arabic dictionaries, and how it can be used in teaching the Arabic language to speakers of the Uzbek language.

Keywords: Dictionary, Language, Uzbek, Arabic, Uzbekistan, Education.

EBÛ REYHAN EL-BÎRÛNÎ'NİN KARŞILAŞTIRMALI DİN BİLİMİNE KATKILARI

إسهامات أبي الريحان البيروني في علم مقارنة الأديان

Fouad LARHZIZER

Doç. Dr., Hassan First University Settat, FAS

fouad.larhzizer@uhp.ac.ma

الملخص

مع مستهل القرن الثامن الميلادي، بدأ البحث في الأديان يخطو، في ظل الحضارة العربية الإسلامية، خطوات حثيثة سرعان ما ستفضي إلى نشأة علم الأديان. ويؤكد محمد خليفة حسن على أن هذا العلم هو علم إسلامي من إنتاج البيئة الفكرية الإسلامية، مستنكرا في الوقت نفسه، تجاهل المؤرخين في الغرب للمؤلفات العربية والإسلامية في مجال دراسة الأديان ومقارنتها وذلك على الرغم من اطلاعهم على جزء كبير من هذه المؤلفات (الشهرستاني، البيروني، ابن حزم..). إما مباشرة أو اعتمادا على ترجمتها إلى لغات أوروبية مختلفة سنحاول في هذه المداخلة تناول إسهامات أبي ریحان البيروني في علم مقارنة الأديان، ويرجع سبب اختياري لهذا الموضوع إلى أن أبي ریحان البيروني لم يحض بدراسات كافية، تتلاءم مع ما قام به من إنجازات في مجال مقارنة الأديان، بالإضافة إلى الأهمية التي تمزيت بها هذه الشخصية، العظيمة وضرورة الاستفادة منها، وتبسيط الضوء عليها وبيان إسهاماتها في مقارنة الأديان ونظرا لما تقدم، ولأهمية هذه الشخصية الفذة، فقد جاء عنوان البحث؛ إسهامات أبي ریحان البيروني في علم مقارنة الأديان وحاولت في هذه الدراسة الإجابة على عدة تساؤلات تمثل إشكالية البحث، كما يلي ماهي إسهامات العلماء المسلمين في تأسيس ودراسة الأديان عموما؟ وماهي إسهامات البيروني في هذا العلم؟ وما هو المنهج الذي اتبعه في دراسة الأديان؟ بالنسبة للمنهج الذي اتبعته هو المنهج الوصفي التحليلي، وذلك بوصف منظم لحقائق عن عصر أبي ریحان البيروني وبدايته في مجال مقارنة الأديان، وتحليل بعض مؤلفاته وإبراز المواضيع التي ناقشها، بالإضافة إلى أساليبه المختلفة والمنهج الذي اتبعه في هذا المجال واشتملت خطة بحثي على مقدمة ومحورين وخاتمة، وقائمة للمصادر والمراجع، على النحو التالي: في المقدمة: تناولت فيها أهمية الموضوع وأسباب اختياره، والإشكالية التي يقوم عليها وخطة البحث، والمنهج المتبع المحور الأول: جعلته محورا تمهيديا، خصصته لإلقاء نظرة عامة عن علم مقارنة الأديان، وذلك من خلال تعريفه، وتحديد نشأته، وبيان أهميته خصوصا في عصرنا هذا المحور الثاني: تناولت فيه إسهام العلماء المسلمين في علم مقارنة الأديان، ثم منهج البيروني في وصف أديان الهند المتمثل في تحري الأمانة العلمية في نقل الأخبار الاعتماد على المعاينة والمشاهدة المباشرة، الحياد والموضوعية، إتباع منهج المقارنة الخاتمة: اشتملت التي توصلت إليها من خلال هذه الدراسة على أهم النتائج

الكلمات المفتاحية: ..أبي ریحان البيروني-علم الأديان- منهج البيروني

DEDE ÖMER RÛŞENÎ VE TEFSİR İLMİNE KATKILARI

Galib Ahmed ANWAR
IRAK, aalpnor@gmail.com

Öz

Kur'an-ı Kerimi anlamak, Kur'an'ın manalarını ortaya çıkarmak, şerî hükümleri öğrenmek, İslam inancının esaslarını sağlamlaştırmak, Nebvî sîreti ve doğruluğunun bilinmesi mümkün olmayan önceki ümmetlerin başından geçen olayları öğrenmek, ayetlerin iniş sebeplerini bilmek, belagat ve dilbilgisi açısından Kur'an'ın mucizeviliğini ortaya çıkarmak gibi sebepler Tefsir ilmini önemli kılan unsurlardır. Yüce Allah nebilerin hayatını ve kendi kavimlerine yaptıkları çağırışı Kur'an-ı Kerim'de beyan etmiştir. Kur'an-ı Azim'le iştigal etmek, ona hizmet etmek ve onun mesajını tüm insanlığa ulaştırmak kulun Allah'a yakınlaşmak maksadıyla yapabileceği amellerin en mükemmellerinden birisi sayılır. Dede Ömer Rûşenî'nin bu çalışmaya konu olarak seçilmesinin başlıca nedenleri: eserlerini öne çıkarmak, Kur'an-ı Kerim'i tefsir çabalarını vurgulamak, eserleri hakkında bilgi edinmek, hocalarını, öğrencilerini ve tasavvufla ilgili çalışmalarını tanıtmaktır. Dede Ömer Rûşenî sûfî alim ve şeyhlerden tasavvuf ilmini öğrendikten sonra Halvetî tarikatının şeyhi oldu. Kendi zaviyesinde kendisine müracaat eden birçok talebesi ve müridi oldu. Ayrıca tasavvuf ile ilgili birçok eser bıraktı. O eserlerde züht ve kulluk yollarını, bir insanın Allah'a nasıl yaklaşabileceğini anlattı. Bu çalışmada Dede Ömer Rûşenî'nin eserlerine dayanarak, Osmanlı döneminde telif edilen eserler, elyazmaların yazım şekli, tedvin yöntemi, kaynakların derleme yöntemi ve o dönemde başvuru kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Ömer Rûşenî, Tefsir, Kur'an-ı Kerim, Tasavvuf

İSLAMIN İLK DÖNEMLERİNDE AZERBAYCAN'DA MÜHEDDİSLER

Galib SAYILOV

Prof. Dr., AMEA Folklor Enstitüsü, Bakü/AZERBAYCAN,
qalibsayilov@mail.ru

Öz

Azerbaycan'ın yerli ahalisinin ilk dönemlerde buralara gelen Müslüman ordularla az savaştığını ve onlarla anlaşmaya çalışmasının en önemli faktörlerinden biri de onların Bizans ve Sasani zulmünden kurtulmak isteği idi. Ama bunun yanında Müslüman ordusunun yerli halka iyi muamelesini ve dinlerini gerekli şekilde tebliğ etmelerini de göz ardı edemeyiz. Müslümanların herhangi bir vilayeti kendi tabiliklerine aldıklarında, barış mukavelesine göre (sulhen), bu topraklar eski sahiplerinin mülkü olarak kalmaktaydı, ancak bu durumda onlardan toprak vergisi almıyordu. Müslümanlar fethettikleri ülkelerin ahalisinin elinden tarımda kullandıkları malzemeleri almıyor, bilakis topraktan almada yerlilere yardımcı oluyorlardı. Doç. Dr. Koşkar Selimli yazır ki, "İlk tasnif çalışmalarıyla tanınan bazı muhaddislerin (İbn Cüreyc v. 150 / 767, Ma'mer b. Râşid v. 153/770), hicri II. yüzyılın ortalarında vefat etmesi, hadis tedvini çalışmalarının aynı yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren hazırlanmış olduğunu göstermekte, dolayısıyla tedvin ve tasnif işlerini keşin bir çizgiyle birbirinden ayırmaya imkan bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu dönemde tasnif edilen eserlerin çoğunda Hz. Peygamber'in hadisleri sahâbeye ait görüşlerden ve tabiinin fetvalarından ayrılmamıştır. Bu asırda artık İslam Azerbaycan'da yerleşmeye başlamış ve yerli Müslümanlar İslami ilimleri öğrenmek için çeşitli bölgelere yönelmişlerdir. Hicri II. yüzyılda Azerbaycan'dan beş alim çıkmıştır, bu alimler genelde Irak sınırlarında yetişmiş ve yaşamışlardır. Bu muhaddislerin herhangi bir eseri bulunmamakla beraber, onlar hadiste güvenilir kişiler olarak tanımlanmıştır".

Anahtar Kelimeler: İslam, Müslüman, Hadis, Azerbaycan, Hicri

ŞEYH YUSUF EFENDİ'NİN HADİS ÇALIŞMALARI

الشيخ يوسف افندي زاده و جهوده الحديثية

Gassan Ahmet Mustafa AL-FATAYAN
Associate Professor, Imam Adhem University College, The
Fundamental of Religion, IRAQ, myyy1966@gmail.com

الملخص

يتناول هذا البحث جهود العلامة يوسف أفندي زاده الأماصي الأسطنبولي الأناضولي، فهو من علماء الأناضول في القرن الثاني عشر الهجري (ت: ١١٦٧ هـ)، ووالده شيخ محمد يوسف من العلماء الكبار كذلك لا سيما في القراءات القرآنية فقد كان شيخ مشايخ القراء بدار الخلافة في القسطنطينية، وللشيخ يوسف زاده رحمه الله مؤلفات كثيرة في عدة فنون وصلت إلى واحد وخمسين مؤلفاً في علوم شتى، أبرزها مؤلفاته في الحديث الشريف، لا سيما صحيح الإمام البخاري وصحيح الإمام مسلم، فشرحه على صحيح الإمام البخاري، والذي سماه (نجاح القاري لصحيح البخاري) يعد من أوسع الشرحات فهو موسوعة حديثة وفقهية وتاريخية، كما أن شرحه على صحيح الإمام مسلم والذي سماه (عناية الملك المنعم في شرح صحيح مسلم، شرحاً عظيماً جمع فيه شروحات من سبقه وهذبها واختصرها وجعلها في شرح واحد، وإن كانت منيته قد حالت دون اكتماله. فأردنا من خلال هذا البحث المتواضع أن نبين جهود هذا الشيخ الكبير، من خلال التعرف على جانب من العلوم التي برع فيها وهو جانب علم الحديث، ونترك المجال للباحثين ليجتهدوا عن ما تبقى من جهوده في مختلف الفنون العلمية لعلها تكون دافعاً للسعي في تحقيقها وإظهارها للعلماء وطلبة العلم لينهلوا مما فيها من معارف وعلم. ومما يفرح أن بعض الجامعات الكبيرة والكليات العريقة، خاصة في بلدنا العراق ككليتنا كلية الإمام الأعظم الجامعة قد التفتت إلى هذا الجانب فكلفت طلاب الدراسات العليا لتحقيق بعض مصنفات الشيخ يوسف لإظهارها لنور الطباعة ليعم النفع وتكثر الفائدة. نسأل الله أن تكون هذه الكلمات وهذه الورقات سبباً في نشر العلم، وبيان جهود عالم مبارك أفني عمره في العلم تعلماً وتعليماً وتدريباً.

الكلمات المفتاحية: حديث، يوسف زاده، جهوده الحديثية.

EBU'L-LEYS ES-SEMEKANDÎ'NİN BAHRU'L-ULÛM ADLI TEFSİRİNDE KERAMET İLE İLGİLİ AYETLERİN YORUMU

Gülhan MADEN

Öğr. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE, gulhan.maden@hbv.edu.tr

Öz

Peygamberlerin, peygamberlik iddiasıyla ve nübüvvetlerini ispat etmek gayesiyle ortaya koydukları olağanüstü olaylar anlamında mucizenin varlığı ile ilgili, İslam âlimleri arasında ciddi bir tartışma söz konusu değilken, peygamberler dışındaki kimselerden benzer bir durumun zuhur edip etmeyeceği hususunda farklı fikirler ortaya çıkmıştır. Allah dostu salih kimselerden yani evliyadan, peygamberlik iddiası olmaksızın zuhur eden harikulade hadiseler için kullanılan keramet hakkında da özellikle Ehl-i Sünnet ile Mutezile âlimleri arasında ciddi fikir ayrılıkları meydana gelmiştir. Kur'an'da, mucizenin aksine kerametinin varlığı ile ilgili net bir bilginin bulunmaması bu fikir ayrılıklarının oluşmasında belki de en önemli saik olmuştur. Her ne kadar Ehl-i Sünnete göre bazı ayetler, inkârı kabil olmayacak bir açıklıkla kerametten söz etmekte ise de Mutezile âlimleri söz konusu ayetleri daha farklı yorumlamışlar ve nübüvvet hakkında kafa karışıklığına yol açar endişesiyle kerameti reddetmişlerdir. Aslında bu sorunun çözümü büyük oranda ilgili ayetlerin objektif bir düzlemde doğru anlaşılıp yorumlanmasına bağlıdır. Dolayısıyla keramet ile ilişkilendirilen ayetlerin ilk dönemlerden itibaren nasıl tevil edildiği oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmada, fıkıh, hadis ve kelâm kadar tefsir ilminde de temayüz etmiş, tasavvufî/işarî tefsir sahasında eser ortaya koyan ilk simalardan biri kabul edilen Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin (ö. 373/983) Bahru'l-Ulûm adlı tefsirinde keramet olgusuna nasıl yaklaştığı incelenmektedir. Böylece erken dönem tefsirlerinde konunun hangi boyutta ele alındığına dair bir örnek sunulmakta, hicrî dördüncü asırda konu etrafında gelişen tartışmalara ve bu çerçevede kullanılan kavramlara ışık tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Keramet, Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, Evliya.

MUHAMMED İHSAN OĞUZ'DA KELAM FELSEFE İLİŞKİSİ

Hakan COŞAR

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Kastamonu/TÜRKİYE, hakancosar72@gmail.com

Öz

Muhammed İhsan Oğuz, 1887-1991 yılları arasında yaşamış ve Osmanlı'nın son, Cumhuriyetin ilk yıllarını görmüş bir İslam bilgini ve düşünürüdür. Muhammed İhsan Oğuz, eserlerinde tasavvuf gibi sübjektif bir ilim ile kelâm gibi rasyonel bir ilmi birleştirmiştir. Ona göre kelâm başlangıca, tasavvuf ise kemâle tekâbül etmektedir. Başlamadan bitirmek mümkün olmadığı gibi, kemâle ermeden, başladığı gibi bitirmek de uygun değildir. İki sistem arasındaki ilişki ise isbât-ı vâcib yani Allah Teâlâ'nın varlığının ispatı meselesiyle başlar. Muhammed İhsan Oğuz'a göre imanın ilk ve en önemli esası, Allah Teâlâ'ya inanmaktır. Kelâm ilminin konusu da bu en önemli iman esasını teşkil eden yüce yaratıcı Allah Teâlâ'nın varlığını ispat etmektir. O'nun var olduğunun ispatlanması kelâmda asıldır. Kelâm ilminde isbât-ı vâcibten önce umûr-i âmme ve varlık meselelerinin tartışılmasının, cevher ve arazın hudûsunun ispatına, devir ve teselsülün iptali vb. konulara yer verilmesinin sebebi, bir yaratıcının varlığını ispatlamak için gerekli zemini oluşturmaktır. Bunun yanı sıra Allah'ın sıfatları ve fiilleri, nübüvvet ve meâd gibi konuların ele alınabilmesi de yine O'nun varlığının ispatlanmasına bağlıdır. Kelâm ilminde isbât-ı vâcib konusu nazarî ve aklidir. Hudûs ve imkân delilleri Allah'ın varlığının ispatı için kelâmda kullanılan başlıca delillerdir. Bir takım akli önermelerle oluşturulan bu delillerde var olanlardan yola çıkarak Allah'ın varlığı ispat edilir. M. İhsan Oğuz'a göre böyle bir amaçla yürütülen ilmî faaliyet kesinlikle fazla ve gereksiz değildir. Bu yöntem, kelâmcılar ve filozofların metodudur. Kelâm ilminin esası, Kur'ân-ı Kerim'in bildirdiği yönetime dayanır. Bu yol, yaratılmışların varlığı ile Allah Teâlâ'nın zât, sıfat ve fiillerini işaret etmesi üzerine kuruludur. Bu yöntem en güzel, en sağlam ve en faziletli yoldur. Tebliğimizde Muhammed İhsan Oğuz'un felsefeye bakışını ve kelâmi konuları işlerken kullandığı felsefi yöntem ve kavramları ele alacağız. Böylece O'nun kelam felsefe ilişkisini nasıl kurduğunu ve felsefi kelâm ekolü çerçevesinde tespit edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Felsefe, Muhammed İhsan Oğuz, Hudus, Umûr-u Âmme.

EŞ‘ARÎ EKOLÜNÜN ORTA ASYA TEMSİLCİSİ: TÜRKİSTANLI KAFFÂL EŞ-ŞÂŞÎ

Hamdi YALÇIN
Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
hamdi_nx@hotmail.com

Öz

Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. İsmâîl el-Kaffâl eş-Şâşî (öl. 365/976) 291/904 yılında Şâş'ta (Türkistan) dünyaya geldi. Kilitçilik/çilingirlik mesleğini icra etmesi sebebiyle Kaffâl lakabıyla meşhur olmuştur. O, Abbâsî devletinin gerek iç gerek dış siyasette zayıfladığı, iç isyanların arttığı, Büveyhîler'in Bağdat'ı işgal ettiği ve halifelerin siyasi ve askeri otoritelerinin sarsıldığı bir dönemde yaşamıştır.

Kaffâl, hadis, tefsir, kelâm, fıkıh, usûl, fîru', cedel, tasavvuf alanlarında olduğu gibi Arap dili edebiyatı ve şiirde de dönemin otoriteleri arasında yer almış bu nedenle Mâveraünnehir bölgesinin "İmamı" unvanına layık görülmüştür. Kaffâl, ömrünün ilk dönemlerinde Mu'tezilî fikirleri benimsemiş ancak sonraki süreçte bu düşüncüyü terk ederek, Eş'arî'nin talebeleri arasına girmiş ve onun itikadî görüşlerini savunmuştur. Nitekim hüsün-kubhun akliliğini reddetmesi ve şer'î bildirim olmaksızın dinî hükümlerin tafsilatına ilişkin maslahatın akıl tarafından kavranamayacağını savunması da Kaffâl'ın Eş'arî bir çizgiyi benimsediğini ve Mu'tezilî düşüncüyü terk ettiğini göstermektedir.

Kaffâl, genel olarak İslâm düşüncesine özel olarak da Eş'arî mezhebine ciddi anlamda katkı sağlamış, Horasan ve Mâveraünnehir bölgelerinde Eş'arîliğin gelişimi ve yayılmasında önemli bir rol oynamış ve bu mezhebi benimseyen pek çok talebe yetiştirmiştir. Kaffâl, hadiste ve Şafii fikhında otoriter kabul edildiği için Eş'arî fikirlerin bu bölgede yayılması ve toplum nezdinde kabul görmesi hızlı ve kolay bir şekilde olmuştur. Kaffâl'ın hem Mu'tezile hem de Eş'arî ekolle olan bağı onun kelâmî konulara olan hâkimiyetini arttırmıştır. Râzî'nin, Mu'tezile'nin kelâma yönelik düşüncelerini değerlendirme noktasında Kaffâl'ı ciddi bir tenkide tabi tutması da aslında onun itikadî meselelerdeki etkinliğini ve derinliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Kaffâl eş-Şâşî, Mu'tezile, Eş'arî, Mâveraünnehir.

SHAYBONIYLAR DAVRIDA MOVAROUNNAHRDA HADIS ILMI

Hamidullah AMINOV
O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi

Öz

Shayboniylar (1501-1600) hukmronlik qilgan paytda Movarounnahrda boshqa islomiy ilmlar singari hadis ilmi ham rivojlanib bordi. Buni biz Shayboniylar davrida yashab, ilmiy faoliyat olib borgan, hadis ilmi bilan ham shug'ullangan Nasimiddin Mirakshoh, Fazlulloh ibn Ro'zbehon, Shamsiddin Muhammad al-Hanafiy, Asomiddin Ibrohim al-Isfaroiniy, Shamsiddin Muhammad Ko'histoniy, Muhammad ash-Shirvoniy al-Buxoriy kabi olimlarning ilmiy faoliyatlari orqali ham bilamiz.

Shayboniylar davri hadis ilmi tarixini o'rganar ekanmiz, Buxoroda ilmiy faoliyat olib borgan mashhur muhaddis Mustafo Rumiyy (888-966 h./1483-1559 m.) eslanmay iloji yo'q. Movarounnahr madrasalarida XVI asrdan boshlab to XX. asr boshigacha hadis fanidan "Mishkot al-masobih" kitobi asosiy darsliklardan biri bo'lib kelgan. Uning Movarounnahr ta'lim tizimida o'quv dasturlari orasida mustahkam o'rnatilib qolishida Mustafo Rumiyy kabi olimlarning alohida o'rni bor. Ushbu olim mashhur "Mir Arab" madrasasida mudarris sifatida mazkur asarni o'qitish bilan faoliyat olib borgan.

Mustafo Rumiyyning Movarounnahrda faoliyati, "Mishkot al-masobih" asarini o'qitgani va u bo'yicha shahodatnoma (ijoza) berganligi birlamchi manbalar orqali ochib beriladi. Tadqiqotda Mustafo Rumiyyning Buxoroga qachon kelgani, bu yerda "Mir Arab" madrasasida qaysi fanlardan dars bergani, kimlarni o'qitgani borasida so'z yuritish maqsad qilingan. Bugungi Turkiyada ham ilmiy faoliyati kam o'rganilgan Mustafo Rumiyyning talabalarga bergan ijozatnomalari, uning O'zbekistonda saqlanayotgan qo'lyozmalari borasida ma'lumotlar beriladi.

Ma'lumki, Imom Termiziyyning "ash-Shamoil an-nabaviya" nomli asariga asrlar davomida yetmishdan ortiq sharhlar yozilgan bo'lib, XVI asrda ham unga o'ndan ziyod sharhlar bitilgan. Shulardan kamida yettitasi aynan Shayboniylar hukmronligi ostidagi Movarounnahr hududida yozilgan. Tadqiqotlar natijasida bu xildagi sharhlar yanada ortishi mumkin. Mazkur sharhlarni ilmiy o'rganish, ularning mualliflarining hayoti va ijodini tadqiq etish Markaziy Osiyoning siyosiy, ilmiy-madaniy va diniy tarixi uchun ko'plab yangi ma'lumotlarni berishi shubhasizdir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Shayboniylar, Mâverâünnehir.

İMAN-AMEL İLİŞKİSİ VE TASAVVUF BAĞLAMINDA MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN GÖRÜŞLERİNİN SELEFİLİK İLE İLİŞKİSİ

Hatice POLAT

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, haticepolat@karatekin.edu.tr

Öz

M. İhsan Oğuz'un yaşadığı dönemde, Osmanlı Devleti yıkılmış, yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Dolayısıyla Oğuz, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecine şahitlik etmiş bir âlimdir ve yaşadığı dönemin fikrî atmosferinden etkilenmiştir. Yıkılma sürecindeki bir toplum olan Osmanlı Devleti bünyesinde, birçok alanda olduğu gibi kelâm ilmi içinde de yeni arayışların olduğu görülmektedir. Yeni ilmi kelâm hareketi, bu arayışların bir neticesidir. Oğuz da bu hareketin en önemli temsilcilerinden biri olan İzmirli İsmail Hakkı'dan birçok hususta etkilenmiştir. O, selef kavramını tanımlama noktasında İzmirli İsmail Hakkı'nın tesirinde kalarak Selefiyye'yi, Ehl-i sünnet-i hâssa olarak kabul etmiştir. Ancak Ehl-i sünneti genel olarak selef, Mâtürîdî ve Eş'arî ekollerini de kapsayacak şekilde ele almasıyla Mâtürîdî ve Eş'ariyye'yi selefin devamı olarak kabul ettiği görülmektedir. Bununla birlikte ona göre Mâtürîdî düşünce selefte daha yakındır. M. İhsan Oğuz'un eserlerinde Selefilğe atıflarda bulunması ve bu konuda müstakil eserler yazmış olması, kendisinin Selefilik ile itham edilmesine neden olmuştur. Ancak bu iddiadaki temel sorun, Oğuz'un eserlerinde kastettiği Selefilik ile günümüzdeki Selefî düşüncenin farklı anlamlara gelmesidir. Selef ibaresi ile kastedilen, İslam'ın sahabe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn şeklindeki ilk üç neslidir. Bu üç nesil, aynı zamanda Hz. Peygamber'in hadisine binaen fazilet ve ilim yönünden Müslümanların liderleri olarak kabul edilmişlerdir. Selefiyye kavramı ise İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye ile birlikte sistematik bir düşünce yapısını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle araştırmada, ilk olarak selef ve Selefiyye arasındaki farkın izahı amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Oğuz'un iman-amel ilişkisine dair görüşleri ile tasavvufa bakış açısı, Selefî düşünce ile karşılaştırmalı bir metotla ele alınacaktır. Böylece araştırma neticesinde iki düşünce yapısı arasındaki farklılığın ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezhepler Tarihi, Muhammed İhsan Oğuz, Selefilik, İman-amel, Tasavvuf.

ANADOLU İRFANININ ŞEKİLLENMESİNDE ÖNEMLİ KATKILARI OLAN SEMERKANTLI BİR FAKİH: EBÜ'L- LEYS ES-SEMERKANDÎ

Hediye GÜLTEKİN
Dr., Ankara/TÜRKİYE, hediye2001@gmail.com

Öz

Ebü'l-Leys Semerkandî (v. 373/983) Mâverâünnehir bölgesinde yaşamış, daha çok fıkıh ilminde tebarüz ve temeyyüz etmiş, meşhur bir Hanefî fakihî, çok yönlü velut bir âlimdir. Her biri Hanefî mezhebi edebiyatının alt dallarında kurucu metin sayılabilecek fıkıh eserlerinin yanı sıra, rivayete dayalı bir tefsiri ile mev'iza türü eserleri de vardır. Bu eserlerinde kelâmî görüşlerini de ortaya koymuş aynı zamanda bir sufi olarak meşhur olmuştur. Temel İslâm ilimlerinin hemen her alanında eser vermiş bir âlim olan Ebü'l-Leys'in eserlerinden hadis ilimlerine de derinden vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Eserlerini büyük ölçüde merfû ve mevkûf hadislerle oluşturmuştur. Nevâzil ve hilâfiyat edebiyatının ilk örneklerinden sayılan fıkıh eserlerinde, Hanefî ulemasının hadislere dayanan görüşlerini aktarmıştır. Ebü'l-Leys, itikadi mezhepleşmelerle ilgili kafa karışıklıklarının olduğu ve Mâverâünnehir Hanefiliğinin kendisine bir yol aradığı bir dönemde yaşamış ve eserler vermiştir. Kendisinden bile daha meşhur olan eseri Tenbîh'ü'l-Gâfilîn başta Hz. Peygamber'in hadislerini esas alan, selef âlimlerinden yapılan rivayetleri aktardığı, bir mev'iza, nasihat, hikmet, takvâ ve ahlâk kitabıdır. Daha sonra yazılan bazı mev'iza kitaplarına kaynaklık eden ve bu sahada yazılan kitapların ilklerinden olan bu eserle müellif bir yandan yeni Müslüman olan soydaşlarına basit, anlaşılması ve uygulanması kolay, pratik bilgiler verirken, bir yandan da fikhî kuralları içinde yaşadığı topluma uyarılama gayesi gütmüştür. Tavsiye ettiği zühd yaşantısını ve toplumun ihtiyacı olarak gördüğü ahlakî kuralları sabit naslara oturtmak ve bu kuralları hurafe ve bidatlerden arındırmak gayreti taşımıştır. Bu çalışmada onun ilmi kişiliği eserleri üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Fıkıh, Ebü'l-Leys, Hanefî, Mâverâünnehir.

A Samarkand Jurist Who Made Important Contributions to the Shaping of Anatolian Wisdom: Abu Al-Layth As-Samarkandee

Abstract

Abu al-Layth as-Samarkandee (d. 373/983) was a famous Hanafi jurist, versatile and prolific scholar, who lived in the Transoxiana region and excelled in the science of fiqh. In addition to his fiqh works, each of which can be considered as the foundational texts in its own field, of Hanafi sectarian literature, there are also narration-based tafsir and mev'iza works. In these works, he also revealed his theological views and at the same time became famous as a Sufi. It is understood from the works of Abu al-Layth, a scholar who worked in almost every field of basic Islamic sciences, that he was deeply familiar with hadith sciences. He composed his works mostly with marfû and mawkuf hadiths. He conveyed the views of Hanafi scholars based on hadiths in his fiqh works, which are considered to be among the first examples of Nevâzil and Khilafiyat literature. Abû al-Layth lived and produced works in a period when there was confusion about the theological sectarianization and the Hanafism of Transoxiana was searching for a way forward. His work Tanbaah al-Gafeleen, which is even more famous than he is, is a book of maw'iza, advice, wisdom, taqwa and ethics based on the Prophet's hadiths and narrations from the scholars of the Salaf. In this work, which was the source of some of the maw'iza books written later and one of the first books written in this field, the author aimed to adapt the rules of jurisprudence to the society in which he lived, while providing simple, easy to understand and apply, practical information to his newly Muslim compatriots. He endeavored to ground the ascetic life he recommended and the ethical rules he saw as a need of the society in the fixed evidence and to purify these rules from superstition and bid'ah. In this study, his scholarly personality will be discussed through his works.

Keywords: Hadith, Fiqh, Abu al-Layth, Hanefi, Transoxiana.

MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN (Ö. 1991) VESİLETÜ'N- NECÂT MUFASSAL İLMİHÂL ADLI ESERİNİN FİKHÎ DEĞERLENDİRMESİ

Hidayet ZERTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, hidayetmerturk@karatekin.edu.tr

Öz

Mütefekkir alim ve mutasavvıf Muhammed İhsan Oğuz, 1887/1304 yıllarında, Kastamonu'da doğup büyümüş ve döneminin alimlerinden tahsilini ikmal etmiştir. Kastamonu'da memuriyet hayatına başlayıp 1938'de emekliye ayrılmış ve bu tarihten itibaren 1991'de vefat edinceye kadar dini ilmi çalışmalarda bulunmuş ve birçok ilmi eser miras bırakmıştır. Tebliğimizde yazarın Vesiletü'n-Necât Mufassal İlmihâl adlı eseri fikhî açıdan araştırıldı. Mezkûr ilmihâl, akait esaslarını, ahlaki hükümleri ve şer'î ameli mevzuları ihtiva etmektedir. Çalışmamızda, fikhî yönle ilgileneceğimiz için, ilgili eserde anlatılan şer'î ameli meseleleri muhteva, metot, amaç ve yararlılık yönleriyle araştırdık. Müellif, taharet, namaz, zekât, oruç, nezir, hac ve kurban konularını temel esaslarıyla anlatmaktadır. Mezhep olarak Hanefilerin mütekaddim alimlerine ait görüşler esas alınıp, zaruret olmadıkça sonraki alimlerin görüşlerine temas edilmemiştir. Bazı temel ihtilaflarda Şafii, Maliki ve Hanbeli görüşlerine de işaret edilmiştir. Müellif, Hanefi içtihatlarında "İmameyn" tabirini, Ebu Yusuf (ö. 182/798) ile İmam Muhammed (ö. 189/805) için, diğer üç mezhep imamı için de "Eimme-i selase" tabirini kullanmıştır. İcap ettiği durumlarda İbn Ebî Leyla (ö. 83/702) ve İmam-ı Züfer'in (ö. 158/775) görüşlerini de aktarmıştır. Meseleler kitap, sünnet, icma ve kıyas delilleri çerçevesinde izah edilmeye çalışılmıştır. İbadetlerin sebep, hikmet ve insan üzerindeki manevi faydasına dikkat çekilmiştir ki bu ameliye, Makasidu'sh-Şeria açısından önemli bir husustur. Çalışmamızda müellifin takip ettiği metot ve amaçlar doğrultusunda meselenin fikhî boyutları bazı örneklemelerle izah edildi. Ayrıca onun istifade ettiği kaynaklara temas edildi. Müellifin ibadetle ilgili bazı bidat ve hurafelere dikkat çekmesi ayrıca ibadetlerdeki ruhî boyutu muhataba yansıtması üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. **Anahtar Kelimeler:** İslam Hukuku, İlmihâl, Muhammed İhsan Oğuz, Vesiletü'n-Necât, Hanefî.

HADİS İLMİ/DİVAN EDEBİYATI ÜRÜNÜ OLARAK DUÂNÂMELER VE VÂNÎ MEHMED EFENDİ'NİN (Ö. 1685) DUÂNÂMESİ

Hikmetulah ERTAŞ

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Zonguldak/TÜRKİYE hiktas@hotmail.com

Öz

Duânâme; çağırma, talep etmek anlamındaki Arapça “de’â/دعاء” fiilinin isim hâli olan “dua” sözcüğü ile Farsçadaki mektup mânâsına gelen “nâme” kelimesinden mürekkeptir. Anlam olarak dua mektubu, dua kitabı demektir. Bu ifade ezberlemek, belli vakitlerde okumak amacıyla derlenen eserler için kullanılır. Edebî anlamda “Duânâme” bir kimsenin Allah’ın karşısında aczini itiraf ederek sevgi ve tâzim duyguları içinde O’ndan lütuf ve yardım isteğini dile getirdiği eserlere denilmiştir. Dua nitelikli rivayetleri barındırması itibarıyla “Duânâmeler” hadis edebiyatı mahsulleri penceresinden işaret edilmeye, tahlil edilerek değerlendirmeye esas alınmalıdır. Araştırmamız Osmanlı Padişahlarından IV. Mehmed’e (ö.1693) ve oğlu şehzade Mustafa’ya hocalık yapmış olan Vânî Mehmed Efendi’nin (ö.1685) “Duânâme” adlı çalışması ile ilgilidir. Van’da doğup büyüdüğü için Vânî diye meşhur olan Mehmed Efendi, yaşadığı dönemde daha çok etkili vaazları ile tanınmış İstanbul’da Yenicami Kürsü Vaizliği ve hâce-i sultânîlik görevlerinde bulunmuştur. Tefsir, Fıkıh, Tasavvuf, Arap Dili Belagâtı gibi pek çok alana dair çalışmalar vermiş olan Vânî’nin mezkur mülâhazâlar bağlamında hadis ilmi perspektifinden ele alınması, çalışmalarının tahlil edilerek ilim dünyasına tanıtılması önem arz etmektedir. Bu cümleden olarak araştırma; edebî tür olan duânâmelerin hadis edebiyatı mahsulleri içerisinde ele alma imkânına zemin oluştur(abilme)ma bakımından Mehmed Efendi’nin *Duânâme*’sinin (yazma nüshâsı baz alınarak) hadis literatürü temelinde tahlil edilmesi örneğidir. Sonuç olarak Vânî’nin, *Duânâme*’sinde yer verdiği rivayetlerin sıhhat değerlendirmelerinden çok rivayetlerin verdiği mesaja bakarak hareket ettiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Vânî Mehmed Efendi, Duânâme, Hadis, Osmanlı’da Hadis.

БУХОРОЛИК ҲАМДА ТЕРМИЗЛИК ХАТТОТЛАР ФАОЛИЯТИ ВА КЎЧИРГАН ҲАДИСЛАРИ ТАРИХИ

Husen Hayrulloevic JURAYEV
Doç. Dr., Buhara Devlet Üniversitesi, Buhara/ÖZBEKİSTAN
husaynbuxoriy@mail.ru

Аннотация

мазкур мақолада Имом ал-Бухорий, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Али Ҳаким Термизий, Доримийнинг қаламига мансуб асарларининг қўлёзмаларини кўчирган, хаттотларнинг ҳаётий фаолияти ва тарихи ҳақида илмий мушоҳада маълумотлар келтирилган. Истанбул шаҳридаги Ошир Афанди номли кутубхона, Ҳиндистоннинг Калкутта шаҳридаги Ал-жамъийя ал-Асиявийя номли кутубхоналарда сақланаётган қўлёзма нусхалари тадқиқ этилиб, уларнинг қайси асрга мансублиги, қайси хаттот томонидан кўчирилгани, хат турлари, уларнинг ўзаро фарқли жиҳатлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: хаттот, асар, қўлёзма, ҳадис, Имом ал-Бухорий, Имом ат- Термизий, нусха, тарих, кўчирма, хат тури.

KÂMİL MİRAS'IN (1875-1957) İNŞİKÂKU'L- KAMER HADİSESİNE BAKIŞI

Hüseyin ÇINAR

Dr., T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Uzman Öğretmen, Bursa/TÜRKİYE,
huseyincinar1626@gmail.com

Öz

Kâmil Miras 1875'te Afyonkarahisar'da doğdu. Müderris Ahmet Rüştü Efendi ile Atike Hanım'ın oğludur. Babasından ve müderris Musamcızâde Ali Efendi'den ders aldı. İlk ve orta öğrenimini Afyonkarahisar'da bitirdikten sonra İstanbul'a gitti. Yüksek öğretim kurumu olan Dârülfünûn'un ilahiyat şubesinden mezun oldu. Alasonyalı Hacı Ali Zeynelâbidin Efendi'den icazet aldı ve imtihanları kazanıp Beyazıt Camii dersiâmı olarak göreve başladı. Hayatı boyunca aralıksız sürdürdüğü bu görevi yanında birçok öğretim kurumunda, mantık, kelâm, dinler tarihi, fıkıh ve İslâm Tarihi gibi dersler verdi. 21 Şubat 1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kendisinin de aralarında bulunduğu elli üç mebusun verdiği önergeyle Buhârî'nin el-Câmiu's-sahîh'inin muhtasarı et-Tecrîdü's-sarih'in tercüme ve şerhi görevi Babanzâde Ahmed Naim'e verildi. İlk üç cildi tamamlayıp vefat eden Ahmed Naim'den sonra görevi devralan Kâmil Miras on iki ciltlik çalışmasını on yılda tamamladı. Kâmil Miras Tecrîdü's-Sarih'teki 1483. hadisi açıklarken İslâm Tarihinde inşikâku'l-kamer olarak bilinen ayın iki parçaya bölünmesi mucizesi ile ilgili iddia ve şüphelere cevap vermiştir. Konuyla ilgili rivayetleri ele almış ve şârih Hattâbî'nin görüşüne katılmıştır. Kâmil Miras'a göre mucizeler âdete ve tabiata muhalif olaylar olduğu için mucizelerin aklen olup olmayacağını araştırmak gereksiz bir meşguliyettir. Kâmil Miras'a göre inşikâku'l-kamer bir mucizedir, tevil etmeyerek olduğu gibi kabul etmek gerekir. Kamer suresinde konu edilen ayın ikiye bölünmesi kıyamet alameti değildir. Bu mucizeyi aklileştirerek ay hakikatte iki parçaya bölünmemiş bakanların nazarında öyle görülmüştür gibi iddialar çürüktür.

Anahtar Kelimeler: Buhârî, İnşikâk, Kâmil Miras, Kamer, Mucize.

The Perspective of Kâmil Miras (1875-1957) on the Event of Inshikak Al-Qamar

Abstract

Kâmil Miras was born in 1875 in Afyonkarahisar. He was the son of Müderris Ahmet Rüştü Efendi and Atike Hanım. He received education from his father and Müderris Musamcızâde Ali Efendi. After completing his primary and secondary education in Afyonkarahisar, he went to Istanbul. He graduated from the theology department of Dârülfünûn, which was a higher education institution. He received authorization from Alasonyalı Hacı Ali Zeynelâbidin Efendi and started working as a lecturer at Beyazıt Mosque after passing the exams. Besides this duty that he continuously fulfilled throughout his life, he taught courses such as logic, theology, history of religions, jurisprudence, and Islamic history in various educational institutions.

On February 21, 1925, a proposal was submitted in the Turkish Grand National Assembly by fifty-three members, including himself, to assign the translation and commentary task of the abridged version of al-Jami' al-Sahih by al-Bukhari, known as at-Tajrid as-Sarih, to Babanzâde Ahmed Naim. After completing the first three volumes and passing away, Ahmed Naim, Kâmil Miras took over the task and completed his twelve-volume work in ten years. When explaining Hadith 1483 in Tajrid as-Sarih, Kâmil Miras addressed the claims and doubts regarding the miracle of the moon splitting, known in Islamic history as inshikak al-kamer. He discussed the narrations related to the topic and concurred with the commentator Hattâbî's opinion. According to Kâmil Miras, miracles are events that contradict norms and nature, thus investigating whether miracles are rational or not is an unnecessary preoccupation. According to Kâmil Miras, the splitting of the moon (inshikak al-kamer) is a miracle that should be accepted as it is without resorting to reinterpretation. The splitting of the moon mentioned in the Surah al-Qamar is not a sign of the Day of Judgment. Claims suggesting that this miracle can be rationalized by suggesting that the moon did not actually split into two parts are flawed.

Keywords: Bukhari, Inshikak, Kâmil Miras, Moon, Miracle.

رؤية كامل ميراس (١٨٧٥-١٩٥٧) لحادث انشقاق القمر

ملخص

كامل ميراس ولد في عام ١٨٧٥ في أفيون قره حصار. هو ابن المدرس أحمد رستو أفندي وأتيكي هانم. تلقى دروساً من والده والمدرس موسيحي زاده علي أفندي. بعد إكمال تعليمه الابتدائي والثانوي في أفيون قره حصار، توجه إلى اسطنبول. تخرج من قسم الاهيات في جامعة الدار الفنون، وهي مؤسسة تعليمية عالية. حصل على إذن من الاسونبالي الحاج علي زين العابدين أفندي وبدأ العمل كمدرس في جامع بابازيت بعد اجتياز الامتحانات. بالإضافة إلى هذه المهمة التي استمر في أدائها طوال حياته، قام بتدريس العديد من المواد مثل المنطق والعقيدة وتاريخ الأديان والفقه وتاريخ الإسلام في العديد من المؤسسات التعليمية. فيراير ١٩٢٥، قدم مشروع قانون من قبل خمسين وثلاثة نواب، بمن فيهم نفسه، إلى الجمعية الوطنية التركية لتكليف بابانزادة أحمد نعيم بترجمة وشرح اختصار الجامع الصحيح للبخاري المعروف بـ "التجريد الصريح". بعد إكمال الأجزاء الثلاثة الأولى ووفاة أحمد نعيم، قام كامل ميراس بأخذ المهمة على عاتقه وأتم أعماله الاثنتي عشرة في عشر سنوات. وعند شرحه للحديث ١٤٨٣ في التجريد الصريح، رد كامل ميراس على الادعاءات والشكوك المتعلقة بمعجزة انشقاق القمر المعروفة في التاريخ الإسلامي بـ "انشقاق القمر". وقد ناقش الروايات المتعلقة بالموضوع ووافق على رأي الشارح الخطابي. وبحسب كامل ميراس، فإن المعجزات هي أحداث تتعارض مع العادات والطبيعة، ولذلك فإن البحث في ما إذا كانت المعجزات منطقية أم لا يعتبر شغلاً غير ضروري. كامل ميراس، يعتبر انشقاق القمر معجزة، يجب قبولها كما هي دون التأويل. فتقسيم القمر المذكور في سورة القمر ليس علامة على القيامة. هذه المزاعم التي تقول أن القمر لم يتم تقسيمه إلى قسمين في الحقيقة في نظر الناظرين عن طريق تفكيرهم مردودة

الكلمات المفتاحية: البخاري، الانشقاق، كامل ميراس، القمر، المعجزة

ÇELEBÎ SEYYİD MUHAMMED EN-NEVŞEHRÎ'NİN KUDSÎ HADİSLE İLGİLİ KEŞFÜ GİTAİ'L-İŞKÂL... ADLI MAHTUT RİSÂLESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İbrahim HANEK

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, ibrahimhanek@karatekin.edu.tr

Öz

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri, nebevî ve kudsî olmak üzere iki kısımdır. Nebevî hadiste hem lafız hem de mana Hız. Peygamber'e ait olduğu halde, kutsî hadiste lafız Hız. Peygamber'e ait olup manası, O'nun tarafından Allah'a nispet edilen hadistir. Buna ilâhî hadis de denir. İslâm âlimlerin çoğunluğu esas itibariyle sahih bir yolla Hız. Peygamber'den sadır olan hadisleri gayri metlûv vahiy kapsamında görmekteyirler. Bu mana mûlahaza edildiğinde sahih ve sabit olan kudsî hadislerin önemi bir derece daha öncelik kazanmaktadır. İslâm âlimleri metlûv vahiy olan Kur'ân ile genel anlamda hadis ve özellikle de kudsî hadis konularını vahyin mahiyeti çerçevesinde birçok yönden araştırmışlardır. Çalışmamızda, söz konusu araştırmayı "Keşfü Gitai'l-İşkâl fi'l-farki beyne'l-Hadîsi'l-Kudsî ve'l-Kur'ân" adlı risalesiyle gündeme getiren 18. Yüzyıl âlimlerden Çelebî Seyyid Muhammed'in mezkûr risalesinden bahsedilecektir. Kendisini Hız. Peygamber'in soyundan gelen bir "seyyid" ve "hâdimü ehli'l-hadis" olarak takdim eden Çelebî Seyyid Muhammed, hem ders halkalarında hem de telif ettiği mezkûr risalesinde bu mevzuya ciddi önem vermekte ve çözüm odaklı hareket etmektedir. Müellif mezkûr risalesini kendisine sorulan bir soru üzerine tanzim etmektedir. Bu bildiriye müellifin kısaca hayatını, ilmî konumunu ve kudsî hadisle ilgili genel bilgileri aktardıktan sonra, ilgili risaleyi ilmî bir üslupla tanıtmaya çalışacağız. İlgili risale, Konya İl Halk Kütüphanesi 42 Kon 5782/4, Isparta Uluborlu İlçe Halk Kütüphanesi 32 Ulu 113/4 ve Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi B024272/02 numaralı demirbaşında kayıtlıdır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Çelebî Seyyid Muhammed, Keşfü Gitai'l-İşkâl fi'l-Farki beyne'l-Hadîsi'l-Kudsî ve'l-Kur'ân, Vahy-i Gayri-Mevlüt, Kudsî Hadis.

ŞEYH YAHYA B. ABDULLAH FAHREDDİN ER-RŪMÎ'NİN FIKİH İLMİNE KATKILARI

جهود الشيخ يحيى بن عبد الله فخر الدين الرومي في خدمة الفقه

İbrahim Jasm Abdullah ALJANABI
Baghad University, IRAQ, Ibrahimaljnaby6@gmail.com

الملخص

من خلال دراستنا للشيخ يحيى بن عبد الله فخر الدين الرومي الحنفي المتوفي سنة (864هـ) تبين لنا أنه أحد علماء بلاد الأناضول البارزين ومن له مكانة علمية حيث ألف كتباً عديدة اعتمد عليها في أمور الدولة العثمانية، في عهد السلطان محمد الفاتح الذي ألف له كتاب مخصص للقضاة في الفتاوى الحنفية، وهو كتاب مشتمل (الاحكام الصغير)، وكتاب (مشتمل الاحكام الكبير) وكتب أخرى اعتمد فيها على أمهات الكتب في الفقه الحنفي وهو كتاب فرائد اللآلئ الذي قال عنه في مقدمته: جمعته من الفتاوى والشروح بعد ما كتبت حاشية على شرح الوقاية لصدر الشريعة وعُقب ما جمعت مشتمل الأحكام البديعة وأثار ما حررت أجوبة لأسئلة صاحب جامع الفصوليين وقد اعتمد في هذا الكتاب على ما يقارب مئة كتاب من كتب الفتاوى في جميع أبواب الفقه ويبدأ من كتاب الطهارة وينتهي بكتاب الوصية. وظهر لنا أن نسبة هذه الكتب للشيخ يحيى بن عبد الله وذلك من خلال مقدماتها وكتب التراجم أكدت ذلك. الأهداف: إبراز جهود علماء بلاد الأناضول في خدمة علوم الشريعة الإسلامية. ظهور جهود الشيخ يحيى بن عبد الله فخر الدين الرومي في خدمة الفقه الحنفي. سبب اختيار الموضوع: الرغبة في الاستفادة من كتب الفقه الحنفي، والقيمة العلمية التي يتمتع بها الشيخ يحيى بن عبد الله فخر الدين الرومي، وكذلك دراسة كتب الفقه الحنفي والتعرف عليها وعلى رجالاتها، والوقوف على ثرائنا الفقهي وكنوزه العظيمة الكلمات المفتاحية: الفقه، الحنفي، الرومي، يحيى، فخرالدين، عبد الله.

МУҲАММАД ХОРАЗМИЙНИНГ АҚИДАВИЙ ҚАРАШЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Muhammed Harezmi'nin Dogmatik Görüşlerinin Analizi

İslam Sabirogli BORIYEV

Araştırmacı, Tarih Enstitüsü, ÖZBEKİSTAN, islomb361@gmail.com

Аннотация

Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Мусо Хоразмий Мажусий Қатраббулий (783 – 850) — туркистон илм-фани тарихидаги илк қомусий олимлардан. Муҳаммад Хоразмийнинг 29 асари бизгача сақланиб қолган. Бу асарлар, асосан, аниқ ва табиий фанларга оид бўлса-да, аммо уларда ижтимоий фанлар соҳасига доир анчагина қизиқарли маълумотлар учрайди. Хусусан, Хоразмийнинг ақида масаласидаги қарашлари диққатга сазовордир. Хоразмий осмон жисмларини, умуман, коинотни жиддий ўрганганлиги сабабидан дастлаб мусулмонларнинг булар тўғрисидаги ақидаси қандай бўлиши хусусида батафсил тўхталади. Хоразмий фалак — осмон, яъни коинотнинг бошқарилувчи, яратилган нарса (мудаббар махлуқ) эканлигини таъкидлайди. Бу қараш орқали осмон-коинот, ундаги юлдуз-у сайёралар азалдан бор, деб фикрловчи даҳрий-материалистларга зид тарзда Хоразмий тўғри эътиқодда бўлганлиги англашилади. Коинотдаги жисмлар: юлдузлар, сайёралар ва бошқалар аниқ белгиланган низомга асосан ҳаракатланади. Улар на бир-биридан ўзиб кетади, на орқада қолади. Уларнинг ўзида ҳеч қандай ихтиёр ва ўзбошимчалик йўқ. Улар исталганча ҳаракат қилолмайди, хоҳлаган тарафларига кетолмайди. Чунки буларни яратган Латиф Хабир Аллоҳ уларни бошқаради, ўз низомида ҳаракатлантиради. Бу жисмлар мисолида улуғ бобомиз махлуқнинг хусусиятлари ҳеч қачон ўзининг Холиқига ўхшамаслигини таъкидлайди, яъни Аллоҳ Таолога ҳеч нима тенглашолмайди, бенгзамайди.

Калит сўзлар: Муҳаммад Хоразмийнинг, Ақидавий.

İBN SÎNÂ ÖRNEĞİNDE MÂVERÂÜNNEHİR'DE SİYASET FELSEFECİLERİ

الفلاسفة السياسيون في بلاد ما وراء النهر؛ ابن سينا نموذجاً

Isam ABDULMOLLA
Doç. Dr., BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ,
dr.isam.abdulgola@gmail.com

الملخص

منذ العصور التاريخية الأولى، لعبت منطقة ما وراء النهر دوراً محورياً في تكوين الفكر الإسلامي، و أنجبت هذه المنطقة النابضة بالحياة مدارس متعددة في الفكر والفلسفة والسياسة، وأسهمت في تقدم الحضارة الإسلامية من خلال الإنجازات الهائلة التي قدمتها. وقد شهدت هذه البقعة الجغرافية تفاعلاً حيويًا بين الثقافات والأديان المختلفة؛ وذلك بسبب موقعها الجيوسياسي على خط العبور لطريق الحرير. كما أن العديد من العلماء المشهورين قد نشؤوا في هذه المنطقة، وقدموا رؤاهم خدمة لعلوم الشريعة، ومن أبرزهم "الحسين بن عبد الله بن الحسن بن علي بن سينا (370هـ-427هـ) يتبوأ ابن سينا مكانة بارزة في تاريخ الحضارة العالمية الإنسانية؛ الإسلامية وغير الإسلامية، إنَّها المكانة السامية التي وصل إليها بمجده الفكري المتقدم، فقد امتاز بموسوعية علمية واسعة، فقائمة كتبه المؤلفة تتجاوز المئتين، حيث تناول تراث جميع مناحي الثقافة المعروفة في عصره، نجد فيها الطب والفلسفة والمنطق والاجتماع والأدب والشعر والعلوم الطبيعية، وكذلك نجد فيها المساهمات السياسية المتعلقة بالشأن العام. لقد مارس ابن سينا العمل السياسي، فقد عُين وزيراً أكثر من مرة، وحدثت هذه الممارسة العملية من التخييلات النظرية التي وقع بها أساتذته الذين انزعولوا عن العمل السياسي؛ سواء المسلمين كالفارابي، أو غير المسلمين كأفلاطون وأرسطو، الذين تتلمذوا بن سينا على كتبهم، وبنى على أفكارهم. "الشيخ الرئيس"، "المعلم الثالث"، "الوزير"، لأتمنح هذه الألقاب عادة بقرار سياسي، بل ينتزعها صاحبها بمداد قلمه، وخصوبة فكرة، وتشبي تلك الألقاب الرفيعة بشخصية علمية فذة، برز من خلالها ابن سينا كمفكر وفيلسوف وعامل في الشأن السياسي. ما ملامح التفكير السياسي عند ابن سينا الذي يُعدُّ شهر عالم من علماء بلاد ماوراء النهر؟ وم أثر مرجعيته الإسلامية في صناعة فكره الفلسفي-السياسي؟ وما الأفكار التي اشترك فيها مع أهم العلماء المسلمين السياسيين الذي سبقوه، وما الأمور التي تفردها؟ هذه هي الأسئلة الرئيسة التي ستتم الإجابة عليها في البحث الذي سيقدم للمشاركة في مؤتمر جهود علماء بلاد "ما وراء النهر" في خدمة علوم الشريعة.

الكلمات المفتاحية: ماوراء النهر، ابن سينا، الشيخ الرئيس، الفكر السياسي، المعلم الثالث.

NESEFÎ'NİN EHLİYET ÂRIZLARININ FIKİH USULÜ VE HUKUK BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

عوارض الأهلية عند النسفي بين أصول الفقه والقانون دراسة أصولية مقارنة

Laith Motei Yahia ALAZAB
Dr., Jerash Üniversitesi, ÜRDÜN, l.alazab@jpu.edu.jo

الملخص

إن لعلماء بلاد ما وراء النهر دور عظيم في كافة العلوم الشرعية، وهذا الأمر لا يخفى على كل باحث وناقد في مجالات العلوم الإنسانية بشكل عام والعلوم الشرعية بشكل خاص؛ ويعود السبب في هذا إلى أن هؤلاء العلماء لم يكتفوا بشرح العلوم وتداولها فحسب بل أضافوا وطوروا وحسنوا وبذلك جمع علمهم ما بين الأصالة والحداثة فكانت تلكم الاسهامات محل نظر العلماء واهتمامهم إلى يومنا هذا. ومن صفوة العلماء في ذلك المكان وذلك الزمان كان العالم الإمام أبو البركات عبد الله بن أحمد النسفي، والذي رقد مكتبة العلوم الشرعية المختلفة من فقه وأصول فقه وتفسير وغيرها بالمؤلفات الرصينة والتي استفاد منها كل من يدرس تلك العلوم، إذ أن تلكم المؤلفات اشتهرت وانتشرت وكتب لها القبول، فمن منا لم يسمع عن النسفي؟ ومن منا من لم يطلع ويقرأ وينبهر بكتبه لاسيما كتاب المنار في أصول الفقه. جاءت هذه الورقة لدراسة وتسليط الضوء على موضوع هام معاصر، ألا وهو موضوع عوارض الأهلية بأنوعها في زمن الاتصالات وتكنولوجيا المعلومات وعصر السرعة، وربط هذا الموضوع بما ورد في كتاب نفيس غزير بالعلم والفائدة للإمام النسفي ألا وهو كتاب: المنار في أصول الفقه. فأحاول من خلال هذه الدراسة رصد نقاط الاتفاق والافتراق بين ما كتبه النسفي وموقف القانون المدني الأردني من الموضوع المختار.

الكلمات المفتاحية: النسفي، بلاد ما وراء النهر، أصول الفقه، الأهلية.

İMAM BUHARİ'NİN MÜSLÜMAN DÜNYASINDAKİ BİLİM MİRASI VE ÖZBEKİSTAN'DA HADİSTLERİN ÇALIŞMASI

Masharipova Gularam KAMİLOVNA
Taşkent Tekstil ve Hafif Sanayi Enstitüsü Profesörü, Felsefe doktoru,
Turan Bilimler Akademisi

Öz

İmam Buhari'nin Özbekistan'daki mirasının incelendiği makalede hadislerin gençlerin eğitimindeki önemi bilimsel olarak açıklandı. Büyük düşünür ve alimlerimizin İslam kültürünün gelişmesine eşsiz katkılarından bahsederken, öncelikle Müslüman dünyasının "Muhaddislerin Sultanı" olarak anılan büyük atamız İmam Buhari'nin mübarek isimlerini saygıyla anıyoruz. Bu şerefli şahsın mirasının doruk noktası olan güvenilir hadis derlemesi "El-Câmiu's-Sahîh" halkın inancına göre İslam dininde Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kutsal kaynaktır. İslam'ın, insanlığın yazdığı kitapların en büyüğü olduğu kabul edilir. Bu kitap, on iki asırdan beri milyonlarca insanın kalbini iman nuruyla aydınlatıyor, onları hak ve din yoluna davet ediyor. Büyük düşünürlerden biri, insanın özünün akılda, aklın özünün ise karakterde olduğunu söylemiştir. Öyleyse insanın insanlığını ifade eden tek ölçüt zeka-idrak, bilinç ve düşünce düzeyi ise, o zaman onun özünü ortaya koyan, ölçeğini ve kapsamını değerlendiren ana ölçüt davranış, hayata ve çevreye karşı tutum, kendi içindeki iç güçtür. Öyle iç kudretine dayanan halk doğunun diyanet, namus ve utanma erdemlerini yüzyıllardır en yüksek değerler olarak korumuştur. Modern yaşam, gençlerin manevi eğitiminin güçlendirilmesini, aile ve evliliğin manevi temellerinin güçlendirilmesini, ailenin toplum yaşamındaki rolünün arttırılmasını gerektirir. İmam Buhari'nin aile ve toplumun yüksek maneviyatını oluşturmaya yönelik hadisleri bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Milli Değer, Maneviyat, Eğitim, Din.

ANADOLU İRFAN MEDENİYETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ: MOLLA FENÂRÎ VE SÜNNET ANLAYIŞI

Mehmet Ali AYTEKİN

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Ankara/TÜRKİYE, maliaytekin@hotmail.com

Öz

İslâm kültür tarihinde şüphesiz ki Anadolu coğrafyası ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Anadolu'nun, Selçuklularla başlayıp Osmanlılarla devam eden İslâmlaşma süreci Türk tarihinin olduğu kadar İslâm tarihinin de en önemli hadiselerinden biridir. Zira ilerleyen süreçte Anadolu'nun, sadece idari ve siyasi olarak değil aynı zamanda bu coğrafyada yetişen âlimler ve mutasavvıflar aracılığı ile de İslâm ilim, kültür ve düşünce tarihine sunduğu katkılar müsellem bir hakikattir. Anadolu'nun ilim, ahlak ve hoşgörü havzası zamanla, günümüzde Anadolu İrfan Medeniyeti olarak tabir edilen bir medeniyetin doğmasına zemin oluşturmuştur. Bu havzada doğan ve tüm İslâm coğrafyasını etkileyen Anadolu İrfan Medeniyetinin tarihe geçmiş pek çok öncü şahsiyetleri bulunmaktadır. Bu öncü şahsiyetlerden birisi de Molla Fenârî'dir. Asıl adı Şemseddin Muhammed b. Hamza olan Molla Fenârî, 751/1350 yılında Bursa'da doğmuş, temel eğitimini Bursa, İznik ve Amasya'da aldıktan sonra Seyyid Şerif el-Cürcânî ile birlikte Kahire'ye gitmiştir. Kahire'nin önde gelen âlimlerinden şerî ilimleri tahsil etmiş, Ekmeleddin el-Bâbertî'den icazet aldıktan sonra Bursa'ya dönmüştür. Yıldırım Bayezid tarafından Bursa Manastır Medresesi müderrisi ve Bursa kadısı olarak görevlendirilen Molla Fenârî Ankara savaşı sonrası Karaman'a giderek burada on yıl kadar ilmi faaliyetlerine devam etmiştir. Daha sonra tekrar Bursa kadılığı görevine dönmüş, hac yolculuğu dönüşünde Mısır'a uğramış, burada âlimlerle ilmi müzakereler yapmış ve dersler vermiştir. Aralarında Kâfiyecî, Emir Sultan, Molla Yegân ve İbn Hacer el-Askalâni gibi meşhur âlimlerin de yer aldığı pek çok âlime hocalık yapan Molla Fenârî 834/1431 yılında Bursa'da vefat etmiştir. Molla Fenârî Osmanlı Devleti'nde şerî ilimlerin yanı sıra tasavvuf ile de yakın ilgisi olan ilmiye mensubu âlimlerin önde gelenlerinden biridir. Bu nedenle hem devlet erkanının hem de halkın saygı gösterdiği bir âlimdir. O, yetiştirdiği talebelerin yanı sıra şerî ilimlerin hemen her alanında yazmış olduğu eserleri ile de tarihe geçen bir Osmanlı âlimidir. Onun en meşhur eserlerinden biri fıkıh uslüne dair yazdığı Füsûlü'l-bedâi' adlı eseridir. Bu çalışmada Molla Fenârî'nin hayatı ve ilmi yönü ile birlikte fıkıh usûlü eserinden hareketle sünnet anlayışı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İslâm Hukuku, Sünnet, Anadolu, Molla Fenârî.

MÂVERÂÜNNEHİR MEDENİYETİNİN MÂVERÂSİ

Mehmet GÖRMEZ

Prof. Dr., İslam Düşünce Enstitüsü (İDE) Genel Başkanı
(Eski Diyanet İşleri Başkanı), TÜRKİYE

Öz

'Mâverâ' kelimesi sözlük anlamı bakımından nehrin ötesini işaret eden coğrafi bir kavramdır. Ancak söz konusu kelime bu anlamının dışında büyük bir medeniyetin arka planını ve görünenin arkasındaki başka bir dünyayı ifade etmektedir. Bu sebeple 'Mâverâünnahir' denildiğinde İslâm Medeniyeti açısından nasların gayesinin araştırıldığı ve 'hikmet' temelinde anlaşılmaya çalışıldığı bir dünya görüşü ve medeniyet tasavvuru akla gelmektedir. Bu medeniyetin en bariz özelliği tüm ilimleri külli bir bakış açısıyla ele alması ve bilgiyi parçalamadan bir bütün olarak 'hikmet' çerçevesinde ortaya koymasıdır. Kelâm ilminin felsefeyle, hadis ilminin tasavvufla, İslâm hukukunun astronomiyle ve ahlakın matematikle buluşması söz konusu medeniyetin bu özelliğinin bir yansımasıdır. Ayrıca mantık ilmi vesilesiyle bilgiyi metodolojiye dönüştürdüğü, aklî ilimleri naklî ilimlerle birleştirdiği gibi tasavvufu da ilme ve hikmete dayanarak diğer ilimlerle birleştirmesi, öte yandan dilsel ilimleri, edebiyatı, sanatı ve mûsikiyi de göz ardı etmeyerek İslâm Medeniyeti'ne bu bağlamda katkı sunması bu medeniyetin diğer özellikleri arasında sayılabilir. Mâverâünnahir medeniyeti zikredilen tüm bu özellikleriyle Anadolu coğrafyasına taşınmış ve söz konusu coğrafya bu medeniyetle ilim ve irfan merkezi haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Mâverâünnahir, mâverâ, medeniyet.

ZARAFŞAN BÖLGESİ'NİN TASAVVUF TARİHİNDE “İRŞADNAMELER”İN TAHLİLİ

Mekhrojiddin AMONOV

Doç. Dr., İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi,
Semerkand/ÖZBEKİSTAN, mirzomerojiddin@gmail.com

Öz

Tasavvuf tarihi ile ilgili seriler, belirli kategorilere göre çeşitli dallarda oluşturulmuştur. Tarikat mürşidi, kendisinden sonra mürşid rolüne uygun bir talebeyi yıllarca hazırlamış, nazari ve pratik faaliyetleri sürekli kontrol altında tutulmuştur. Bu gelenek, diğer mezheplere nazaran Nakşibendilikte de açıkça görülmektedir. Mürşid sabırla talebelerine tarikatın sırlarını öğretmiş, onları belli bir alana gitmeleri için görevlendirmiş ve vefatından önce tevekkülünü haklı çıkarmış, tarikat ilminde iyice ustalaşarak kariyer kazanan müridini onun yerine tayin etmiştir. Zerafşan Bölgesinde bulunan Işkiye, Kübreviye, Nakşibendiye, Yeseviye gibi tasavvuf mezheplerinin tarihi ile ilgili nadir kaynakların incelenmesi oldukça bir önem arz etmektedir. Tarikatın tarihi ile ilgili nadir tarihi belge ve irşadnameler bilhassa tarihsel bir öneme sahiptir. Bu makale, tarikatın pirlarının talebelerine verdiği irşadnameler incelemektedir. Mürşidler olgunluğa erişince onlara "İrşad" tezkeresi veriliyordu. Bazı irşad tezkereleri düz metin halindeyken, bazıları ise damgalıdır. Bazı irşadnameler kitapların metin arasında verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Silsile, İrşadname, El Yazma, Mühür.

**NEFSİNİ BİLEN RABBİNİ BİLİR SÖZÜ BAĞLAMINDA
TASAVVUFTA BİLGİ
TELAKKİSİ**

Muammer CENGİZ

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Samsun/TÜRKİYE, mckonevi@gmail.com

Öz

Bu tebliğin amacı sûfi muhitlerde yaygın biçimde tedavülde olan ve etrafında önemli metinler üretilmesini sağlayan nefsin bilen rabbini bilir cümlesinin tasavvuf epistemolojisi açısından bir değerlendirmesini ortaya koyabilmektedir. Bu çerçevede çalışmada nefsin bilgisi ile Varlık'ın bilgisi arasında nasıl bir ilişki ortaya çıkardığı tasavvuf metinleri üzerinden irdelenecektir. Özellikle Evhadüddîn-i Belyânî'ye (ö. 686/1287) ait olan ve nefsin bilen rabbini bilen sözünün bir şerhi mahiyetinde olan Risâle-i Ehadiyye gibi metinler konu etrafındaki araştırmamıza kaynaklık edecektir.

Anahtar Kelimeler: Nefis, Marifefullah, Varlık.

MUHAMMED B. SELÂM EI-BÎKENDÎ'NİN (Ö. 225/838) HAYATI VE HADİŞÇİLİĞİ

Muhammet Ali ASAR

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Ankara/TÜRKİYE, muhammetali.asar@gmail.com

Öz

Ebû Abdullah Muhammed b. Selâm el-Bîkendî hicri 160 yılında âlimlerin çokluğu ve halkının zenginliğiyle bilinen Buhâra yakınlarındaki Bîkend kasabasında doğdu. Tarihi milattan önce yedinci asra kadar dayanan ve Mâverâünnehir bölgesinin başkenti de olan Bîkend şehri, ilk defa Muaviye (öl. 60/680) döneminde Müslümanların hâkimiyetine girse de şehrin kalıcı fethi Mâverâünnehir fatihi Kuteybe b. Müslim (öl. 96/715) tarafından gerçekleştirilmiştir. Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra önemli ilim merkezlerinden biri olan Bîkend şehrinde yetişen âlimlerin önde gelenlerinden biri Muhammed b. Selâm'dır. Mâverâünnehir muhaddisi olarak şöhret kazanan ve Horasan'ın iki ilim hazinesinden biri kabul edilen Muhammed b. Selâm; hadis yolculukları yapmış, binlerce hadis ezberlemiş, yüzlerce hocadan hadis yazmış, çok sayıda kitap telif etmiş ve hadis tarihine yön veren öğrenciler yetiştirmiştir. O gerek Süfyân b. Uyeyne, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Abdullah b. Mübârek gibi hocaları gerekse Muhammed b. İsmail el-Buhârî, Ebû Muhammed ed-Dârimî gibi yetiştirdiği talebeleri açısından hadis ilminin intikaline büyük katkı sağlamıştır. Onun en önemli talebesi şüphesiz Buhârî'dir (öl. 256/870). O, Buhârî'nin erken yaşlarda hadis öğrenmeye başladığı ilk hocalarındandır. Bu tebliğde; Muhammed b. Selâm el-Bîkendî'nin hayatı ve hadisçiliği işlenecek, Buhârî ile olan ilişkisi detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu bağlamda Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh adlı eserinde Muhammed b. Selâm'dan naklettiği rivayetlerin analizi yapılacak böylece onun hadis ilmine katkısı ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Mâverâünnehir, Muhammed b. Selâm el-Bîkendî, Buhârî, Rivayet.

GÜNÜMÜZ AFGANİSTAN MEDRESELERİNDE FIKIH EĞİTİMİ

Muhammad Akram HAKİM
Doç. Dr., Jawzjan University, AFGANİSTAN,
m.akramhakim88@gmail.com

Öz

Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Afganistan, Horasan bölgesi içerisinde ve Maveraünnehir bölgesinin güney kısmında yer alan bir ülkedir. Belh, Herat, Gazne, Cüzcân, Kabil, Gur gibi İslâm tarihi ve medeniyeti için önemli ilim ve irfan merkezi konumunda olup burada yetişen birçok alimle de meşhurdur. Birçok İslâm ülkesinde olduğu gibi Afganistan'da da iki çeşit eğitimden söz etmek mümkündür, Bunlardan biri medrese eğitimi, diğeri de modern eğitimidir. Hükümetler genelde modern eğitime teveccüh etmişlerdir. Din eğitim ise çoğu zaman halkın yardımıyla gerçekleşmiştir. İslâm'ın gelişmesi ve yayılmasına büyük rol oynayan bu medreseler şüphesiz Afganistan'da da önemli vazifeler ifa etmiştir. Afganistan İslamî bir ülke olduğu için bütün İslam ülkelerinde olduğu gibi medreselerin halk içinde büyük bir önemi vardır. Afganistan İslam Emirliğinin ikinci sefer ülke yönetimini ele almasıyla medreselerin büyük çoğunluğu resmileştirilmiş veya resmileşme işlemleri devam etmektedir ve ülkede bulunan tüm medreseleri devlet himayesi altında alarak bu güzide kurumların daha da sistematik bir şekilde faaliyetlerini yürütmelerini amaçlamaktadır. Buralarda İslâm'ın temel metinler ile klasik fıkıh kitapları okutulmaktadır. İlk başta sadece mescit ve câmiilerde başlayan fıkıh öğretimi daha sonra mescit ve câmiilerin yanı sıra medreseler ve tahasusâtta (uzmanlık) da bu ilim dalı tahsil edilmektedir. Elinizdeki bu çalışmayla ülkede bulunan medreselerin fıkıh kitapları ve yazarları tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Fıkıh Kitapları, Medrese, Fıkıh Âlimleri.

Fiqh Education in Contemporary Madrassas of Afghanistan: A Current Perspective

Abstract

Afghanistan, a country that has been home to various civilizations throughout history, is situated in the Khorasan region and the southern part of the Transoxiana region. Afghanistan is renowned for its renowned centers of science and knowledge, which hold great significance in the history of Islam. These centers, including Belkh, Herat, Ghazni, Juzjan, Kabul, and Ghur, have fostered the intellectual growth of numerous scholars who have made significant contributions to Islamic history. Today, we can identify two distinct types of education in Afghanistan: religious education and modern education. Previous governments in Afghanistan primarily emphasized modern education, while religious education was commonly supported by the public. Madrasas, which have played a significant role in the development and dissemination of Islam, have also served important functions in Afghanistan. Given that Afghanistan is an Islamic country, madrasas hold great significance among its people, just like in other Islamic nations. The establishment of these madrasas in Afghanistan traces back to the advent of Islam in the region. With the rise of the Islamic Emirate of Afghanistan, there has been a concerted effort to formalize the majority of madrasas, or the process of formalization is currently underway. The Islamic Emirate of Afghanistan has taken all the madrasas in the country under state protection, with the intention of facilitating the operations of these esteemed institutions in a more organized and systematic manner. In these madrasas, significant classical fiqh books of the School are taught, focusing on the study of Islam as a whole and specifically on fiqh (Islamic jurisprudence). Initially, the teaching of fiqh began exclusively in masjids and mosques. However, over time, this field of study expanded to include madrasas and tahasusat (specialization). In addition to masjids and mosques, through this study, we will briefly try to introduce system and the fiqh books and scholars (author) taught in the madrasas in the country.

Keywords: Afghanistan, Fiqh Books, Madrasa, Fiqh Scholars (Ulama).

ARAP VE BATI HİKAYESİ VE ETKİ VE ETKİLENEN TEORİSİ

القصة العربية و الغربية و نظرية التأثير والتأثر

Musaab Abdulrahman AL-MASHHADANI
İmam Cafer es-Sâdık Üniversitesi, Bağdat/ IRAK
msaapabd1996@gmail.com

Öz

Arap edebiyatı, pek çok milletin edebiyatını etkilemiştir ve o edebiyatların ondan esinlendiği sözler ile davranışlarda tecelli eden o etki hâlâ mevcuttur. Ve bu edebiyatların Arap edebiyatına bağlanmasına yol açmıştır. Arapların, savaş ve ticaret aracılığıyla o milletle bağlanmıştır. Arapların zaman zaman üzerlerine egemenliklerini oluşturdu ve dinlerini yaydılar. Böylelikle, Arapların üstünlüğü, o ülkelerde yıllar boyunca öğretilen ve bazılarında hala öğretilen, Arap dilinin yaygınlaşmasına neden olmuştur; İslam dininin yayılması da uzun süreli başka bir etkendi; Arap edebiyatının üstünlüğü ve etkisi uzun süre kalmış oldu çünkü, Arap edebiyatı gelişti ve diğer edebiyatlar da geri kaldı. Hikâye, anlatımcı bir edebî sanattır ve Arap edebiyatının sanatlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ve onu her zaman kişi tarafından iki şekilde ifade edilen belirli bir bağlam, nesir veya şiir üzerinde görürüz: anlatı veya masal. Ve gerçeklerden uzak olaylar veya gerçekler ve bazıları da gerçek, dürüst olup amacı eğlence veya tavsiye ve yönlendirmek içindir. Karşılaştırmalı edebiyat, Arap edebiyatı ile Fransız edebiyatı, Fars edebiyatı, Alman edebiyatı ve diğer Batı edebiyatları gibi diğer edebiyatlar arasındaki etkileşim ve etki olgusunu inceler. Ayrıca, bu etkinin ulusal edebiyatı geliştirmede, halklar ve milletler arasındaki sosyal yakınlaşmayı geliştirmede ve o dönemde yaygın olan tekillikten ve ırkçılıktan uzak tutulmasındaki önemini gösterir. Aynı şekilde, bu edebiyatlar arasındaki bu etki de Arap edebiyatı arenasında sunulmayan yeni hikâyeler ve edebiyatların ortaya çıkması ve keşfedilmesi ile sonuçlanmasının yanı sıra Çöl nedeniyle zaman zaman romantizmden yoksun Arap edebiyatının aksine Batılıların büyüleyici doğadan istifade ederek, güzellik ve zevkle doyurdukları romantizm gibi yabancı edebiyatın da ortaya çıkmasına ve keşfedilmesine neden oldu. Arap şiiri, eski Arap hikayesini taşıyan bir kaptır. Şiirsel hikaye, İslam öncesi toplumu ve onun aile bağları, ona olan vefa borcu, onu koruma, cömertlik ve cesaretle temsil edilen güzel geleneklerini tasvir eder. Anlatı sanatı, eski eleştirmenlerin yazılarında marjinalleştirildi, bu yüzden onu sanatsal analizle ele almadılar ve bahsettikleri esere olan hayranlıklarını ifade ettikleri izlenimci yargılarla ortaya çıkan durumlarda yetinmeyi seçtiler. Avrupa'da özellikle Rönesans'da ortaya çıkan klasik, romantik, gerçekçi, sembolik

ve nihayet sürrealist mezhepler ortaya çıkmış olup, psikanalize ilgi duydu ve hayal gücü ile doğaüstü olaylardan kurtulmaya çalıştı. Ve Latin edebiyatına egemen olmuş ve onu eski ilke ve kurallarla sınırlandırmıştır. Ve hikayeleri, büyük ölçüde gerçeklerden yaklaştırdı. Ve düşüncede, edebiyatta ve sanatta yeni değerler, ilkeler ve doktrinler yaydı. Emeviler döneminden itibaren modern çağa kadarki dönemde, çevirinin, hikaye sanatının gelişmesinde büyük bir rol oynamış olup, bu sanatın kalkınmasında ve Batı ile diğer uluslara aktarılmasında önemli bir rol de oynayabilmiştir. Arap kültürünün Fars, Süryanice, Yunan, Hint gibi yabancı kültürlerle karışması nedeniyle, Emeviler ve Abbasiler döneminde yazarların algıları genişlemiştir; bu da Irkların karıştırılmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Böylece, yazarın, alıcının içinde haz ve keyfi alma ruhunu işleme yöntemini armanın yanı sıra belirli bir hedefi vardır ve bu da modern çağda bulunanlara benzemektedir. Her iki hikayenin kapsadığı konular : Arapça ve Batılı olmak üzere çeşitlilik gösteriyordu ve bunlardan biri, kendine has bir edebi dille anlatılan ahlaki ve eğitici nitelik taşıyan bir hikaye olan hayvanın dilinden anlatılan ve (efsane) olarak adlandırılan hikayedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Hikâyesi, Batı Hikâyesi, Etki ve Etkileşim, Karşılaştırmalı Edebiyat.

BUHARA MEDRESELERİNİN TARİHİ ÖNCÜLÜĞÜ VE İLMÎ ROLÜ: FAKİH İMAM EBU HAFS MEDRESESİ ÖRNEĞİ

مدرسة الإمام أبي حفص الفقيه: نموذج في السبق التاريخي والدور العلمي لمدارس بخارى

Mohammad THALGİ
Doç. Dr., Yarmouk University, Irbid/ÜRDÜN,
mohammed.t@yu.edu.jo

الملخص

هناك دلائل تاريخية تشير إلى أسبقية بلاد ما وراء النهر، وبخارى تحديداً، في تاريخ إنشاء المدارس. ورغم إن كثيراً من المؤرخين قد ذكروا أن إنشاء المدارس في الحضارة الإسلامية قد بدأ في نيسابور في مطلع القرن الرابع الهجري، أثناء ازدهار حركة الحديث تلك الفترة، وقد تمثل بمدارس الحديث فيها، إلا أن مجموعة من المصادر التاريخية تشير إلى وجود مدرسة تسبق مدارس نيسابور في بخارى وهي مدرسة الإمام أبي حفص الفقيه البخاري (150 . 217 هـ) الذي عاصر القرنين الثاني والثالث الهجريين. وهناك حاجة لمعرفة السنة التي أنشئت فيها هذه المدرسة، وإلى معرفة من هو مؤسسها على وجه التحديد، وقد أشارت المصادر التاريخية أن هذه المدرسة قد شهدت عمليات تدريس في القرن الثالث الهجري على أقل تقدير، كما أشار السمعاني (ت 562) في كتابه الأنساب. كما دلت المصادر التاريخية أن هذه المدرسة قد استمرت في التدريس في فترات لاحقة. وتحمل مدرسة أبي حفص أهمية كبيرة من حيث السبق التاريخي في إنشاء المدارس، ومن حيث أهمية شخصية مؤسس المدرسة نفسه الذي يعود له الفضل الكبير في نشر المذهب الحنفي وتدرسه في بخارى. ويمكن القول إن فترة إنشاء هذه المدرسة وتطورها ما بين القرن الثاني والخامس الهجريين قد شهدت حركة تفاعل علمي بين بلاد ما وراء النهر وبالأخص بخارى وبين نيسابور وبغداد والكوفة، كما شهدت انتقال العلماء بين هذه الأمصار والإقامة في هذه المدارس والتدريس فيها. وقد قام بالتدريس ومن هنا تحدف هذه الورقة إلى تدقيق المعلومات التي وردت حول إنشاء هذه المدرسة وبيان أهميتها ودورها التعليمي في الفترات التي استمرت فيها .

الكلمات المفتاحية: المدارس، الإمام أبي حفص الفقيه، بخارى، ما وراء النهر.

İMAM EBU BERÂKÂT NESEFÎ VE TEFSİR METODU

الإمام أبو البركات النسفي ومنهجه في التفسير

Muhammed Fevzi Hatif ALOBAÏDÎ
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ, m.fozy.1935@gmail.com

الملخص

إن لكل أمةٍ من الأمم دستوراً ورمزاً ومرتكزاً ترتكز عليه في حياتها، ولا شك أن لدى الأمة الإسلامية أعظم دستور ومرتكزٍ استعانت به على مَرِّ تاريخها الطويل، فكان لها دين ودينا، حضارة وثقافة، بناءً إنسان وبناءً أوطان، ألا وهو القرآن الكريم . وللمتتبع في تاريخ هذه الأمة أنه كلما كان ارتباطها بالقرآن أكبر، كلما كان مؤشر نجاحها وفلاحها أكبر وأوسع وأعمق، وقد بذل علماء هذه الأمة قديماً وحديثاً وسعهم في فهم هذا الكتاب العظيم، وكانت لهم تخصصاتهم ومشاريعهم المتنوعة، فبعضهم قد برز في البلاغة في فهمه للقرآن، وبعضهم في اللغة من نحو وصرف وإعراب، ومنهم على التفسير الفقهي... وهكذا. وقد كان لاتساع رقعة البلاد الإسلامية واختلاف أصول وأجناس وأعراق من دخل في هذا الدين العظيم الأثر الكبير في تنوع فهمهم لهذا الكتاب العظيم، مع الثبات على الأصول، والمتركات التفسيرية، واللغوية، والبلاغية. وكان لعلماء بلاد ما وراء النهر الأثر الحميد، والجهود الواضحة، والبصمة البارزة على مدى قرونٍ من الزمان في شتى العلوم الإسلامية، وبالأخص علوم اللغة والبلاغة والتفسير، والحديث. والمهدف من البحث؛ تسليط الضوء على أحد أعلام القرن السابع الهجري، وعالم من أبرز علماء التفسير؛ قد جمع الأدب واللغة والبلاغة، مع التزام النقل الصحيح، وعدم اللجوء إلى التأويلات العقلية إلا فيما ندر، فكانت لهذه السمة الأثر البارز في تفسيره المسمى (مدارك التنزيل ومحاسن التأويل)، إنه العالم الجليل أبو البركات عبد الله بن أحمد النسفي، فكان هذا البحث المختصر تعريف بعلم من أعلام بلاد ما وراء النهر والتي لم تلق الاهتمام الكبير من قبل الباحثين على مر العصور. ولأهمية الموضوع سأتناوله في مبحثين؛ المبحث الأول: حياة العلامة النسفي، والعصر الذي عاش فيه، وأثره عليه وعلى أقرانه من العلماء، أما المبحث الثاني: فسأذكر منهجه في التفسير مع التمثيل والاستشهاد . والنتيجة المرجوة من هذا البحث: إبراز المكانة العلمية لأهمودج جليل من علماء بلاد ما وراء النهر، والجهود التي قدمها في خدمة القرآن الكريم من خلال الوقوف على أبرز أصول منهجه في التفسير، وما قدم من المؤلفات الجليلة التي لا زالت إلى اليوم حاضرة تحكي عن ذلك التراث، وعن مدى رصانته وعمقه.

الكلمات المفتاحية: التفسير، النسفي، منهج، ما وراء النهر

KİRMÂNÎ VE TEFSİR ÇALIŞMALARI

القرماني وجهوده في التفسير

Mustafa Kareem Hussin ALISAWI
IRAK, mustafa85@gmail.com

الملخص

يسعى هذا البحث إلى إبراز ما قدمه العالم الفاضل حمزة بن محمود القرماني، وذلك من خلال. تسليط الضوء على جهود الإمام القرماني، وبيان طريقته ومنهجه في تبيين معاني الآيات ودلالاتها، لأن فهم القرآن الكريم يتطلب الربط بين العديد من العلوم الدينية واللغوية والنحوية والبلاغية والاستدلال بالأحاديث النبوية الشريفة، وهذا ما لمسته في القرماني، مما دفعني إلى الانكباب على دراسة هذا العالم الجليل والوقوف على أسلوبه ومنهجه وجهوده في تفسير القرآن الكريم، ويسعى البحث إلى تحقيق جملة أهداف ومن أهمها: بيان مظاهر الحركة العلمية، واهتمام العلماء بعلم التفسير في القرن التاسع الهجري وخاصة في بلاد الأناضول، مما يسهم في تكوين صورة عن الحركة العلمية في تلك البلاد. الدلالة على المصادر التي استند إليها حمزة بن محمود القرماني في كتبه ومؤلفاته، إذ أفاد منها، واستدل بها، واستشهد بأقوال علمائها. وكذلك إبراز جهود هذا العالم الرباني وبيان مكانته ومدى تأثيره في منطقته (منطقة قرمان). ومن أهم النتائج المرجوة لهذا البحث: الإفادة المتجسدة في رفق المكتبة الإسلامية بعالم من علماء القرن التاسع الهجري، مما يسهم في تكوين صورة عن العلم ودور العلماء في العصر الذي عاش فيه المؤلف. ومن هنا وجدت في نفسي الرغبة في التعريف بهذا العالم الجليل، بعد أن هداني الله سبحانه وتعالى إليه، فعكفت على دراسته، سائلاً الله جل وعلا أن يوفقني فيما اهتديت إليه.

الكلمات المفتاحية: القرماني، منهج، التفسير.

SON DÖNEM ÖZBEKİSTAN'DA YAPILAN HADİS ÇALIŞMALARI

Muzaffarkhon JONIEV

Dr., İmam Tirmizi Bilimsel Araştırmalar Merkezi, ÖZBEKİSTAN

Öz

Özbekistan'da son dönemde yapılan hadis ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle, İslam aleminin en gözde hadis alimleri İmam Buhari, İmam Tirmizi, İmam Darimi gibi alimlerin eserleri ile ilgili akademik çalışmalarla birlikte tercüme ve hadis şerhleri alanında da kitaplar yayımlanmıştır. Buna göre, bu dönemde yapılan çalışmaları klasik hadis eserleri tercümeleri, seçme hadis eserleri tercümeleri, hadis tarihi çalışmaları ve hadis usulü çalışmaları şeklinde özetlenebilir. Bütün bu çalışmalarda, tercüme eserler ağırlıklı olmasına rağmen, özellikle son dönemlerde tercümeden telife geçiş tarzında nadir çalışmalara da rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özbekistan, Hadis, Buhari, Tirmizi, Darimi, Müslüm.

العلامة القرماني وجهوده في التفسير

الملخص

لم يحظ كتاب من العناية والاهتمام بما حظي به القرآن الكريم، لما فيه من آيات معجزة، وقصص مبهرة، وحكم، وموعظة، وبلاغة في النظم، وإتقان في السبك، وغير ذلك مما جعل المفسرين يهرعون إلى بيان معاني آياته، وتوضيح عباراته، والكشف عن أحكامه الشرعية، وقضاياه النحوية، وأساليبه البلاغية. وقد تناول المفسرون القرآن الكريم حسب اهتماماتهم، فمنهم من ركز على ما تضمنه من قضايا لغوية ومنهم من بنى تفسيره بناءً على تأثره بعلم الكلام، ومنهم من تناول بلاغته وأسلوبه. ولعل من بين هؤلاء المفسرين العلامة جمال الدين إسحاق القرماني (ت 933هـ). فقد كان عالم من علماء العصر العثماني، حيث كان له دور بارز في التفسير وخدمة القرآن الكريم، فوضع العديد من الحواشي على كتب التفسير، و ألف العديد من الكتب و تميزت كتابه بسلاسة الأسلوب وسهولة العبارة، ودقة الصياغة. ولعل من ابرز ما دفع الباحث لكتابة هذا البحث وهو ابراز هذه الشخصية التي لها دور بارز في تفسير القرآن الكريم. وكذلك الفترة التي عاش فيها العلامة ومن عاصر من المفسرين. ومن أهم النتائج المرجوة من هذا البحث : التعريف بالقرماني وتوضيح جوانب من حياته على الرغم من قلة المصادر العربية التي كتبت عنه، وكذلك بيان جهوده في التفسير. كما يتألف البحث من مبحثين. المبحث الاول حياة القرماني. واختص المبحث الثاني في اثاره العلمية.

الكلمات المفتاحية: التفسير، القرماني، ما وراء النهر.

ALÂEDDİN ES-SEMERKANDÎ'NİN ŞERHU TE'VİLÂTİ'L- KUR'ÂN'INDA NESH OLGUSU

Orhan İYİBİLGİN

Dr., Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ordu/TÜRKİYE,
o.iyibilgin@odu.edu.tr

Öz

Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkindî (ö. 539/1144) Karahanlılar döneminde Mâverâünnahir'in önde gelen Hanefî alimlerinden. İmam Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı tefsirine şerh yazmıştır. Bu eseri Şerhu Te'vîlâtü'l-Kur'ân olarak bilinmektedir. Şerhu Te'vîlâtü'l-Kur'ân asıl itibarıyla hocası Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin (ö. 508/1115) derslerinde yapmış olduğu izahlardan, bunların kaybolmamasını sağlamak amacıyla, kaleme alınmıştır. Eserin tertibi ve ifadeleri Alâeddîn es-Semerkindî'ye aittir. Bu yönüyle Hicrî IV. ve V. asır Mâverâünnahir'in önde gelen üç aliminin görüşlerini toplayıp aktardığı ifade edilebilir. İslam alimleri arasında dinde neshin imkanı, İslam şeriatinde var olup olmadığı, çeşitleri, Kur'ân'da nâsîh ve mensuh ayetlerin var olup olmadığı ve bunların hangi ayetler olduğu gibi konular tartışma konusu olmuştur. Alâeddîn es-Semerkindî'nin Şerhu Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı eserinden neshle ilgili ayetlerin tevili incelenerek Mâverâünnahir Hanefî Mâtürîdî tefsir geleneğinde nesh konusundaki görüşler ortaya konulmak istenmektedir. Konu bu eserden incelenirken hem İmam Mâtürîdî'nin hem Mâtürîdiyye mezhebinin ikinci kurucusu mevkiinde bulunan Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin hem de zamanının Semerkant ekolünün önde gelen alimlerinden Alâeddîn es-Semerkindî'nin görüşleri ortaya konmuş olacaktır. İmam Mâtürîdî neshi inkar eden Yahudilerin aslını bilmediklerinden bunu inkar ettiklerini, neshi ev yapıp akibetini bilmediğinden sonradan bunu yıkan kimsenin durumuna benzeterek karşı çıktıklarını belirtmektedir. Alâeddîn es-Semerkindî de şerhinde neshle ilgili İmam Mâtürîdî'nin görüşlerini aktardıktan sonra ateşli hastalığa tutulan hastaya doktorun soğuk içecek önermesi, iyileştikten sonra bu önerisini değiştirmesi örneğiyle açıklamaktadır. Bunlardan neshin varlığı konusunda adı geçen üç alimin görüş birliği içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Nesh, Alâeddîn es-Semerkindî, Şerhu Te'vîlâtü'l-Kur'ân.

HİCRİ İLK ÜÇ ASIRDA YETİŞEN SEMERKANT HADİS ALİMLERİ VE ONLARIN BÖLGE HADİŞÇİLİĞİNE KATKILARI

Otabek MUHAMMADIYEV

Doç. Dr., İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi
Semerkant/ÖZBEKİSTAN, otabekmuhammad@gmail.com

Öz

Makale, Hicri ilk üç asırda Semerkant'ta yetişen yetmişten fazla muhaddis alimi hakkında bilgiler içermektedir. Hadis ilminin Maveraünnehir Bölgesi'ne giriş sürecini, rihlenin bölge hadisçiliğine katkılarını ve hadis eğitim mekânları incelenmiştir. Ayrıca Semerkantlı muhaddislerin tasnif dönemi ve sonrası yazdıkları hadis ilmi ile ilgili eserleri tespit edilecektir. Daha sonra bu eserleri türlerine göre ayrılıp, Semerkantlı raviler incelenecek. Buhara ve Semerkant şehirlerinde hicri ilk üç asra göre hadis ilminin gelişim sürecini incelediğimizde hicri birinci asır, bölgenin fethi ayrıca tabiin nesli ile başlayan bölgeye hadis ilminin ulaşma asrıdır. Hicri ikinci asır ise Buhara ve Semerkant şehirlerinde muhaddislerin yetiştiği ve diğer ilim merkezlerinden bölgeye hadis âlimlerinin geldiği asırdır. Maveraünnehir Bölgesinde özellikle de Buhara ve Semerkant şehirlerinde hadis ilminin en önemli gelişim gösterdiği asır, hicri üçüncü asır olmuştur. Buharalı ve Semerkantlı muhaddislerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde Fatıma bt. Ali Numan el-Kebuzencekesi (ö.380/990) adlı bir kadın ravi bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Maveraünnehir, Semerkant, Hadis, Ravi, Rihle.

MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN AHSENİYYE ESERİNDE RABİTA VE ZİKİR MESELESİ

Ramazan EMEKTAR

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, ramazanemektar@karatekin.edu.tr

Öz

Hattatlar diye bilinen bir aileye mensup olduğu için “Hattatzâde” lakabıyla tanınan Muhammed İhsan Oğuz Efendi, 19 Haziran 1887’de Kastamonu’da dünyaya gelmiştir. Osmanlı’nın son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerine tanıklık etmiş olan Muhammed İhsan Oğuz, zor bir dönemde yaşamış olmasına rağmen zamanını iyi değerlendirmiş ve olumsuzluklarla mücadele etmeyi bilmiştir. Oğuz, toplumundaki insanlara amelî, itikadî yanı sıra ahlâkî alanda rehberlik etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda yüze yakın eser telif etmiştir. Onlardan biri Ahseniyye tarikatının âdâb, usûl ve kaidelerini oluşturduğunu belirttiği Ahseniyye kitabıdır. Bu çalışma; tasavvuf alanında devrinin seçkin şahsiyetlerinden biri sayılan Muhammet İhsan Oğuz Bey’in; Ahseniyye eseri başta olmak üzere yine ona ait olan diğer eserlerine başvurarak onun “rabîta” ve “zikir” meselesine yaklaşımını, betimsel analiz yöntemiyle ortaya koymayı ve literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Muhammed İhsan Oğuz Ahseniyye eserinde Ahseniyye Tarikatı’nın usûl ve erkânını açıklamıştır. Oğuz, Ahseniyye yolunun Nakşibendiyye-Müceddidiyye’nin bütün usûl ve erkânını icmalen ihtiva ettiğini yanı sıra kıyamete kadar hiç kimsenin tebdil ve tecdidine uğramadan devam edeceğini düşünmektedir. Onun düşüncesinde, “râbîta” Ahseniyye yolunun en önemli ilkesidir. Bu sebeple günde on beş dakikadan az olmamak üzere 1-5 defa “râbîta” vazifesi yapılmalıdır. Ahseniyye yolunun önemli bir vazifesi de zikirdir. Zikir, günlük icrâ edilmesi, ta’rife uygun ve adede dikkat edilmesi elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Muhammed İhsan Oğuz, Tasavvuf, Ahseniyye, Rabîta, Zikir.

HZ. PEYGAMBER TARAFINDAN SOYLARIYLA ÖVÜNEN KİMSELERE YÖNELTİLEN AĞIR İFADELERİN TAHLİL VE DEĞERLENDİRMESİ

Recep ERKOCAASLAN

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Çankırı/TÜRKİYE, receperkocaaslan@karatekin.edu.tr

Öz

Hız. Peygamber, insanlık tarihinin şahit olduğu en kibar insanlardan biriydi. O, fiziksel şiddetin yoğun olduğu bir dönemde yaşamasına rağmen ömrü boyunca hiçbir kadına, çocuğa veya hizmetinde bulunan kimselere bir tokat dahi vurmamıştı. Yine Hz. Peygamber, herhangi bir hatalı eylem veya söylemde bulunan muhataplarını uyarırken çok nazik bir dil kullanır. Bu kimseleri özellikle toplum içerisinde rencide etmemek için azami gayret sarf ederdi. Kaynaklarda onun bu hassasiyeti ile ilgili birçok rivayet bulmak mümkündür. Ancak ırkçılığı çağrıştıracak durumlarda Hz. Peygamber'in üslubunun normalden çok daha fazla sertleştiği göze çarpmaktadır. Hz. Peygamber'e nispet edilen bazı rivayetlerde onun bu hususta genel üslubunun dışına çıktığı göze çarpmaktadır. Örneğin onun: "...kavimleriyle övünmeyi bırakmayan insanlar, bok böceklerinden daha değersizlerdir." buyurduğu zikredilmektedir (Ebû Dâvûd, "Edeb", 111). Bazı kaynaklarda ise bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in çok daha ağır bir ifade ile: "...atalarıyla övünenlere açık bir şekilde babasının zekerini/penisini ısırmasını söyleyin." buyurduğu aktarılmaktadır (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/136). Çalışmada bu iki rivayet temel alınarak, öncelikle rivayetlerin geçtikleri kaynaklar tespit edilecek ardından rivayetlerdeki isnad zincirleri ele alınarak rivayetlerin sahih bir yolla ulaşıp ulaşmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu rivayetlerin sahih bir yolla günümüze ulaştığının tespit edilmesi durumunda Müslümanlar arasında ayrımcılığa sebep olan ırkçılık fikrinin İslâm dini açısından ne derece çirkin bir söylem ve davranış biçimi olarak görüldüğü açık bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır. Tespit edilebildiği kadarıyla ele aldığımız rivayetler hakkında herhangi bir müstakil çalışma bulunmamaktadır. Hatta görebildiğimiz kadarıyla ırkçılık ile ilgili yapılan çalışmalarda, Hz. Peygamber hakkında olumsuz bir intibaa sebebiyet verebilir endişesiyle özellikle ikinci rivayet çoğu kez görmezden gelinmektedir. Bu sebeple zikredilen rivayetlerin ilmî bir üslupla tahlil edilip okuyucuların dikkatine sunulması önem arz etmektedir.

Anahtar Kavramlar: İslam Tarihi, Hz. Peygamber, İrkçılık, Hadis, İsnad.

Analysis and Evaluation of The Harsh Statements Directed by The Prophet (Pbuh) to Those Who Bragged About Their Ancestry

Abstract

The Prophet (pbuh) was one of the kindest people human history has ever witnessed. Although he lived in a period of intense physical violence, he never slapped a woman, a child or any of his servants in his lifetime. The Prophet (pbuh) also used very gentle language when warning his interlocutors of any wrong action or speech. He would make the utmost effort not to offend these people, especially in public. It is possible to find many narrations about his sensitivity in the sources. However, it is noticeable that the Prophet's (pbuh) tone became much harsher than usual in situations that might evoke racism. In some narrations attributed to the Prophet (pbuh), it is noticeable that he went beyond his general style in this regard. For example: "...people who do not stop boasting about their people are less worthy than dung beetles." (Abū Dāwūd, "Adab", 111). In some sources, the Prophet (pbuh) is reported to have said in a much harsher expression: "...tell those who boast of their ancestors to bite their father's penis openly." (Aḥmad b. Ḥanbal, al-Musnad, 5/136). In this study, based on these two narrations, firstly the sources of the narrations will be identified, and then the isnād chains in the narrations will be discussed to determine whether the narrations have reached us in a ṣaḥīḥ way. If it is determined that these narrations have reached the present day in a ṣaḥīḥ way, it will be clearly demonstrated how the idea of racism, which causes discrimination among Muslims, is seen as an ugly form of discourse and behavior in terms of Islam. As far as can be determined, there is no independent study on the narrations we have discussed. In fact, as far as we can see, in the studies on racism, especially the second narration is often ignored for fear that it may cause a negative impression about the Prophet (pbuh). For this reason, it is important to analyze the mentioned narrations in a scholarly style and present them to the attention of the readers.

Keywords: History of Islam, the Prophet (pbuh), Racism, Ḥadīth, İsnād.

HİCRİ ÜÇÜNCÜ ASIRDA YAŞAMIŞ AZERBAJCANLI MUHADDİSLERİN HADİS İLMİNE KATKILARI (EL- BERDÎCÎ ÖZELİNDE)

Rufet ŞİRİNOV

Dr., Bakü/AZERBAJCAN, rufetsirin@gmail.com

Öz

Azerbaycan din âlimlerinin hayat ve eserlerinin tetkik ve tahkik edilmesi, bu bölgenin dini tarihini yazacaklar için fevkalade önem arz etmektedir. Orta çağ İslâm dünyasında özellikle dinî ilimlerin zenginleştirilmesinde Azerbaycan âlimlerinin küçümsenemeyecek katkıları olmuştur. Ne var ki bu âlimlerin eserleri uzun yıllardır araştırılıp ortaya çıkarılmamıştır. Şunu da ifade etmek isteriz ki, tespit ve tahkik edilen çalışmalar arasında dil, tasavvuf, mantık alanında yapılan çalışmalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Özellikle hadis alanında öne çıkan alimler diğerlerine nazaran azınlıktadır. Bu bakımdan hadis alanında yapılmış çalışmaların tespiti ve tahkiki ayrıca önemi haizdir. Hadis alanında altın çağ kabul edilen hicri üçüncü asırda Azerbaycan'da doğmuş ve ilim dünyasına katkıda bulunmuş hadis alimlerinden Ahmet b. Harun b. Ravh el-Berdici (ö. 301/914) kendine has çalışmaları ile temayüz etmektedir. Genellikle h. III. yüzyılda hadis kitaplarında değişik ihtiyaçlara göre muhtelif sistemler uygulanmıştır. Bunların en yaygın iki şekli, hadislerin aler'r-ricâl ve ale'l-ebvab'a göre tasnif edilmesidir. Hadis ilimlerinin mühim bir dalı olan Cerh ve't-Ta'dîl sahasında en kıymetli eserlerin de üçüncü asırda telif edildiğini söyleyebiliriz. Zehebi tarafından hâfız, imam, sebt şeklinde övgüyle bahsedilen el-Berdîcî'nin üç eseri tespit edilebilmiştir. el-Berdîcî'nin en önemli ve meşhur eseri "Tabakâtü'l-esmâi'l-müfrede"dir. Eserin amacı benzeri isimler olmayan raviler hakkında bilgi vermektir. Müellifimizin diğer eseri de kebair konusunda yazılmış ilk eserlerden biri olma niteliğinde olan Cüz'ün fihi men revâ anî'n-Nebiyi mine's-Sahabeti fi'l-Kebâir adlı büyük günahlarla ilgili çalışmadır. Sunumumuzun amacı hem hicri 3.cü asırda yaşamış Azerbaycanlı hadis alimleri hakkında bilgi vermek hem de el-Berdîcî'nin çalışmalarının ilim dünyasına katkısını tespit etmektir/

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Muhaddis, El-Berdîcî, Esmâi'l-Müfrede.

МОВАРОУННАРҲЛИК МУҲАДДИС ҲАКИМ АТ- ТЕРМИЗИЙНИНГ НОДИР АСАРЛАРИ

Saidcon Husenovic HAYRULLOYEV / Akbar Ahmetovic
ALLAMOV

Аннотация

Имом ат-Термизийнинг тўлик номлари Муҳаммад ибн Исо ибн Савра Мусо ибн аз-Заҳҳоқ ас-Сулламий аз-Зарийр ал-Буғий ат-Термизий бўлиб, кунялари Абу Исодир. Ҳижрий 209 (милодий 824) йили Термиз яқинидаги Буғ кишлоғида ўртаҳол оилада таваллуд топганлар. Марказий осийлик машҳур тарихчи Абу Саъд Абдулкарим ас-Самъоний (1113-1167) Имом ат-Термизийнинг Буғ кишлоғида вафот этганликлари учун Буғий нисбаси билан ҳам аталганлари, (устозлари Имом ал-Бухорийнинг вафотлари туфайли) кўп йиғлаганларидан умрларининг охирида кўзлари ожиз бўлиб қолгани ва шу боис “Зарийр” лақабини олганлари хусусида ёзади.

Имом ат-Термизийнинг аждоду ота-оналари ҳақида аниқ маълумотлар келтирилмаган, тарихчилар “Бобоси асли марвлик бўлиб, кейинчалик Термизга кўчиб келган” деган хабарни келтиришади, холос. Имом ат-Термизийнинг кўзлари ожизлиги хусусида ҳам ёзма манбаъларда турли-туман маълумотлар мавжуд. Баъзи муаллифлар “Кўзлари туғма ожиз бўлган” – деса, бошқалари: “Кейинчалик, умрларининг охирида кўзлари ожиз бўлиб қолган”, - дейишади.

Калит сўзлар: Пайғамбар (с.а.в), ҳадислар, Имом ат-Термизий, ал-Жомеъ ас-Саҳиҳ, ал-Жомеъ ал-Кабийр, Саҳиҳ ат-Термизий, Сунан ат-Термизий, Буғ.

ŞEYHÜ'L-İSLÂM İMAM NUREDDİN ALİ B. İBRAHİM B. AHMED EL-HALEBÎ'NİN "HAYRU'L-KELÂM ALE'L- BESMELE VE'L-HAMDELE" ADLI ESERİN İNCELEMESİ

خير الكلام على البسمة والحمدلة لشيخ الإسلام للإمام نور الدين علي بن إبراهيم بن
أحمد الحلبي الشافعي المصري -ت 1044هـ- دراسة وتحقيقاً

Saif HAMEED

Araştırmacı, IRAK, hameedsaif72@gmail.com

المخلص

فما زال العلماء العاملون والجهابذة المفسِّرون يغوصون في بحار البسمة، ويجوبون في فضاء الحمدلة، ينتشِّقون عقب رحيقهما ويستخرجون المسك من أريجها، فمنهم من غزا حروفها وسلط الضوء على معانيها، ومنهم من قام بتبيان أسرارها وتوضيح مقاصدها، ومنهم من قصد مبناها وأعراب معناها وكشف رداء ألفاظها وبَيَّن سرَّ مكنوناتها فكان سيبويه النحويين وخليل اللغويين. وقد تسابق العلماء إلى حياض بسم الله الرحمن الرحيم، لتفسيرها وبيان معانيها، وقد نهض شيخ الإسلام زكريا الأنصاري ليكتب بعض أسرارها ويميِّز الفرق بين ألفاظها، ويجوب كتب المعاجم واللغات ومدارس اللغويين والنحاة، منتبِّحاً أقوال أهل العقيدة والكلام ليستخرج الفوائد ويسطر كنوز الفكر والدقائق ليوصل القارئ إلى غاية المرام. ثمَّ أتحننا المؤلف نور الدين الحلبي وتتبع بالشرح والتدقيق كلمات الأنصاري، فمزج بين آراء النحاة واللغويين، والفقهاء والعارفين فجمع شتات الكلام واختار خير كلامهم، وسدّد سليم آرائهم، وصحّح سقيم أفكارهم، وجعل من اللغة مطية للوصول إلى أسرارها، ومن الإعراب طريقة لمعرفة مكنوناتها، فوظف العلوم في خدمة هذا الشرح فخرج علينا بخير الكلام على البسمة والحمدلة. إنَّ المنتبِّع لهذا الشرح يجد أنَّ المؤلف جمع شتات العلوم ولملم آراء جهابذة الفنون، وتتبع ما صحَّ عند المفسِّرين وما كشفها في معانيها اللغويين، فبرز الزمخشري في كشفه وأماط اللثام عن ألفاظه ولغاته، فكان حاضرًا في بلاغته وإعجازه، وأتبعه بأقوال مجدِّد البلاغة الثاني الإمام الشريف الجرجاني وصاحبه السعد التفتازاني، فكان كتابه دوحة لأقوال العلماء وزهرة فواحة في ربيع الفصحاء، فطرق أبواب الصحاح وسكب نور اللغة وسرَّ العربية في أذان البلغاء، كما أنَّ الكتاب يعدُّ امتزاجًا حضاريًا نفيسًا بين المشرق والمغرب، وبين أهل اللغة والفصاحة وأهل الفقه والقراءات والبلاغة. وإن كان الكتاب يغلب عليه الجانب اللغوي والصرفي. إلاَّ أنَّه يعدُّ خلاصة ما كتبه الأولون في المسألة، فالمؤلف كعادة كبار المفسِّرين يمتطي جبال اللغة للوصول إلى المعاني وإبراز جماليات المباني. وإن ما سطره المؤلف ليس أوَّل ما كتب ولا آخر ما سطر، إنَّما هو ضمن سلسلة تداول العلوم وصلة وصل بين أئمَّة اجتهدوا، وعباقرة أفذاذ نقلوا. الكلمات المفتاحية: نور الدين علي بن إبراهيم بن أحمد الحلبي، دراسة

DİVAN-I HİKMET'TE DEĞERLER PSİKOLOJİSİ

Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, nurdanyagli@hotmail.com

Öz

İnsanın ruhsal yapısında ve kişisel gelişiminde çocukluktan itibaren edindiği erdemlerin/değerlerin büyük etkisi vardır. Değerler, içerisinde yer alan normların öğrenilmesi ve benimsenmesi, toplum içinde yaşayan bireyin sosyalleşmesiyle mümkün olmaktadır. Değerler aynı zamanda mutluluğumuzu sağlayan ve kültürel altyapımızı oluşturan en önemli faktörlerdendir. Bu kültürel alt yapı ise Türk İslam coğrafyasında yaklaşık bin yıldır kurucu isimler tarafından çizilmiştir. Bunların başında da Hoca Ahmed Yesevî, gelmektedir. Horasan erenlerinin piri olan Hoca Ahmed Yesevî tarihi seyir içerisinde medeniyetimizin kurucularından birisidir. Tüm Asya için vazgeçilmez bir isimdir. Anadolu ve Balkanlar için, Avrasya ve Hindistan için pek kıymetlidir. Bütün Türk İslam âlemini kuşatan bir yelpazesi vardır. Bu bakımdan Hoca Ahmed Yesevî, dünya tarihinin en etkili isimlerinden birisidir. Dünya üzerinde Türklerin ayak basıp hüküm sürdükleri hemen her yerde İslam dinini anlatan ilk kişiler onun dervişleridir. Bugün için ifade edecek olursak Türk milleti için bin yıllık plan çizen, bin yıl ötesini hayal eden güzide bir şahsiyettir. Bugün Anadolu'nun her köşesinde onun halifelerinin ve dervişlerinin izlerinin mevcudiyeti bundandır. Hoca Ahmed İslam ile yeni tanışmış milletine İslam'ın hakikatlerini tasavvuf dilinin sadeliği ve gönül dilinin incelikleri ile anlatmıştır. Hikmetlerinin tamamında Kur'an'dan beslenmiş, peygamberlik, ibadetler, dua, ahiret, dünya hayatı, insan, insanın yaratılış gayesi ve değerler/erdemler gibi konulara değinmiştir. Hikmetlerde özellikle vurgulanan ana değerlerin başında cömertlik, tevazu, ilim sahibi olmak, sabır, şükür, özgüven gibi konular gelmektedir. Bu değerlerin her biri şiir diliyle ifade edilmiş, Müslüman kimliğin inşası yolunda bu şiirler yol gösterici olmuştur. Değerler ve bunları içselleştirme Din Psikolojisi çalışmalarında sıklıkla ele alınan konulardandır. Divanı Hikmet içerdiği değerler manzumesi açısından hem bireysel hem de toplumsal olarak değer üretmek için oldukça elverişli bir kaynaktır. Onun bu kaynak olma özelliği geçmişten bugüne değişmemiştir. İşte bu noktada araştırmanın amacı Divanı Hikmet'te yer alan değerlerden bazılarının din psikolojisi çerçevesinde ele alınmasıdır. Alan yazında hikmetlerin din psikolojisi gözünden değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan araştırmanın önemli bir eksikliğe bir parça katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Değerler, Divan-ı Hikmet, Değerler Psikolojisi.

KAZAKİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ VE DEVLETİN DİN POLİTİKASI

Sultanmurat ABZALOV

Doç. Dr., Ahmet Yesevi Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Dekanı,
KAZAKİSTAN

Öz

Kazakistan'da din eğitimi ve devletin din politikası, ülkenin toplumsal yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Kazakistan, çok dinli ve çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olup, devlet dinler arasında eşitlik sağlama ve her dinin özgürce yaşanmasını destekleme politikası izlemektedir. Din alanında devlet politikasının uygulanmasında din eğitiminin temel amacı devletin laikliğini sağlamaktır. Günümüz Kazakistan'ında Din eğitimi alanında belli bir tecrübe oluşmuştur ve Din Bilimleri yeni bir bilimsel araştırma alanı olmuştur. Kazakistan'da din eğitimi genellikle devlet kontrolü altındadır. Din eğitim kurumlarına mevcut yasa çerçevesinde denetimler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler, dinin toplumsal uyum ve güvenlik açısından devlet tarafından denetlenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, devlet, din eğitiminin toplumsal düzeni ve milli güvenliği tehdit etmeyecek şekilde yapılandırılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, din eğitimi müfredatları, devletin belirlediği normlar çerçevesinde şekillendirilir ve din öğretim kurumları, devlet denetim ve onay süreçlerinden geçmektedir. Kazakistan'daki bu düzenlemeler, dini özgürlüklerin korunmasını teşvik ederken aynı zamanda toplumsal uyum ve güvenliğin sağlanmasını hedefleyen bir strateji oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Laiklik, Dini Kurumlar, İslam, Hanefilik.

HORASAN/MÂVERÂÜNNEHİR İLE İLGİLİ HADİSLERİN TESPİTİ VE BÖLGENİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Veli TATAR

Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Şırnak/TÜRKİYE, velitatar13@gmail.com

Öz

İran'ın doğusunda kalıp, şark bölgesi olarak da anılan coğrafya Horasan ve Mâverâünnehir olarak iki bölgeden oluşmaktadır. Horasan ve Maveraünnehir bölgesi İslami ilimlerin vücut bulduğu, birçok âlimin yetiştiği bir bölge konumunda idi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra oraya yerleşen sahabe, bölgenin İslamlaşması ile meşgul olmuş, birinci asırdan sonra ise muhaddisler yoluyla hadis ilmi yayılmıştır. Daha çok ikinci asırdan itibaren rihleler yoluyla hadis ile tanışan bu bölge, zamanla ilmi açıdan gelişmiş ve önem kazanmıştır. Ardından Kütüb-i Sitte gibi temel kaynaklar yazan müellifler yetiştirmiş ve İslami ilimlerin yayılmasına öncülük yapan bölgelerden birisi haline gelmiştir. Bu sebeple Horasan ve Mâverâünnehir, fiziksel yapısının yanı sıra aynı zamanda bir ilim ve kültür havzasıdır. Hz. Peygamber'in Horasan/Maveraünnehir bölgesi ile alakalı olduğunu düşündüğümüz birtakım hadisleri mevcuttur. Nitekim "Katı kalplilik ve cefa şarkta, İman ise Hicaz ehliindedir", Küfrün başı şark tarafındadır", "Orası fitne ocağıdır", "Deccâl şarkta, Horasan denilen bölgede çıkacaktır" şeklindeki hadislerin bu bölge ile ilgili söylendiği belirtilmiştir. Bu hadisler arasında sahih rivayetler olduğu gibi uydurma birtakım rivayetler de mevcuttur. Horasan ve Maveraünnehir gibi İslam kültür ve medeniyetine ev sahipliği yapan bir bölge hakkında bu şekilde olumsuz bir imaj sergileyen hadislerin nakledilme sebepleri, sosyokültürel etkenler bağlamında irdelenecektir. Ayrıca bölge ile ilgili mevzu rivayetlerin uydurulma sebepleri araştırılacak, Horasan ve Maveraünnehir hakkında hadislerle ortaya konulan olumsuz yaklaşımın doğruluk payı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Horasan, Mâverâünnehir, Toplum, Kültür, Hadis.

ÖMER NASUHİ BİLMEN'İN TEFSİRİNDE MÜŞKİLÜ'L-KUR'AN'A YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yahya ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, yahyaarslan58@hotmail.com

Öz

Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971), Kur'an'ın tefsir edilmesi noktasında çok önemli bir âlimdir. İslami ilimlerin hemen her alanında geniş bir müktesebata sahip olan Bilmen, önemli bir tefsir olan *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri* adlı sekiz ciltlik eserinde de Ulûmü'l-Kur'an'a dair çeşitli izahlarda bulunmuştur. Bilmen'in bu ilimler içerisinde ele aldığı konulardan birisi de Müşkilü'l-Kur'an ilmidir. Müşkilü'l-Kur'an, Kur'an'ın bazı âyetleri arasında ilk bakışta ihtilaf ve zıtlık varmış gibi görünen, esasında ise herhangi bir tenakuzun bulunmadığını ifade eden ilimdir. Müşkil ifadelerin Kur'an'da bulunma sebeplerinin ise konu ihtilafı, hakikat ve mecaz ihtilafı, fiilin faile isnadı noktasındaki ihtilaf, zıt anlamlılıktan kaynaklanan ihtilaf ve gerçeğin farklı formlarda aktarılması hususlarının olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bakılınca diğer ilimlerde olduğu gibi tefsir ilminde de önemli bir konuma sahip olan Bilmen'in Kur'an'daki müşkil ifadeler meselesinde yaptığı izahlar ve değerlendirmeler önem arz etmektedir. Bu ilmin önemini ve Bilmen'in tefsirdeki konumunu dikkate alarak bu bildiri de örnekler üzerinden Bilmen'in müşkil ifadelerine nasıl izahlar getirdiğini dikkatlere sunmak amaçlanmaktadır. Çalışmada literatür tarama yöntemi kullanılarak Bilmen'in Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri odak nokta seçilecek ve müşkil ifadelerin Kur'an'da bulunma sebepleri de dikkate alınarak ilgili tefsirden örnekler verilecektir. Bu örneklerin işaretiyle Bilmen'in, Müşkilü'l-Kur'an ilminin konusu olan müşkil ifadeleri nasıl değerlendirdiği dikkatlere sunulacaktır. Neticede İslami ilimler ilim/irfan geleneğinde önemli bir konuma sahip olan Bilmen'in tefsir sahası ve müşkil ifadelerin izahında da söz sahibi bir âlim olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Bilmen, İlim, Ulûmü'l-Kur'an, Müşkilü'l-Kur'an.

Evaluation of Ömer Nasuhi Bilmen's Approach to Mushkil Al-Qur'an in His Tafsir

Abstract

Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) was a very important scholar in the exegesis of the Qur'an. Having a wide acquaintance in almost every field of Islamic sciences, Bilmen also made various explanations on Ulûmü'l-Qur'an in his eight-volume work titled *Turkish Meâl-i Âlîsi and Tefsiri of Qur'ân al-Kerîm*, which is an important tafsir. One of the subjects that Bilmen deals with within these sciences is the science of Müşkilü'l-Qur'an. Mushkil al-Qur'an is the science that states that some verses of the Qur'an seem to be in conflict and contradiction at first glance, but in fact there is no contradiction. It is possible to say that the reasons for the presence of mushkil expressions in the Qur'an are the dispute of subject matter, the dispute of truth and metaphor, the dispute at the point of attribution of the act to the perpetrator, the dispute arising from antonymy, and the transmission of the truth in different forms. From this point of view, the explanations and evaluations of Bilmen, who has an important position in the science of tafsir as well as in other sciences, on the issue of obscure expressions in the Qur'an are important. Taking into account the importance of this science and Bilmen's position in tafsir, this paper aims to present to the attention how Bilmen brought explanations to obscure expressions through examples. The study will focus on Bilmen's Turkish Meâl-i Âlîsi ve Tafsiri of the Qur'ân al-Kerîm by using the literature review method, and examples will be given from the relevant tafsir by taking into account the reasons for the presence of obscure expressions in the Qur'an. With the help of these examples, it will be pointed out how Bilmen evaluates the obscure expressions that are the subject of the science of Mushkil al-Qur'an. As a result, it will be tried to reveal that Bilmen, who has an important position in the tradition of Islamic sciences, is a scholar who has a say in the field of tafsir and the explanation of obscure expressions.

Keywords: Tafsir, Bilmen, Science, Ulûm al-Qur'an, Müşkil al-Qur'an.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA AHLAK EĞİTİMİ: MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN ESERLERİNDEKİ AHLAK GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRME

Zeynep YÜKSEL

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi, Çankırı/TÜRKİYE, zeynepyuksel@karatekin.edu.tr

Öz

Eğitim ve ahlak eğitimi vasıtasıyla öğrencilerin bireysel gelişimleri desteklendiği gibi toplumun iyi birer üyesi olmaları amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda başta aile ve okul olmak üzere toplumun tüm kesimlerinde bir şekilde ahlak eğitiminin yapıldığı söylenebilir. Ahlak bir toplumdaki insanların bir arada mutlu ve huzurlu olabilmesi için iyi-doğru-güzel ve kötü-yanlış-çirkin şeklinde bir tasnifle davranışları kurallara bağlayan bir alandır. Bir toplum kendi fertlerine ahlaki kuralları kazandırmak, benimsetmekle görevlidir. Her toplumda geçerli bazı evrensel ahlaki kurallardan söz edilebileceği gibi, her toplumun kendine özgü ahlak kurallarını oluşturup benimseyebileceği de kolaylıkla görülebilmektedir. Tarih boyunca bütün toplumlarda bu durum devam etmiştir. Tarihimiz açısından değerlendirildiğinde Osmanlı devletinde olduğu gibi Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönemde de durum aynıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki dönemde eğitim, din eğitimi ve ahlak konularında önemli tartışma ve gelişmeler olmuştur. Örgün eğitim kurumlarında bu tartışma ve gelişmeler daha dikkat çekici boyutta devam etmesinin yanında yaygın eğitim konusunda da birçok gelişme olmuştur. Bu sürecin bir yanını temsil eden dönemin önemli düşünürleri tarafından ahlak konusunda ileri sürülen görüşler, dönemin ahlak eğitimi konusundaki durumunu ortaya koyması açısından önemlidir. Muhammed İhsan Oğuz, Osmanlı'nın son dönemlerine ve Cumhuriyetin ilk yıllarına şahit olmuş bir düşünce insanı olarak bireysel ve toplumsal bazı konularda görüşlerini ifade etmiştir. Cumhuriyet dönemi örgün eğitim kurumlarında ahlak eğitimi konusunda birçok araştırma yapılmıştır. Bunun yanı sıra dönemin genel özellikleri dikkate alındığında toplumu bilinçlendirme konusunda önemli bir mahiyete sahip şahsiyetlerin ahlak konusundaki görüşlerine dikkat çekmek yaygın din eğitimi konusunda dönemin özelliklerini değerlendirmek açısından önemlidir. Bu doğrultuda araştırmada Osmanlı devletinin son dönemine ve Cumhuriyetin ilk yıllarına şahit olmuş Muhammed İhsan Oğuz'un eserlerinde yer alan ahlak konusundaki görüşleri tarihsel araştırma yöntemiyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Muhammed İhsan Oğuz.

